
Ex Libris
BIBLJOTEKI
PUBLICZNEJ
IMIENIA
STEFANA HEMPLA
SEJMIKU
RADOMSKIEGO
W RADOMIU.
J. B.

MOWY SEYMOWE 1825. roku.

w WARSZAWIE.

PROGRAMMA
DO
PIÉRWSZÉY SESSYI
SEYMOWÉY
w Roku 1825.

Dnia 13 Maia o godzinie 9téy z rana zgromadzą się do Kościoła Katedralnego Senatorowie, Ministrowie, i Rada Stanu, oraz Posłowie i Deputowani.

Senatorowie i Rada Stanu zasiądą w Præsbiterium, a Posłowie i Deputowani zaymą piérwsze ławki w Kościele.

Skoro się wszyscy zgromadzą, odprawi się Msza czytana po któréy nastąpi Kazanie, a po niém ieden z Biskupów ponty-

fikalnie ubrany, zaintonuie Hymn *Veni Creator.*

Po skończoném nabożeństwie, Senat się zbierze w Izbie swych posiedzeń, a Posłowie i Deputowani w Izbie przeznaczonéy do ich zgromadzenia.

Posłowie i Deputowani, zaymą mieysca podług porządku przepisanego Statutem z dnia $\frac{15}{27}$ Marca 1816. dla Woiewództw, Powiatów i Okręgów Gminnych, to iest: na piérwszéy ławce po prawéy ręce od wniyścia, zasiądą Posłowie Woiewództwa Krakowskiego, po nich Deputowani z tegoż Woiewództwa. Piérwszą ławkę po lewéy ręce od wchodu, zaymą Posłowie Woiewództwa Sandomiérskiego, po nich Deputowani rzeczonego Woiewództwa. Posłowie i Deputowani Woiewództw Kaliskiego, Płockiego i Podlaskiego, zasiądą mieysca za Posłami i Deputowanémi Woiewództwa Krakowskiego. Zaś Posłowie i Deputowani Woiewództw Lubelskiego, Mazowieckiego i Augustowskiego, umieszczeni będą za Posłami i Deputowanémi Woiewództwa Sandomiérskiego.

Ministrowie i Członkowie Rady Stanu, na mocy Artykułu 101 Ustawy Konstytucyinéy, maiący prawo zasiadania w obu Izbach mieć będą mieysce w Izbie Senatorskiéy, po obudwóch stronach Tronu, a w Izbie Poselskiéy, naprzeciwko Marszałka Seymowego.

Minister Spraw Wewnętrznych uda się do Izby Poselskiéy, uwiadomi ią o Nominacyi Marszałka, i tę głośno odczytawszy, wezwie go do zaięcia mieysca swego; wręczy mu nakoniec Nominacyą wraz z Listą Członków Izby zatwierdzoną przez Senat.

Po czém Minister Spraw Wewnętrznych oznaymi NAYJAŚNIEYSZEMU PANU, iż Posłowie i Deputowani zaięli mieysca swoie; tudzież że Nominacya Marszałka została ogłoszoną.

Następnie Marszałek przystąpi do imiennego powołania każdego z Członków podług listy onemu wręczonéy, i wezwie do ustępu tych, którzyby nie mieli prawa do zasiadania. Po czém na czele Izby oczekiwać będzie rozkazów NAYJAŚNIEYSZE-

GO PANA, nie zaymuiąc się żadnym innym przedmiotem.

Prezyduiący w Izbie Senatorskiéy, w tymże samym czasie powoławszy imiennie wszystkie Członki przytomne podług Listy przéyrzanéy, wezwie tych do oddalenia się, którymby Senat odmówił prawa do Obrad Seymowych. A za otrzymaniem rozkazu NAYJAŚNIEYSZEGO PANA przez iednego z Członków Rady Stanu, wyznaczy Deputacyą złożoną z dwóch Senatorów, która się uda do Izby Poselskiéy, dla wezwania iéy do połączenia się z Izbą Senatorską.

Marszałek Seymowy zawiadomiony o zbliżaniu się w zwyż wzmiankowanych Senatorów, wyśle dwóch Posłów i dwóch Deputowanych dla przyięcia, i osobiście przyimie ich przy drzwiach Izby, wprowadzi i wskaże im miéysca na przeciwko siebie.

Ciż Senatorowie krótką przemową wezwą Posłów i Deputowanych do połączenia się z Izbą Senatorską, po czém powstawszy z miéysca swego poprowadzą do rzeczonéy Izby Posłów i Deputowanych, na czele których Marszałek znaydować się będzie.

Skoro się obiedwie Izby połączą, i gdy Izba Poselska zaymie miéysca wskazane przez Prezyduiącego w Senacie, doniosą o tém NAYJAŚNIEYSZEMU PANU przez Deputacyą złożoną z sześciu Członków po trzech z każdéy Izby. Prezyduiący w Senacie wybierze Senatorów, a Marszałek Seymowy Posłów, z których taż Deputacya złożoną będzie.

W tym porządku obiedwie Izby oczekiwać będą przybycia MONARCHY, nie przystępuiąc do żadnych Obrad.

Prezyduiący w Senacie i Sekretarz Senatu przyimą NAYJAŚNIEYSZEGO PANA u drzwi Izby.

NAYJAŚNIEYSZY PAN z Tronu Swego, otoczony po prawéy stronie Ministrami i Radą Stanu, po lewéy Świtą swoią, a w tyle Dworem swoim, zagai Posiedzenie mową w ięzyku francuzkim, którą Minister Sekretarz Stanu odczyta w ięzyku Polskim.

Po skończoney mowie MONARCHY i odczytaniu iéy w Polskim języku przez Ministra Sekretarza Stanu, Marszałek Izby Poselskiéy wezwanym będzie przez iednego z Członków Rady Stanu do przysięgi wskazaney Art. 119 Statutu Organicznego o Reprezentacyi Narodowéy.

Po złożeniu przysięgi, ieden Członek z Rady Stanu wręczy Mu w Imieniu Monarchy laskę Marszałkowską.

Prezyduiący w Senacie w Imieniu Senatu, po nim Marszałek Seymowy, w Imieniu Izby Poselskiéy, zabiorą głos.

Po tych przemowach NAYJAŚNIEYSZY PAN opuści Izbę Senatorską, i uda się do swych pokoiów. Prezyduiący w Senacie odprowadzi MONARCHĘ do piérwszych drzwi Pokoiów, a wyż rzeczona Deputacya aż do drugich drzwi.

Prezyduiący wróciwszy do Izby Senatorskiéy, da głos Ministrowi Wewnętrznemu, który wystawi Obraz działań Rządowych, odwołuiąc się do Rapportu przedstawionego przez Radę Stanu Senatowi (którego każdemu z Członków Seymuiących Exemplarz drukowany, wraz z powyższą mową Ministra udzielonym będzie). Przedstawi oraz Seymowi stan kraiu, i uwiadomi o proiektach, które podane będą pod roztrząśnienie do Izb.

Po mowie Ministra Wewnętrznego, Prezyduiący w Senacie oświadczy w Imieniu MONARCHY iż wolą iest JEGO, aby obie Izby połączone zebrały się w dniu następuiącym o godzinie 10éy z rana, dla słuchania Rapportu Rady Stanu i wezwie Izbę Poselską, aby się oddaliła do Izby swoiey.

Jak tylko Posłowie i Deputowani powrócą, i gdy Marszałek zaymie swe miéysce, otworzy posiedzenie mianowaniem Sekretarza, i wezwie Go do złożenia przysięgi na rotę przepisaną Artykułem 121 Statutu Organicznego o Reprezentacyi Narodowéy.

Nazaiutrz o godzinie 10éy z rana obiedwie Izby zgromadzą się w Izbie Senatorskiéy, gdzie ieden z Członków Rady Stanu, wezwany przez Prezesa Senatu, odczyta

Rapport Rady Stanu, tyczący się położenia kraiowego, i czynności Rządu, stosownie do Art. 106 Ustawy Konstytucyinéy. Po czém Prezyduiący w Senacie oświadczy, iż wzywa w Imieniu MONARCHY Członki drugiéy Izby, aby te wróciły do miéysca posiedzeń swoich dla rozpoczęcia działań w Izbie Poselskiéy.

Każda zatém Izba przystąpi oddzielnie do wyznaczenia Kommissyi Skarbowéy, Kommissyi Prawodawczéy Cywilnéy i Kryminalnéy, i Kommissyi Organicznéy i Administracyinéy, stosownie do Artykułu 98 Ustawy Konstytucyinéy.

W przedpokoiach Izby Senatorskiéy będzie Straż; zaś przy Izbie Poselskiéy Warta tylko z dwóch ludzi złożona.

LISTA
POSŁÓW i DEPUTOWANYCH
NA SEYM ROKU 1825.

Z WOJEWODZTWA KRAKOWSKIEGO.

Posłowie.

Powiaty:

Kielecki	— Jgnacy Hr. Komorowski.
Jędrzeiowski	— Jan Hr. Leduchowski.
Miechowski	— Henryk Hr. Łubieński.
Szkalmierski	— Ludwik Dembiński.
Krakowski	— Wincenty Lebowski.
Olkuski	— Józef Radoszewski.
Pilecki	— Michał Taszycki.
Lelowski	— Jan Szymczykiewicz.
Szydłowski	— Andrzéy Walchnowski.
Stopnicki	— Henryk Dembiński.

Deputowani.

Okręgi:

Kielecki	— Józef Jastrzębski.
Miechowski	— Franciszek Borkiewicz.
Olkuski	— Walenty Zwierkowski.
Stopnicki	— Jan Olrych Szaniecki.

Z WOIEWODZTWA SANDOMIERSKIEGO.

Posłowie.

Powiaty.

Sandomierski	—	Józef Jasiński.
Staszowski	—	Eustachy Kołłątay.
Opatowski	—	Józef Baron Horoch.
Solecki	—	Joachim Karczewski.
Radomski	—	Franciczek Sołtyk.
Kozienicki	—	Andrzéy Deskur.
Koniecki	—	Roman Sołtyk.
Opoczyński	—	Felix Skorkowski.
Szydłowiecki	—	Stanisław Sołtyk.

Deputowani.

Okręgi.

z Mia: Sandom:	—	Jerzy Koyszor.
— Radomia	—	Jan Pusztynika.
Sandomiérski	—	Alexan: Hr. Chodkiewicz.
Opatowski	—	Ludwik Łempicki.
Radomski	—	Eugeniusz Czaczkowski.
Koniecki	—	Jan Nepomuc: Żochowski.

Z WOJEWODZTWA KALISKIEGO.

Posłowie.

Powiaty.

Kaliski	—	Wincenty Niemoiewski....
Wartski	—	Józef Stawowski.
Koniński	—	Kasper Wielogłoski.
Pyzdrski	—	Piorr Tokarski.
Sieradzki	—	Józef Kolumna Walewski.
Szadkows:	—	Mikołay Okołowicz.
Ostrzeszo:	—	Stanisław Mielęcki.
Wieluński	—	. . . . .
Częstocho:	—	Stanisław Jeziorkowski.
Piotrkows:	—	Salezy Malczewski.
Radomski	—	Jan Nepomucen Siemiński.

Deputowani.

Okręgi.

Cyrkuł I Miasta Kalisza	—	Ernest Faltz.
II Kalisza	—	Stanisław Piwnicki.
Miasta Piotrkowa	—	Józef Wiśniewski.
Kaliski	—	Józef Komorowski.
Koniński	—	Jan Władysław Bieliński.
Sieradzki	—	Stanisław Kaczkowski.
Ostrzeszows:	—	Kasper Tarczałowski.
Piotrkowski	—	Leon Młoszewski.

Z WOJEWODZTWA LUBELSKIEGO.

Posłowie.

Powiaty.

Lubelski	—	Jan Raczyński.
Lubartowski	—	Józef Jabłonowski.
Kazimierski	—	Leon Dembowski.
Krasnystaw:	—	Paweł Cieszkowski.
Chełmski	—	Tomasz Hr. Łubieński.
Hrubieszow:	—	Józef Swirski.
Tomaszows:	—	Franciszek Łukawski.
Zamoyski	—	Tomasz Baron Wyszyński
Tarnogrodz:	—	Stanisław Nowakowski.
Kraśnicki	—	Felix Doliński.

Deputowani.

Okręgi.

z Mias; Lublina	—	Dominik Boczarski.
Lubelski	—	Xdz Mateusz Woiakowski
Krasnystawski	—	Bogusław Kretowicz.
Hrubieszowski	—	Wincenty Wydżga.
Zamoyski	—	Woyciech Doliński.

Z WOJEWODZTWA PŁOCKIEGO.

Posłowie.

Powiaty.

Płocki	—	Jan Turski.
Pułtuski	—	Tomasz Skarzyński.
Lipnowski	—	Gabryel Podoski.
Mławski	—	Józef Nieznański.
Prasznyski	—	Stanisław Wołłowicz.
Ostrołęcki	—	Stanisław Borzykowski.

Deputowani.

Okręgi.

z Miasta Płocka	--	Kaietan Kozłowski.
Płocki	—	Xzd Tomasz Chmielewski.
Mławski	—	Józef Wysocki.
Ostrołęcki	—	. . .

Z WOJEWODZTWA MAZOWIECKIEGO.

Posłowie.

Powiaty.

Warszawski	—	Teofil Szymanowski.
Błoński.	—	Józef Hr. Krasiński.
Czerski	—	Wincenty Dobiecki.
Stanisławows:	—	Szczepan Swiniarski.
Siennicki	—	Alexander Rożniecki.
Rawski	—	Jan Rzeszotarski.
Brzeziński	—	Stefan Dobiecki.
Łęczycki	—	Bogumił Szołowski.
Zgierski	—	Felix Kossobudzki.
Sochaczewski	—	Onufry Cielecki.
Gostyński	—	Rudolf Wieszczycki.
Orłowski	—	Jan Bardzyński.
Brzeski	—	Augustyn Słubicki:
Kowalski	—	August Przyborowski
Radzieiowski	—	Felix Biesiekierski.

Deputowani.

Okręgi.

z Cyrk: I. Mias: Warsz:		Paweł Dorantowicz:
II.	—	Adryan Łuczyński.
III.	—	Woyciech Wasiutyński.
IV.	—	Daniel Roesler.
V.	—	Dominik Krysiński.
VI.	—	Walen: Skorochód Maiewski.
VII.	—	Jan Kuzniczów.
VIII.	—	Jego Cesarzowiczowska Mość Wielki Xiąże Konstanty.

Warszawski	—	Bogumił Wilhelm.
Stanisławow:	—	Ignacy Szymanowski.
Rawski	—	Kazimierz Swiniarski.
Łęczycki	—	Woyciech Chodecki.
Sochaczewski	—	Antoni Zawadzki.
Gostyński	—	Xdz Konstanty Pleiewski.
Kuiawski	—	Jan Gładyszewski.

Z WOJEWODZTWA PODLASKIEGO.

Posłowie.

Powiaty.

Siedlecki	—	Ignacy Cieszkowski.
Wągrowski	—	Prot Lelewel.
Łukowski	—	Woyciech Kunicki.
Garwoliński	—	Stanisław Hr. Jezierski.
Żelechowski	—	Adam Cieciszewski.
Bialski	—	Ignacy Wężyk.
Łosicki	—	Franciszek Obniski.
Radzyński	—	Leon Nowakowski.
Włodawski	—	Ignacy Slubowski.

Deputowani.

Okręgi.

Siedlecki	—	Antoni Kuszel.
Łukowski	—	Jakób Soćko.
Bialski	—	Kalixt Mierzeiewski.
Radzyński	—	Tomasz Kozierowicz.

Z WOJEWODZTWA AUGUSTOWSKIEGO.

Posłowie.

Powiaty

Łomżyński — Leopold Staniszewski.
Tykociński — Józef Szepietowski.
Dąbrowski — Jan Augustowski.
Biebrzański — Raymund Rembielińki.
Seyneński — Kaietan Gawroński.
Kalwaryi: — Wincenty Gawroński.
Maryamp: — Józef Kulwiec.

Deputowani.

Okręgi

Łomżyński — Antoni Budziszewski.
Augustowski — Andrzey Rembieliński.
Seyneński — Teofil Xiąże Mirski.
Kalwaryiski — Józef Wiszniewski.
Maryampol: — Józef Fergiss.

M O W A
JW. SENATORA
BIELIŃSKIEGO.

Miana w Izbie Poselskiey
dnia 13. *Maia* 1825. *r.*
zapraszaiąca Ją do połaczenia się z Senatem.

Pełnomocnicy Narodu! Przychodzimy do Was Delegowani od Senatu, z uczuciem tego wysokiego szacunku, który cnota dla dobrze myślących wrażać zwykła, przychodzimy z tém zapewnieniem, że nieodrodni od przodków Następcy w ślady ich wstępuiąc, w wierności i przywiązaniu do Króla i Oyczyzny, od ubitéy wzorowéy drogi na tym Seymie nie wystąpicie.

Znacie albowiem dobrze, że w ten czas tylko dobroczynnych korzyści łaskawie Nam Panuiącego Monarchy u-

żywać będziecie mogli, kiedy połączeni Duchem iedności, takich ku osiągnieniu powszechnego dobra użyiecie środków, które chęci dobre Wasze pomyślnym uwieńczą skutkiem.

Czas późnieyszy sprostować zawsze może uchybienia w zbiorze Praw, które uchwalić na tym Seymie mamy, ale niezgody i poróżnienia w Obradach przy naylepszéy chęci, ściągną niepoliczone dla kraiu nieszczęścia.

Siedmiodziesiątoletni starzec, przysięgły Senator ostrzega Was, *quid quid nocivi scivero, avertam.* Zaklina Was, oddaycie się nadzieiom przyszłości, położcie zaufanie w Królu Waszym, a ten łaskawy Oyciec, widząc połączone chęci Wasze, przychyli się zapewne do Waszych życzeń, Opiekuńcza Ręka Pańska drzewu swobód naszych nadane pożywcze soki zachowa, i czerstwość iego, do naypóźnieyszéy doprowadzi starości.

BOŻE! co widzisz czystość myśli moich, Ty którego dobroczynna ręka zesłała nam Pomazańca swego, wlała w Jego czułą duszę stałe przedsięwzięcie, aby biorąc nas pod swoię opiekę, wrócić kraiowi naszemu właściwe nazwisko, nadać wolnie urodzonym Polakom swobody Narodowe, niosę Ci dzięki za Twóy dar drogi, żeś mi pozwolił na Seymie podnosić głos wolny, użyię go Panie sumiennie, a obiawiaiąc w Obradach myśl moię, cnotliwych i światłych zdanie i własne przekonanie wezmę za przewodnika, nie uchybię poprzysięgłéy wierności Konstytucyi i Królowi. A Ty BOŻE Zastępów, day Ducha zgody, niech za Twoią pomocą pokażemy się przed światem godnymi Swobod naszych. Pełnomocnicy narodu! przynosimy Wam Delegowani za hasło iedność, zgodę w Seymowaniu; pod tym zbawiennym związkiem Senat z Wami

połączyć się pragnie, pod tą szczęśliwą wróżbą zapraszaią Was starsi Bracia do siebie.

M O W A

JW. SENATORA KASZTELANA

OEBSCHELWITZA.

Miana przy rozpoczęciu Seymu w dniu 13. Maia 1825. r. w Izbie Poselskiey.

PRZEŚWIETNA IZBO POSELSKA!

Do rozkoszy, iakiey serce prawego Rodaka w każdey posłudze publiczney doznawać zwykło, należy i dzisieyszy zaszczyt, którego staię się uczestnikiem w ten moment, przynosząc do Was Szanowni niegdyś Kolledzy, po-

słannictwo Senatu, do połączenia się z Nim w iedno ciało Izbę Poselską wzywaiącego.

Jeżeli chlubne dla mnie wspólnictwo bezpośrednie w obradach ostatniego Seymu z Wami Szanowni Kolledzy uszczęśliwiało duszę moię, opieraiąc wszystkie życzenia dla dobra publicznego, na rzetelném przekonaniu moiém; nie mnieysze wylała na mnie Opatrzność dobrodzieystwo, gdy mię do ciągłego towarzystwa z Prawodawcami Oyczyzny moiey, w obudwóch Izbach zgromadzonémi, powołała.

Tém naysłodszém uczuciem ożywiony, uczuciem, którego tylko na drodze niezaprzeczoney o samo dobro publiczne gorliwości szukać można; śmiało i w zupełném uspokoieniu dopełniam tey dostoyney attrybucyi, którą do dzisieyszego przywiązał Senat posłannictwa swego.

Połączenie się chwilowe obudwóch Izb Prawodawczych w iednę, uświetnione obecnością Nayiaśnieyszego Pana (któremu byt nasz polityczny i swobody obywatełskie winniśmy) zawiązać ma piérwiastki Seymu teraźnieyszego, Seymu, którego owoców z skwapliwością wygląda naród; Seymu, od którego charakteru zawisł wpływ na serce Nayłaskawszego Monarchy, ciągle na korzyść naszę wylewać się gotowego.

Tak iest Szanowni Kolledzy! iako Reprezentanci całego narodu, mamy prawo powiedzieć sobie w tém mieyscu: że nas otaczaią rozliczne potrzeby, w których niedostatek zaradczych kroków, powiększa z każdym dniem dolegliwość naszę.

Lecz na cóż koniecznie mamy się zaymować tą smutną myślą? czyliż Ten, który mógł wskrzesić Polaków, nie może pokrzepić ich sił zwątlonych, i ożywić nadzieie w Jego dobroci pokładaiących?

Szanowni Kolledzy! Jakkolwiek zdaie się nam, że nam los nie we wszystkiém sprzyia; pomniymy iako ludzie, że nie masz na téy ziemi doskonałości, pomniymy iako Polacy, że większe daleko swobody od naszych współziomków (innym ulegaiących berłom) posiadamy, i że zwyciężeni w Zwycięzcy Oyca znaleźliśmy.

Niech nas przeszłość widokami wielu pochlebnych obrazów nie zaymuie! czyliż bowiem nie widzimy w niéy tyle gasnących iedno po drugiém świateł? czyliż nie postrzegamy i w niéy, iak wiele istotnych goryczy towarzyszyło często idealnéy tylko pomyślności?

Przeznaczenia narodów są udziałem samego Boga! obowiązek zastosowania się do każdéy posady, iest włożonym na ludzi.

O tyle tylko towarzystwa szczęśliwémi na tey ziemi bydź mogą, o ile się poddaią rozrządzeniom pierwszego, i o ile nie odstępuią od powinności zostawionych drugim.

Rzućmy raz grubą zasłonę na obraz rzeczy, które iuż do nas nie należą! a wpatruymy się tylko w ten, w którym obecny los nasz odmalowany widzimy.

Połączmy wszystkie widoki obrad naszych w ieden, a tym niech będzie dobro całego kraiu; zastosowanie się w żądaniach naszych do tego tylko, co bydź może; i owa właściwa wdzięcznym powolność, gdy do Dobroczyńcy swego o własney przemawiaią sprawie.

Tém przedsięwzięciem uzbroieni, śpieszmy otoczyć Tron Nayłaskawszego Monarchy, do czego Deputacya Senatu ma zaszczyt zapraszać Cię Prześwietna Izbo Poselska!

MOWA
NAYJAŚNIEYSZEGO
CESARZA i KRÓLA.

Miana przy otwarciu Seymu Królestwa Polskiego dnia 13. Maia 1825. r. w Warszawie.

REPREZENTANCI KRÓLESTWA POLSKIEGO!

Kiedy przed czterema laty rozstałem się z Wami, smutne wypadki zrodziły były powszechną w Europie niespokoyność, która szczęściu wszystkich narodów zagrażała. Chciałem, aby czas ustalił wyobrażenia, namiętności uśmierzył. Opóźnionem zostało trzecie Wasze zgromadzenie; lecz pewien iestem, iż ta przewłoka uto-

rowała prac Waszych pomyślny skutek; i z prawdziwém stawaiąc, w pośród Was upodobaniem, przeięty iestem wszystkiémi uczuciami tego przywiązania, którego Wam tyle dałem dowodów.

W upłynionym, od ostatniego Seymu, przeciągu czasu, wierny moim obowiązkom i obiawionemu Wam postanowieniu, skoro dostrzegłem zarody rozprzężenia, oparłem się ich rozwinięciu. W chęci utwierdzenia dzieła mego, zapewnienia iego trwałości i zaręczenia Wam spokoynego onegoż używania, dodałem ieden artykuł do kardynalnego prawa Królestwa. Srodek ten zapobiegaiący potrzebie wpływu na wybory Seymikowe i na Wasze obrady, świadectwem iest, ile mnie obchodzi utwierdzenie Ustaw, które Wam przewodzą. Innego on nie miał zamiaru; iakoż stałą mam ufność, iż Połacy ocenić go potrafią.

Minister móy Spraw Wewnętrznych, wystawi Wam obraz położenia Królestwa i ustkutecznionych działań administraciynych w czteroletnim przeciągu czasu. Cieszyć się będziecie z szybkiego postępu przemysłu, i przekonacie się, że ieśli pomyślność publiczna nie osiągnęła ieszcze tego stopnia, do którego ią życzenia moie i troskliwość Rządu doprowadzić usiłuią, przyczyną tego iedyną iest zatamowanie prawie powszechne, handlu płodów rolniczych.

Pod innémi względami, ważne skutki zostały osiągnięte.

Ostateczne obrachowanie długu narodowego zbliża się do końca.

Dwa traktaty ustanowiły część tego długu, spadaiącą na Austryą i Prussy.

Nowe prawo podatkowe wkrótce będzie mogło oznaczyć wszelkie dochody i ciężary kraiu.

Zgubny niedostatek w Skarbie zagrażał naydroższemu Waszemu dobru. Niedostatek ten iuż ustał. Przewyżka wpływów użytą będzie sumiennie na umorzenie długu narodowego.

Rozpoczęte z Dworem Berlińskim układy w celu urządzenia stosunków handlowych, między Polską a Prussami, naypomyślniey ukończone zostały, w skutku tych szczérych i wzaiemnie poiednawczych skłonności, które stanowią naydroższą podstawę stosunków moich z mémi Sprzymierzeńcami.

Konwencyia świeżo przezemnie ratyfikowana, łatwy otwiera odbyt handlowi Waszemu zagranicznemu. Co do handlu Waszego z Rossyią, ten codziennie staie się czynnieyszym i obszernieyszym. Ułatwienia na iakich on się zasadza, podwóynie są pożytecznémi, i z względu wzaiemnéy pomyślności, któréy postępom sprzyiaią, i z

względu nowych węzłów, iakie ścieśniaią między obu narodami.

Długi obciążaiące prywatne własności ściągnęły szczególną moię uwagę. Proiekt solidarnego pomiędzy właścicielami ziemskiémi stowarzyszenia, będzie Wam przedstawiony. Jest on owocem licznych roztrząsań i zdań przez Rady Wasze Woiewódzkie oświadczonych.

Religiia, to źródło cnót wszelkich, ta konieczna podstawa wszelkich ustaw ludzkich, zdaie się wymagać przéyrzenia części Waszego Kodexu Cywilnego. Deputacyia z Grona Waszego wybrana, przyłożyła się do téy ważnéy pracy. Roztrząsany przez nią Proiekt do piérwszéy Xięgi będzie Wam udzielony.

Myśl moia towarzyszyć Wam będzie w wykonaniu Waszych obowiązków. Gotowym będę do przyięcia ulepszeń iakie mi będą proponowane,

lecz nie skłonię się do żadnych przyzwoleń szczęściu Waszemu przeciwnych.

Reprezentanci Królestwa Polskiego! Wolni od wszelkiego wpływu, naradzaycie się spokoynie. Przyszłość Oyczyzny Waszéy w Waszém iest ręku. Miéycie iedynie na uwadze iéy dobro, iéy prawdziwe korzyści, oddaycie iéy wszelkie usługi iakich ona po Waszém zebraniu spodziewa się, i dopomagaycie Mi w spełnieniu tych życzeń, iakich nigdy, dla niéy czynić nie przestawałem.

MOWA
JW. HRABI ORDYNATA
ZAMOYSKIEGO
PREZESA SENATU

Na pierwszéy sessyi Seymowéy Izb połączonych miana, Dnia 13. Maia 1825. roku.

NAYJAŚNIEYSZY KRÓLU
PANIE NASZ MIŁOŚCIWY!

Szanowny Senacie!

Prześwietna Izbo Poselska!

Po raz trzeci N. Panie! Narod Polski stawa w Reprezentantach swoich przed Tronem W. K. M. P. N. M. Jest to dzień wielki, dzień uroczysty, widok radosny dla wszystkich dusz szlachetnych, patrzeć, iak Król i poddani, Oyciec i dzieci łączą się wspólną ufnością, by o wspólném naradzać się dobru. W dzie-

le tém chęć i gorliwość nasza, wyrównywać będą wielkości zamiaru.

Podobało się Opatrzności natchnąć wspaniałomyślne Serce W. K. M. P. N. M. dobrocią ku narodowi naszemu, a to w chwili nieszczęścia i rozpaczy. Obdarzyłeś nas w swéy Mądrości M. K. ustawami odpowiadaiącemi potrzebie Serca Twego, potrzebie uszczęśliwienia narodu, niegdyś świetne w dzieiach Europy zaymuiącego miéysce, a w nieszczęściu nawet, umieiącego sławę swoię zachować nietykalną. Ustawy te przewyższyły nasze oczekiwanie, i świat Twoią N. P. napełniły chwałą. Jeżeli z szlachetną chlubą wyznaiemy, iż Tobie N. Panie istnienie kraiu, a nawet zachowanie imienia Polaków winni iesteśmy, z równą chlubą, wszelkie starania łożyć będziemy, aby w używaniu nadanych Kartą Konstytucyyną drogich praw, stosować się do Twoich wielkich zamiarów. Tą drogą

postępuiąc, pewni bydź możemy, iż ościennych narodów szacunek sobie ziednamy, i choć w części wypłacaiąc zaciągniony dług wdzięczności W. K. M. P. N. M. przychylność Jego Królewską, dla narodu naszego, zachować na zawsze potrafimy.

Nie wyydą N. Panie z pamięci Izb Seymuiących przestrogi W. K. M. Korzystać z nich iest naygorętszém naszém życzeniem, stosować się do woli W. K. M. świętym obowiązkiem. Lecz przebóg! czemuż Panuiącym Naywyższa Istność nie udzieliła daru czytania w sercach ludzkich? widziałbyś N. Panie w każdym z nas, obok naymocniéyszego uczucia narodowości i miłości Oyczyzny, niczém zatartémi bydź nie mogących, równie mocne, równie niczém zatarte bydź nie mogące uczucie nieograniczonéy wdzięczności, i niezachwianéy wierności dla Króla, któremu winni iesteśmy przywrócenie

téy Oyczyzny, która była wszystkich naszych życzeń, ofiar i tyloletnich poświęceń przedmiotem.

Dozwol nam N. Panie wynurzyć wdzięczność naszę u podnoża Tronu Twoiego, za ciągłą opiekę W. K. M. P. N. M. i kraiowi udzielane dobrodzieystwa. Rycerstwo nasze od wieków odwagą słynące, za staraniem Naywyższego Wodza w karności i obrotach swoich przyszło do stopnia rzadkiéy doskonałości; utorowane gościńcę publiczne; Stolica wznosi się w użyteczne zakłady i ozdobne gmachy; zaprowadzony porządek w miastach; fabryki i rękodzielnie zadziwiaiącym podnoszą się wzrostem. A ieżeli naypiérwsze źródło bogactw rolniczego kraiu, handel zbożowy, zupełnie nam prawie iest odięty, to i w tym względzie nie tracimy nadziei, iż czuwaiąca zawsze nad pomyślnością poddanych swoich opieka W. K. M. i téy

uschłéy gałęzi przemysłu życie przywrócić zdoła.

Zapewnienie ciągłéy łaskawości W. K. M. P. N. M. dla naszego narodu, słyszane z Ust Twoich N. Panie, napełnia wszystkich nową nadzieią.

Bodayby Dawca wszelkiego dobra, bodayby BÓG Naywyższy usiłowaniom naszym pobłogosławić raczył, abyśmy wrócili przed Oblicze W. K. M. P. N. M. z obfitym prac naszych plonem, i pokazali światu, że Polacy wyuczeni w szkole nieszczęścia, nie tchną iak tylko nayczystszym duchem dobra Oyczyzny i wdzięcznością dla Króla.

GŁOS
JW. STANISŁAWA
PIWNICKIEGO
MARSZAŁKA IZBY POSELSKIEY,

Miany na Posiedzeniu Izb połączonych dnia 13. Maia 1825. r.

NAYIAŚNIEYSZY KRÓLU
PANIE MÓY MIŁOŚCIWY!

Twoia Nayiaśnieyszy Panie nadzwyczayna Łaska, którąś okazał nadaiąc narodowi naszemu byt polityczny, imie i swobody, w sercu każdego Polaka szczególnieyszą wdzięczność wzbudzić i nieskażoną do Waszéy Królewskiey Mości wierność zaszczepić zdołała.

Nie zasadzam ia na obfitych słowach wynurzenia uczuciów dopiero

wspomnionych, bo te częstokroć pozornémi bywaią; serc naszych tłumaczem krótkie lecz szczére będą wyrazy. Niosę Ci ie Nayiaśnieyszy Panie w moiém równie iak i w całéy Izby Poselskiéy imieniu. Wszyscy bowiem równie czuiemy, że nie inna krew w żyłach naszych płynie, iak ta, która dawnych ożywiała Polaków!

Oni rzetelne szczęście i honor opieraiąc na przywiązaniu i wierności ku Królom i swoiéy Oyczyznie, raz poprzysiężonéy im wiary nieskażenie do ostatniéy dotrzymywali chwili; tych torem postępować w całym przeciągu życia, iest iedyném usiłowaniem naszém.

Nie zawiodę Nayiaśnieyszy Panie Twoiego we mnie zaufania; nie zawiodę oczekiwania moich współziomków; biorąc za przewodnika Twoię Mądrość i wolą Naywyższą; za pomocnika, rady światłéy Izby poselskiey, mam na-

dzieię, że potrafimy przyczynić się do ziszczenia wielkich Twoich Nayiaśnieyszy Panie, względem dobra kraiu naszego zamiarów.

M O W A

JW. MOSTOWSKIEGO

MINISTRA SPRAW WEWNĘTRZNYCH i POLICYI,

Miana na pierwszéy Sessyi Seymowéy w Izbach złączonych, dnia 13. *Maia* 1825. *roku.*

Przemożne powody wstrzymały zwołanie Zgromadzenia Narodowego: lecz ieżeli, iak wszystko spodziewać się dozwala, z obrad iego wynikną prawdziwie i powszechnie użyteczne Ustawy, czas upłyniony w bezczynności, nie

będzie bez korzyści; a Seym teraźnieyszy stanie się tém znakomitszy, że opóźniony. Zebranie czynności rozmaitych gałęzi Władzy wykonawczéy, i wystawienie położenia Królestwa, obéymie zatém tą razą dłuższy przeciąg czasu w szczupléyszym stosunkowo obrębie. Wszakże ten obraz nie będzie mniéy wierny, przeto że ścieśniony. Słusznie tu przypomnieć należy, iż obok postrzeżeń i żądań w poprzedzaiącym składzie Seymowym oświadczonych, żadne odwołanie przeciwko szczegółom obiętym w sprawie mu zdanéy, miéysca nie miały; bo czyny zaprzeczać się nie daią. Dzisiay, w zupełném używaniu głębokiego pokoiu, pod rządem Monarchy chcącego wszystko. osobiście sprawdzać, którego potęga nie potrzebuie posiłku złudzeń, i którego widoczny pożytek, zgodnie z czystą serca skłonnością znayduie się całkowicie w bezpieczeństwie

i powodzeniu rozlicznych narodów berłu Jego poddanych; ponowię z rzetelnością dalszy ciąg tego obrazu, nie taiąc tego równie iak nie przesadzaiąc zdziałanego dobra, nie przecząc złego i nie ukrywaiąc powodów, dla których trwanie iego przedłużyć się mogło.

WYZNANIA

Religiyne i Oświecenie Publiczne.

W skutek Wyroku Królewskiego, przepisuiącego niektóre zmiany w organizacyi Kommissyi Rządowéy Wyznań Religiynych i Oświecenia publicznego, przydaną została Sekcyia Duchowna, zaymuiąca się szczególnie potrzebami Duchowieństwa Rzymsko-Katolickiego, oraz dozorem karności wewnętrznéy, a mianowicie klasztornéy. Niektóre parafiie dla dogodności, odmiennie ograniczone zostały, a wzra-

staiąca liczba rękodzielników wyznania Ewangelickiego pociągnęła za sobą potrzebę utworzenia szesnastu nowych parafiy: wystawiono kilka domów, służących na obrzędy i mieszkania Pastorów tego wyznania. Zgromadzenia żydowskie przyzwoiciey urządzone zostały, przez zniesienie Kahałów i przez ustanowienie 327. dozorów bożniczych.

Nagléysze naprawy gmachów Kościelnych uskuteczniono; nowy Kościół Katedralny wystawiono w *Suwałkach*. Przepisy tyczące się układów o zamianę dziesięcin wytycznych na pieniężne, dokładniéy urządzone: z 4599. układów w tym względzie, 2590. iest potwierdzonych; pozostałe wymagaią niektórych sprostowań. Dobra po zniesionych Instytutach są sprawdzone i w długoletnie dzierżawy puszczone: miliion 126,553. złotych użyto na uiszczenie długów tychże Instytutów.

Fundusze wyznaczone na Oświecenie publiczne przyniosły w ciągu 4ch lat, od 1820 do 1824, 6. miliionów 536,509 złotych, a z opłat pobieranych od uczniów szkół publicznych weszło 895,734 złotych: tych ostatnich użyto na opłacenie Kollaboratorów, na nabycie xiążek, instrumentów fizycznych i matematycznych, oraz na zbiory historyi naturalnéy dla szkół publicznych.

Wystawiono na dziedzińcu Uniwersyteckim dwie obszerne budowle przeznacone na składy sztuk pięknych, zoologii, fizyki i na audytorya. Obserwatoryum ukończone i opatrzone w doskonałe instrumenta astronomiczne, wykonane przez *Reichenbacha.* Obok tego gmachu, ogród botaniczny może bydź chlubnie policzony pomiędzy zakłady tego rodzaiu odznaczaiące się w Europie, tak pod względem pięknego położenia, iako też i ilości roślin,

dziś iuż przeszło do 10,000. gatunków doprowadzonéy. Biblioteka Uniwersytetu, ciągle publiczności otwarta, codziennie prawie się powiększa; a teraz około 150,000. tomów posiada, między któremi znayduią się rzadkie i kosztowne dzieła. Zbiór zoologiczny do 25,000. gabinet rycin blisko do sta tysięcy przedmiotów zawieraią. Gabinety: fizyczny, mineralogiczny, wzorów gipsowych, lekarski, systematycznie urządzone, nieustannie się powiększaią. Drukarnia i prassy litograficzne zaprowadzone są przy Uniwersytecie. Towarzystwo elementarne, zaymuie się examinowaniem i przypuszczeniem uczniów, iako też kandydatów na professorów, i osób pensyie prywatne utrzymuiących. Otworzono przy Uniwersytecie kurs teoretyczny i praktyczny budownictwa dróg i mostów; ustanowiono instytuta kliniki i sztuki położniczéy, seminaryum na

nauczycieli do szkół wyższych. Z chlubą tu powiedzieć można, że większa część wakuiących katedr, osadzona iuż została przez Polaków, którzy się kosztem Rządowym za granicą doskonalili. Instytut głuchoniemych otrzymał fundusz na utrzymanie 12. uczniów ubogich, do różnych rzemiosł się przykładaiących. Szkoły Niedzielne dla dzieci rzemieślników, otworzone zostały w wielu miastach Królestwa. Ubior iednostayny przepisany iest dla wszystkiéy uczącéy się młodzieży.

Żałować potrzeba, iż szczupłość funduszów Rządowych, tudzież ubóstwo teraźniéysze klassy rolniczéy, łącznie pomiędzy nią wstrzymały rozszerzenie téy nauki elementarnéy, która nie odrywaiąc od właściwego stanu, daie użyteczną oświatę dla znalezienia w nim dobrego mienia i stosownéy szczęśliwości. W takim zakresie znayduie i ogranicza się rzeczywi-

sty dług społeczeństwa: trudno bowiem zataić, że oświecenie liberalne i obszerniéysze, ofiarowane ubogiemu, podczas kiedy nie można mu zapewnić zastosowanego w przyszłości losu, stałoby się dla niego sidłem i przygotowało niedolę. Nauczałoby go przyiemności, których osiągnąć nie zdoła, wzniecało żądze, iakich zaspokoić nie może, zatruło i zaburzyło dni iego iadami zawiści i niechęci. Tak, powstaie i wzmaga się nieupodobanie własnéy doli, chęć obłędna doświadczenia wszelkich stanów bez ustalenia się w żadnym; i iuż od dzieciństwa człowieka można przewidzieć gromadzące się burze, które w późniéyszym wieku zdołaią zatrząsnąć albo obalić społeczeństwa składy. Jeżeli więc podobne ocknienie namiętności młodego pokolenia, w przedłużoném czuciu odzywać się musi; ieżeli poniekąd wyiaśnia przeszłość, użyteczną iest rzeczą czer-

pać w niéy dla przyszłóści przestrogi.

Okoliczności obecne nastręczyły niektóre poprawy w rozkładzie nauk i w zakresie szkolnym. Zaprowadzono dozor ogólny, czuwać mianowicie maiący nad zachowaniem i moralnością religiyną uczniów. Tym sposobem, wcześniéy wzmagac się ma to rozeznanie, które nie tłumiąc światła, umie ie oceniać i zabezpieczać na trwałych zasadach dobréy obyczayności. W istocie, któż zdoła przewidzieć rozmaite ludzkiego rozumu, to świetne, to ciemne zmiany, lub trwanie ich wrażeń przemiiaiących? Kto może w przyszłości wykryć iego nowe, bądź uczucia, bądź błędy?

Lecz podczas kiedy się życzenia ludzi krzyżuią i omylaią, cywilizacya oparta na moralności, postępuie coraz, mimo czasy i zawady, niekiedy odwracaiąc i zatrzymuiąc się kilka chwil zaledwie, na zboczenia nierządu, na skar-

gi przesądów, albo na wyniosłości urazy. Tak, koleyne rozwiianie towarzyskiéy oświaty, wystawia zawsze obszerny i pocieszaiący widok. Jeżeli, iak to powiedziano, rozum ludzki w linii tylko spiralnéy postępuie, wzrost i popęd iego, niemniéy przeto są rzeczywiste. Bądź z czasem i porządkiem posuwa się na cięciwie zbliżaiącéy go do siedliska światła i wolności, bądź prowadzony burzliwémi chuciami, pędzi na zakręcie zwiiaiącym się w ciemnościach, zawsze nieustannie iego mozoły, iego długie dni utrapienia i krótkie chwile szczęśliwości, iego szlachetne zamiary i próżne usiłki, zarówno ostrzegaią i zapewniaią go, iż iest cel, do którego dobroć Naywyższéy Istoty dążyć mu dała; który przeczuwać mu na téy ziemi dozwoliła, a który w inném i przyszłém istnieniu będzie mógł poiąć, dostrzedz i osiągnąć.

Cenzura Jeneralna pism zagranicznych i narodowych ustanowioną została przy Kommissyi Rządowey Wyznań Religiynych i Oświecenia publicznego, pod bezpośrednim dozorem Radcy stanu Dyrektora Oświecenia.

SPRAWIEDLIWOŚĆ.

Kommissya Rządowa Sprawiedliwości odznaczała swóy wpływ konstytucyyny na Sądownictwo, dozieraiąc porządku postępowania sądowego, przedstawiaiąc na urzędy, kandydatów, których zdolność z poprzedniego urzędowania, lub w skutku złożonego a prawem przepisanego examinu uznana została. Na mocy dekretu N. Pana, mianowani przez Xięcia Namiestnika, Inspektorowie, odbyli w roku 1821. stosownie do udzieloney sobie przez Kommissyią Rządową instrukcyi, sprawdzenie ogólne wszystkich magistratur sądowych. Srodek ten zaprowa-

dził iednostayny kierunek w Trybunałach Cywilnych, w Sądach Kryminalnych, w więzieniach, Archiwach dawnych, w Kancellaryiach Konserwatorów hypotecznych, Notaryuszów i obrońców sądowych: odtąd żadna sprawa w Trybunale Cywilnym nie może zalegnąć, i powinna bydź w ośmiu dniach od daty wpisu odsądzoną. Również dla nadania większego pośpiechu działaniom Sądu Appellacyynego, zastępuiącego w sprawach kryminalnych Sąd Naywyższy, Xiąże Namiestnik na wniosek Kommissyi Rządowey Sprawiedliwości, ustanowił czwartą sekcyią tegoż Sądu od 1. Października 1822. roku czynności swoie odbywaiącą. Trzecia sekcyia Trybunału Cywilnego Mazowieckiego powiększoną została kilku członkami, w celu zaięcia się odsądzeniem spraw licznych, dotyczących mass sukcessyynych cywilnych i publicznych, zale-

głych od czasu Rządu Pruskiego, a których ilość, stronom interessowanym, długiém oczekiwaniem i późném bardzo ukończeniem, zagrażała.

W czterech do 1824. upłynionych latach, 15,903. spraw zagodzonych zostało w Sądach Pokoiu; odbyło się 9565. Rad familiynych, Trybunały Cywilne, Handlowe, Sądy Appellacyyne odsądziły 155,639. spraw. Sądy policyi poprawczéy i Sądy kryminalne wydały 120,022. wyroków. Z dwudziestu trzech skazanych, którzy się do ułaskawienia podali, dwunastu otrzymało zmniéyszenie kary: 284. Urzędników oskarżonych o naruszenie funduszów publicznych, lub o nadużycie władzy, pod sąd oddano. Kommissyia Rządowa Sprawiedliwości szczególną zwróciła baczność na urządzenie Kass depozytów sądowych, w celu przyznania właścicielom w miarę ich wylegitymowania, funduszów prawnie im się na-

leżących, a których z powodu nieporządku przez zamieszania woienne sprawionego, od dawna próżno oczekiwali. W skutku czego, Kassy depozytowe Trybunałów cywilnych, wydały w ciągu lat 4. od 1820. do 1824. tak w pieniądzach iako też i w innych wartościach, przeszło 19. miliionów złotych Polskich. Rachunki wszystkich sądów zostały ukończone. Stosownie do prawa, regulowanie hypotek w przepisanym porządku ciągle było uskutecznione, i iest ukończone w Woiewództwach Kaliskiém, Płockiém, Mazowieckiém, Augustowskiém, Podlaskiém, Lubelskiém i Sandomierskiém, a dokona się tego roku w Woiewództwie Krakowskiém.

Na mocy dekretu Nayiaśniéyszego Pana wyznaczoną została w roku 1820. Deputacyia, któréy poleconą była praca przygotowania zmian, iakich okoliczności wymagaią w Kodexie cywil-

nym. Dzieło to będące owocem czteroletnich iéy namysłów, roztrząsane i przyięte w Radzie Stanu, naradom i potwierdzeniu Izb Seymowych podane zostanie.

SPRAWY WEWNĘTRZNE.

Działanie Administracyi wewnętrznéy; żywe lecz spokoyne, lubo nie zwolniało w tych zeszłych latach, nie byłoby się iednak inaczéy dało dostrzedz, iak tylko w postępie porządku ogólnego, gdyby starania iéy mogły bydź dostateczne dla zapewnienia pomyślności narodowéy i pokonać zawady, z iakiémi ta walczyć musiała. Lecz u nas, równie iak w całéy prawie Europie, usiłowania własności zjemskiéy, bez skutku i bez nagrody zostały. Ta podstawa społecznéy naszéy budowy, uchyla się; i rok każdy powiększa zatrważaiące iéy unikczemnienie. Więc, otoczony dobrodzieystwami przyro-

dzenia, pośród zbiorów swych na próżno ustożonych, rolnik ięczy stroskany; i widzi wraz z obfitością swą nędzę. Nietylko potu iego owoców upodlona cena, nie zdoła pokryć wydatków na uprawę łożonych, ale nawet zbyć ich za nikczemną wartość nie może. Tymczasem brzemie ciężarów ogólnych i osobistych coraz bardziéy go tłoczy: musi uspokoić zarazem, poborców, wierzycieli, potrzeby życia; wszystkie zarówno nieubłagane.

Wielorakie przyczyny sprowadziły to położenie przedłużone i otrętwiaiące. Bezpieczność pokoiem zaręczona, udoskonalenia w rolnictwie, użycie machin prostuiących i stokrotnie siłę działalną mnożących; szereg lat urodzaynych, rozprzestrzenienie tak dobroczynnéy z innych miar uprawy kartofli, niedawnego a wspólnego bogatym i ubogim, ludziom i zwierzętom pokarmu, rozwiianie systematu

probibicyynego, oręża, który się stał odpornym, lubo iest istotnie zaczepnym, a którego nieskończone odwroty, wtedy tylko będą mogły bydź zbezsilnione, kiedy go wszystkie narody zgodnie roztrącą. Ale te przyczyny, i inne może ieszcze im podobne, samem ich wyliczaniem, iuż przekonywaią. że uprzątnąć ie, w mocy Rządu nie było.

Wszystkie te zawady usunięte zapewne będą za wzrostem stopniowym i ogólnym ludności, która postępuie w żywności stosunku; i te nawet kiedyś koniecznie przewyższyć musi. Spisy w roku 1823. wykazały u nas głów 3,704,306. co od 1819. stanowi corocznie około 100,000, dusz pomnożenie. Lecz wiele ieszcze lat upłynie, nim ludność równowagę utrzymać ze skutkami obfitości zdoła. Tymczasem, starać się należy o ulżenie ciężaru, którego usunąć nie można.

Praca iest naymożnieyszym zasiłkiem tak pomyślności iak porządku

powszechnego. Ułatwiać do niey sposobność, iest obowiązkiem, iest wielką Rządów zręcznością. Odpieraiąc próżnowanie, zwalczymy zarazem ciemnotę i nędzę, wszelkie wykroczenia społeczne z niego pochodzą. Praca ocuca przemysł, iak wzaiemnie iest nim żywiona; koiarzy się z oświeceniem, które ią czyni płodną: wspólnie, uczą stronić od pierwéy niedostrzeżonych śladów widocznych do występku: czynią cnotę uczoną, dobroczynność przemyślną, ludzi lepszymi, społeczeństwo spokoyne i szczęśliwe.

Administracya przeto Królestwa usiłowała, ile to w iéy było możności, tworzyć prace rozmaite, dla zapewnienia wielorakich rodzaiów reprodukcyi, otwierać nowe uyścia do zamiany i odbytu płodów ziemi, a tym sposobem nieco ułatwić przynaymniey uiszczanie podatków, gdy zmnieyszyć ich ieszcze wolno nie było.

Już drogi bitéy iest ukończonéy na przestrzeni 66. mil Niemieckich, a z *Warszawy* do granicy Pruskiéy będzie uzupełnioną w ciągu roku bieżącego, i przedstawiać na iednéy linii, całą szerokość Królestwa przechodzącéy, 60 mil nieprzerwanéy kommunikacyi, zarówno doskonałéy we wszystkich porach, oszczędzaiącéy odtąd podróżnym, piaski, iakie z trudnością przebywać musieli; skracaiącéy odległości, i zmniéyszaiącéy koszta; gdyż przeprzęgi pocztowe, iako i furmani używaia na drogach bitych o połowę mniéy koni. Dyliżanse wygodne i ozdobne przebiegaią ie również iak i inne części Królestwa, z szybkością i małym kosztem. Pobierane iednak dotąd przy rogatkach, stosownie do istnieiących przepisów, myta drożne, nie wystarczaią na utrzymywanie dróg bitych iuż otwartych: z tego więc powodu wynika potrzeba, albo powiększenia

opłat drożnych, albo też wynalezienia innego na to wystarczaiącego funduszu; ponieważ iest koniecznością, aby opłata pieniężna zastępuiąca szarwarki, całkowicie mogła bydź użytą na dróg nowych budowę. Wszystkie wiazdy do stolicy w odległości dwóch mil, również są bite, i zatarły iuż pamięć nawet, dawnych przystępów trudnych i błotnistych, nie mile odznaczaiących się w każdéy iesieni. Rozpoczęto częściami drogi w Woiewództwach Krakowskiém, Lubelskiém, Płockiém i Augustowskiém; wystawiono 523. mostów, między którymi most pod *Złotoryą* łączący na *Narwi* granice Cesarstwa i Królestwa, zbudowany został kosztem wspólnym obu Rządów. Domy służące na pomieszkanie dla konduktorów i officyalistów drożnych, wystawione w równych odległościach przy gościńcach bitych, nadaią onym wesołości i życia. Drogi furmańskie i

wieyskie nie są zaniedbane, i ciągle utrzymuią się w dobrym stanie.

Zdięcie poziomu i pomiaru dwóch brzegów *Wisły*, ukończone zostało na całey długości iey biegu. Rysy ich są częściami od granicy Pruskiey aż do granicy Miasta Wolnego *Krakowa* uskutecznione. Czyszczenie tey rzeki wykonane w przeciągu 16 mil od *Nieszawy* do *Płocka.* Mocne tamy w Woiewództwach Sandomierskiem, Płockiem i Mazowieckiem wystawione zapobiegły po części szkodom, które zrządzała. Inne rzeki, iako to: *Warta*, *Bzura*, *Pilica*, *Nida*, *Wieprz*, *Radomka*, są wychędożone; przez co wody ich spławowi, a brzegi uprawie wrócone zostały. Rozpoczęto kanał spławny, łączyć maiący *Narew* z *Niemnem.*

W kraiu zwłaszcza naszym, mało w kapitały zamożnym, doświadczenie przekonało, iż dla zaprowadzenia nie-

znanego w nim ieszcze gatunku przemysłu, pierwsze zakłady i pierwsze ofiary ku temu, przez Rząd czynione bydź muszą: te późniey dopiero, gdy iuż są w ruchu porządnym i widocznym, nabywców ochoczych doczekać się mogą: wtedy dalsze ich utrzymanie, pożytkom i pilności prywatnych powierzone, pewnieysze w przyszłości powodzenie i wytrwanie z korzyścią ogólną, rokować zdołaią; i staią się oraz zachęcaiącym wzorem dla innych podobnych przedsiębrań. Na tey zasadzie, Kommissya Rządowa działać obowiązana, i koniecznie przeto wystawiona na niepewność skutków, które mimo naydokładnieyszego wyrachowania, po większey części od losu zawisły, miała nieraz, pośród walki z mnogiemi wydarzeniami, trudne i frasobliwe chwile do przebycia; tem bardziey gdy przytem ulegać musiała, iako to wszędzie bywa, czaso-

wym sądom skoréy nieobaczności, lub nawet niechęci zarzutom. Wytrwałość iéy, przy sprawiedliwéy i ściśle roztrząsaiącéy Naywyższego nadzoru opiece, doczekała się pory, w któréy okazać iéy wolno, że wielorakie rękodzielnie i zakłady piérwéy nieznane, obszernie się w Królestwie rozwinęły; zastąpiły po części upadek dawniéyszych rolniczych korzyści; wznieciły na przyszłość nowe chęci, usiłki i nadzieie, a to w ogólności, prawie bez uszczerbku, owszem z zawarowaniem stopniowego zwrotu funduszów rządowych ku temu przeznaczonych.

Tak więc kray nasz w wielu ważnych stosunkach przestał się okupywać obcym. Rękodzielnie sukienne szczególniéy, nietylko wystarczaią potrzebom wewnętrznym, ale nawet znaczną ilość wyrobów za granicę wysyłaią. Wielkie zakłady tego rodzaiu, *Fraenkla*, *Harrera*, *Rephahna* a wkrótce

Fiedlera nie ustępuią żadnym innym pod względem doskonałości machin, cienkości i sprawienia wyrobów. Ciągłe doświadczenie dowodzi, iż ziemia nasza szczególnie iest dogodna prędkiemu ocieńczeniu wełny, któréy skore użycie, rozmnaża w kraiu naszym trzody udoskonalone. Przeszło 10,000. familiy zagranicznych rękodzielników, zaludniaią i ożywiaią nowe wcale miasta. Machiny do przędzenia wełny czesanéy, bawełny, lnu i konopi zaprowadzono: rozmaite tkanki z tych materyy a nawet i z iedwabiu; płócienka drukowane i przerabiane; nankiny, trykoty, szale różne są w rabiane; piękne zakłady giserni Angielskich, produktów chimicznych, szkieł rzniętych i kryształów czeskich, faiansów, papiérów, kwiatów sztucznych, safianów, robot zamszowych, bronzów złoconych, lamp astralnych i wielu innych przedmiotów, których

potrzeby towarzystwa wymagaią, a którym zachęta Rządowa popęd nadała, wzrosły u nas i utrzymią się z korzyścią. Wystawa wyrobów przemysłu i kunsztów co dwa lata w stolicy odbywana, świadczy o ich postępie i udoskonaleniu.

Gdy od czasu nadzwyczaynego upadku ceny płodów ziemi, skutki handlu zewnętrznego, nie są iuż na korzyść kraiu naszego, Rząd obawiaiąc się, aby wszystkie gotowe pieniądze za granicę nie wyszły; będąc oprócz tego obowiązanym zastosować się do systematu przyiętego dla Cesarstwa; uznał potrzebę ograniczenia napływu towarów zagranicznych. Przez to ruch Jarmarków Warszawskich zwrócony został szczególnie na zamiany wewnętrzne, a mianowicie na odbyt wełny, któréy obszerny skład założony iest w gmachu Jarmarcznym, i któréy w saméy stolicy około 5000. cetnarów sprze-

sprzedanych zostało w ciągu roku zeszłego. Lecz ścieśnienie, iakich okoliczności po handlu zagranicznym wymagały, szczęśliwie są wynagrodzone Dekretem Nayiaśnieyszego Pana, stanowiącym stosunki handlowe między Rossyią i Polską. Skutki onego, chociaż ieszcze bardzo świeże, okazały się iednak równie korzystne dla obu kraiów, i wróżą to, czego się po nich spodziewać można, gdy z czasem i nawyknieniem, te stosunki łatwiéyszémi i poufalszémi się staną. Oddzielnémi układami, urządzone są zamiany nasze handlowe z sąsiedzkiémi kraiami.

Wełny cienkie tak się iuż rozmnożyły, że nietylko wystarczaią nowym i licznym fabrykom wewnętrznym, lecz znaczna ich część za granicę wysłaną bydź mogła. Trzoda merynosów hodowana w dobrach Rządowych Kieleckich, składaiąca się z 2000 sztuk czystego zupełnie rodu, znakomicie się do

tego przyłożyła, zbywaiąc po Woiewództwach piękne bardzo barany. Wystawiono w *Janowie* obszerne i wygodne budowle na umieszczenie stada Rządowego, które teraz do 400 sztuk pomnożone, co rok dzielnych ogierów stacyom w kraiu rozłożonym dostarcza: młodzież z nich pochodząca iuż się korzystnie odznacza. Przychowek od bydła rogatego wielkiego rodzaiu, którego zakład utrzymuie się w bliskości *Siedlec* w Woiewództwie Podlaskiém, rozdany i rozkrzewiony został w różnych częściach Królestwa.

Użyteczność Instytutu agronomicznego w *Marymoncie*, cenioną iest od właścicieli ziemskich, staraiących się przyciągnąć do swoiey służby uczniów, w miarę ich ukształcenia. Żądania w tym względzie były częste i naglące, iż mała tylko liczba uczniów mogła odbyć całkowity kurs dwuletni. Swieżo ustanowiono przy tym Insty-

tucie szkołę na wzór Hofwylskiéy dla dzieci ubogich, która iak wszystkie zakłady tego rodzaiu, gdy są dobrze prowadzone, korzystne skutki rokuie.

Kommissyia w roku 1820 ustanowiona, iuż ukończyła opis historyczny i statystyczny wszystkich miast Królestwa, wyszczególniaiący ich prawa, położenie, wydatki stałe, iako też fundusze, któremi mogą rozrządzać, a których superaty, tudzież summy z kaucyi pochodzące, używane są corocznie na pożyczki właścicielom, w miastach murowane budowle stawiaiącym. Wartość wszystkich domów iest zapewniona od pożaru w Towarzystwie Ogniowém, które starownie uiszczaiąc wypłaty swoie, coraz większego nabywa zaufania u powszechności, tak dalece, iż przez stopniowy wzrost wpisów, posiada iuż 350 milionów złotych funduszu. Jakoż znaczny postęp spostrzedz można w główniéyszych mia-

stach Królestwa. Ulice tak dawne iak nowe są porządnie brukowane lub bite; utrzymywane w czystości i dobrze oświecone. Budowle Rządowe, Ratusze, szlachtuzy, magazyny wznoszą się obok zakładów rękodzielniczych i domów prywatnych. Ludność żydowska odosobniona w częściach miasta iéy wyznaczonych; ogrody i przechadzki publiczne pomnażane; wszędzie ślady dawnych zwalisk zacieraią się i nikną. Dążność ta do porządku, do użyteczności i uprzyiemnienia, widocznie się okazuie w licznych przyozdobieniach i wzroście stolicy, któréy ludność 120,000 dusz przechodzi, nie licząc w to umieszczonych w koszarach, lub w mieście rozkwaterowanych rozmaitych korpusów woyskowych.

Troskliwość Administracyi czuwała nad schronieniami cierpiącéy ludzkości i nad obwarowaniem powściągnionego występku. Znaczna liczba

szpitali lepiéy uposażona, powiększona, przebudowana, a usługa w nich przyzwoiciéy urządzona została. Wygodny dom w *Warszawie* zupełnie narządzony został dla zakładu Towarzystwa Dobroczynności, którego gorliwość i ciągłe usiłowania, na wszelkie pochwały zasługuią. Jednostayny przepis wydany i wykonywany iest względem urządzenia domów poprawy w części nowo wybudowanych, albo też naprawionych i lepiéy urządzonych: więźnie użyci są do robot publicznych, lub zatrudnieni w warsztatach rozmaitych rękodzielni.

Czynność policyi ogólnéy ciągle się utrzymywała; wagi i miary prawem przepisane, wszędzie zaprowadzone zostały; wieloraka usługa domowa, podciągniętą iest pod dokładniéysze przepisy; karność lekarska obostrzona; korzyści szczepienia ospy krowiéy upowszechnione, a usiłowania

w téy mierze wynagrodzone; włóczęga i zbiegostwo wszędzie ścigane, staią się rzadszémi. Służba pocztowa mało co do życzenia zostawia. Kilka nowych stacyy iest założonych. Wygodne domy i obszerne staynie są wymurówane kosztem Dyrekcyi; a to z superat dochodów, które corocznie do skarbu wnosi.

Stopniowe rozwinięcie robot w kopalniach Rządowych, zaprowadziło w nich przeszło 300 rozmaitych pieców, kuźni, fryszerek, giserni, walcowni, hut, które zatrudniaią kilka tysięcy robotników, i nadaią życie opustoszałéy dawniéy okolicy. Oprócz srebra, miedzi, ołowiu, iakich wydobywanie może stać się znacznieysze, 100,000 cetnarów żelaza, wyrównywaiącego w dobroci Szwedzkiemu; przeszło 40,000 cetnarów cynku, 500,000 korcy węgli ziemnych, corocznie iest wyrabianych. Poszukiwania

soli kamiennéy nie ustaią, choć w wielkiéy iuż głębokości; i zdaią się obiecywać świetne korzyści. W łomach marmurowych coraz ziawiaią się odcienia nowe i rzadkie.

W O Y N A

Jeśli wdzięczność narodowa towarzyszyła ukształceniu i skorym postępom naszego teraźnieyszego składu woyskowego, równie się ona należy wytrwałości i nieprzerwanym staraniom, które zdołały utrzymać go ciągle na tym samym wysokości stopniu. Wzbogacone iuż własnémi przykładami i ponawianém zadowolnieniem Monarchy, Woysko Polskie pod sprawą Naczelnego Wodza swoiego, bezustannie przyswaia wszelkie udoskonalenia od talentu wykryte, doświadczeniem stwierdzone.

Stopniowo otrzymane ulepszenia w części administracyynéy i zaprowa-

dzona dobrze zrozumiana oszczędność, podały środki dostarczenia w ciągu lat ostatnich znacznym nakładem łożonym na instytucyie nader użyteczne, iako to: na korpus kadetów w *Kaliszu* oddany teraz pod zarząd woyskowy, a w którym się kształci przeszło 200 młodzieńców; szkoła applikacyyna w *Warszawie* przeznaczona naukom wyższego rzędu, szkoła podchorążych piechoty i iazdy, szkoła officerow artylleryi i saperów, batalion weteranów czynnych, korpus pociągu, 4 kompanie poprawcze, korpus rakietników; roboty około twierdz; nabycie, wystawienie albo naprawa obszernych budowli woyskowych, które przyozdobiaiąc stolicę i wiele miast Królestwa, ochroniły ich mieszkańców od kwaterunku, a które iuż w roku 1823 mieściły 20,000 ludzi i 5000 koni. Wydatki ku temu iako też na uzupełnienie wszystkich korpusów zostały uskutecznione bez

żadnego zwiększenia funduszów w budżecie wyznaczonych. Urządzenia tyczące się zaciągu woyskowego są przeyrzane i ulepszone, tak dalece, iż zapobiegaią wszelkiego rodzaiu nadużyciom. Podofficerowie i żołnierze, którzy stosownie do prawa lata swoie wysłużyli, otrzymuią w czasie oznaczonym, gdy tego żądaią, uwolnienie od służby. Z tém wszystkiém, ci, krórzy przez nawyknienie lub iéy znaiomość, mogą dać użyteczne przykłady młodym swoim towaszyszom broni, i którzy pragną pozostać w służbie nad czas przepisany, otrzymuią Belki iako zaszczytną oznakę, oraz powiększenie żołdu zastosowane do czasu ich służby. Urządzenie to zachowało woysku znaczną liczbę żołnierzy zalecaiących się gorliwością i zdolnością; podczas kiedy zasłużony odgłos sprawiedliwości i bezstronności w tém wszystkiém co dotycze porządku woyskowego; ścią-

ga wielką liczbę ochotników wszelkich klass, nieustannie się przedstawiaiących do umieszczenia w szeregach.

Oycowska baczność nad rozmaitémi oddziałami służby, wysiliła troskliwość swoię w zarządzie szpitali woyskowych. Główny lazaret *Warszawski*, godny pod każdym względem bydź policzonym pomiędzy nayznakomitsze tego rodzaiu zakłady w Europie, wystawia wzór dokładnego leczenia, porządku, ochędostwa i staranności dla chorego żołnierza. Szpitale pułkowe, infirmeryie szkół woyskowych i twierdz, na podobne zasługuią pochwały. Staraniem Kommissyi Rządowéy Woyny, służba ich w ogólności znacznie się udoskonaliła przez ustanowienie szkoły chirurgicznéy przy szpitalu głównym Warszawskim, w któréy synowie żołnierscy praktycznie się sposobią; dostarczenie temuż lazaretowi i korpusom woyska do-

brych instrumentów chirurgicznych, w kraiu pod dozorem biegłych, wyrobionych; założenie warsztatu bandażów i szarpii, zaprowadzenie machin fumigacyynych; nakoniec przez udzielenie z kassy woyskowéy zasiłku kilku chirurgom, i ułatwienie im przez to sposobności dalszego doskonalenia się w Uniwersytecie Warszawskim.

Gdy doświadczenie wykazało, iż żołnierz utrzymuiący się z żołdu, naylepiéy swoie potrzeby zaspokaia; gdy oprócz tego staranie Władzy o iego dobry byt we wszelkich szczegółach, nigdy nie ustaie; ztąd wynikło, iż duch porządku i karności ustala się we wszystkich korpusach; liczba popełnionych przestępstw ciągle się zmnieysza, a zbiegostwo co rok rzadszém się staie.

Zebranie woyska w roku 1823. pod *Brześciem*, znaczne sprowadziło korzyści właścicielom, na przechodzie i w okolicy zebrania mieszkaiącym, któ-

rzy przez to zyskali dogodną sposobność spieniężenia płodów swoich. Ponawianie podobnego zebrania w różnych okolicach Królestwa będzie dobrodzieystwem dla mieszkańców. Dostawa dla woyska sukien w kraiu wyrobionych, szczególnie się także do wzrostu i kwitnięcia rękodzielni naszych przyłożyła. Jest to w istocie haracz, który przestaliśmy opłacać obcym; a spodziewać się należy, że tkanie płócien kraiowych nabierze wkrótce przy staraniu i zachęcaniu administracyi, rozwinięcia i udoskonalenia dosyć widocznego, aby w nie woysko mogło bydź z dogodnością zaopatrzone. Materyiały żelazne używane w fabrykach i warsztatach woyskowych, pochodzą z kuźni narodowych; iako też i cynk walcowany, którego administracyia woyskowa doświadcza na pokrycie dachów i wyrabianie gzymsów; użycie zalecaiące się coraz więcey swo-

ią trwałością, i otwieraiące nowy odchód kruszcowi obficie z ziemi Polskiéy dobywanemu.

Kommissyia Rządowa Woyny, założyć kazała fabrykę instrumentów matematycznych na użytek artylleryi i korpusu inżynierów, oraz warsztatów kowalskich, stelmachskich, kołodzieyskich, stolarskich i tym podobnych, które dostarczaią woysku narzędzi i innych przedmiotów potrzebnych, a nadaią razem robotnikom łatwość do gruntowego usposobienia się w rozmaitych rzemiosłach.

Obok użyteczności, nie zaniedbano uprzyiemnienia. Tak koszary Łazienkowskie, nowy plac mustry i obóz Powązkowski, zamieniły się w nadobne ogrody, które poważność swego przeznaczenia, cieniem drzew i rozmaitością kwiatów osłaniaią.

Wszystkie te korzyści nie mogły bydź otrzymane iak tylko oszczędno-

ścią i nayściśleyszą rachunkowością, która w każdéy chwili sposobem iasnym i dokładnym podaie łatwość do usprawiedliwienia użytku funduszów, iakiémi administracyia rozporządza.

S K A R B.

Zarządzenie Skarbem Królestwa w przeciągu czasu upłynionego od ostatniego Seymu, przedstawiało ważne trudności. Niedobor spostrzeżony w roku 1820. znacznie się w ciągu następuiącego powiększył. Wstrzymywał iuż służbę publiczną, a więcéy ieszcze iéy zagrażał. Dochody z Dóbr narodowych nagle spadały, z powodu téy saméy bezcenności płodów ziemi, która pobór podatków gruntowych codzień trudniéyszym, i coraz niepewniéyszym czyniła. Jednakże baczność Naywyższa, czuwaiąca nad działaniami Rządowémi przywołała porządek do kierunku skarbowego; a za pomocą tego niezbędnego w każdéy dobréy administracyi przewodnika, oraz surowszéy kontroli i nieiakiego rozprzestrzenienia podatków niestałych; nietylko niedostatek zapełniony i służba publiczna ściśle zaspokoiona zostały, lecz znaczny zapas w gotowiźnie złożony iest w skrzyniach, i służyć ma do uiszczenia części długu narodowego.

W celu dopełnienia tego świętego obowiązku naprzód podpisana była Konwencyia z Prussami. Późniéysza, podobnie ułatwiaiąca Rządowe stosunki między Austryią i Królestwem, przygotowana wytrwałością tego samego Pełnomocnika, winna iest swoie ukończenie osobistemu wdaniu się naszego Monarchy. Kommissarz zaś Królewski trudni się regulowaniem pretensyy prywatnych; których zasady iuż będąc ustanowione, obiecuią spieszne rozwiązanie téy ważnéy roz-

prawy. Pozostaną tylko do ukończenia, ciągnące się likwidacyie z Saxoniią i Francyią; poczém dokładnie będzie można oznaczyć ogół długu publicznego; a gdy sprawdzenie ostateczne wszelkich pretensyy zostanie zarazem uskutecznione przez Kommissyią Likwidacyyną, która się tym przedmiotem gorliwie zaymuie; wszystkie te czynności, wspólnie do przyśpieszenia wypłaty wierzycielom kraiowym, doprowadzą.

Bez wątpienia, niedostatek pieniędzy doznawany od właścicieli ziemskich, trwa ciągle, wraz z przyczynami, które go sprawiły; Monarcha daleki od tego, aby chciał przytłumiać głos ich dolegliwości; przychylaiąc się owszem w Oycowskiéy troskliwości do życzeń wyrażonych przez Reprezentantów narodowych, rozkazał ułożyć proiekt systematu kredytowego, który iuż powierzony rozwadze Rad Woiewódzkich, przedstawiony Izbom Seymowym, od Kommissyi Rządowéy Przychodów i Skarbu zostanie. Wszakże, uznaiąc klęskę ciężącą na własnościach ziemiańskich i poszukiwaiąc sposobu podniesienia ich wartości, Rząd mniema, iż podatki gruntowe nie zdawałyby się uciąźliwémi, gdyby cena i odbyt na płody, stały się korzystnieyszémi. Ponieważ zaś nie można było teraz zmnieyszyć tych podatków, przynaymniéy Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu zdołała bez ich powiększenia bezpośredniego, doprowadzić Skarb publiczny do stanu kwitnącego, w iakim się znayduie.

Takie są w krótkości dzieie administracyi przez te ostatnie lata. Pod szczęśliwym pokoiu powszechnego wpływem, zabiegi iéy muszą bydź prawie wszędzie sobie podobne, w poszukiwaniu pomyślności prywatnéy, porządku ogólnego i wszelkich korzy-

ści społecznych. Uzyskanie bardziéy, lub mniéy skore tych dobrodzieystw, powinnoby więcéy zawisnąć od dobroci ustanowionego Rządu, iak od dzielności osób, które nad iego wykonaniem czuwaią. W istocie, ludzie i wypadki przemiiaią, ale kiedy szlachetne instytucye zdołaią wytrwać i przetrzywać czasy; niosą one według zmiennych kolei, powodzenie albo pociechę obecnym, oraz nadzieie potomnym. Szczęśliwe narody, którym od Bozkiéy Opatrzności nadane zostały! Szczęśliwe zwłaszcza ieśli umieią ie zachować, używać ich z miarą i spokoynością; i iezeli Potomność przynaymniéy nie może im zarzucić, że niewczesnémi zapędami, istnienie takich korzyści w wątpliwość podały. Kiedy nieprzewidziane zdarzenia rzuciły słaby kray reprezentacyyny, pomiędzy potężne Monarchiie samowładne, ileż mu nie trzeba w radach i działaniach

umiarkowania, ażeby mógł pozyskać nieiakie trwanie i szczęście! Próżnoby szukał o podal, albo w przeszłości, przykładów do siebie zastosowanych; nie może ich brać iak tylko od siebie samego; należy mu strzedz się łudzenia podobnych nazwisk, i poddać się własnemu położeniu; inaczéy, widziałby się pozbawionym i swobód składem reprezentacyynym zaręczonych, i spokoyności od Rządu iedynowładnego przyrzekanéy. — Wszakże, doświadczenie czasów i narodów, zgodne z postrzeżeniami nad przyrodzeniem ludzkiém, dostatecznie iuż przekonały, że roztropność i umiarkowanie nie mogą bydź przymiotami zgromadzeniom licznym i obraduiącym znamienicie udzielonémi; że maią bydź w nich zastąpione przez szczerość i otwartość, i że te ostatnie przeto posiadaią prawo do wyrozumienia téy Władzy, która ie oświadczać dozwoliła. I rzeczy-

wiście wyrażenie pomiarkowane potrzeb i życzeń narodu wyobrażanego przez swych zastępców, iest ich właściwą attrybucyą i obowiązkiem, równie iak iest w woli Monarchy ie wysłuchać i rozważyć. Działania stosowne do tych prawideł, znamienować pewnie będą Obrady Seymowe teraźnieysze, i oznaczą ie powszechném zadowoleniem.

RAPPORT RADY STANU
z działań Rządu od czasu ostatniego Seymu.

NAYIAŚNIEYSZY PANIE!

Za Naywyższym Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości rozkazem, Rada Stanu składa przed Tronem Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości ogólny

obraz położenia kraiu, iako wierny zbiór działań i skutków, które w upłynionych od ostatniego Seymu latach, stosownie do Art: 106 Konstytucyi, miała zaszczyt w corocznych wystawiać rapportach.

WYDZIAŁ WYZNAŃ i OŚWIECENIA.
Duchowieństwo Katolickie.

Z początkiem roku 1820. Wydział Wyznań Religiynych i Oświecenia Publicznego odebrał z woli Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości nowe urządzenia.

Przychylaiąc się do zaniesionych przełożeń Duchowieństwa Katolickiego, popartych wnioskami Senatu, uznałeś Wasza Cesarsko-Królewska Mość potrzebę nadać zwierzchności kraiowéy tego Kościoła bliższą i właściwą straż, nad zachowaniem czystości zasad Religiynych, równie iak skutecznieyszy wpływ na utrzymanie po-

wagi potrzebney osobom poświęcaiącym się powołaniu Duchownemu, iako też właściwey im korzyści.

W tym celu wydany rozkaz Waszey Cecarsko-Królewskiey Mości, obeymował polecenie utworzenia Sekcyi Duchowney, pod naczelnictwem Arcy-Biskupa Warszawskiego, złozoney z Dyecezalnych Biskupów.

Sekcyia szczególne otrzymała upoważnienie czynienia do Kommissyi Wyznań wniosków względem usunięcia postanowień poprzednio wydanych, któreby w doświadczeniu okazały się nieodpowiadaiące ustawom Kościoła, lub stawały na przeszkodzie iego karności.

Aby ta wola Waszey Cesarsko-Królewskiey Mości według opiekuńczych Jego zamiarów dla Kościoła Katolickiego wykonaną bydź mogła, uznałeś równie Wasza Cesarsko-Królewska Mość potrzebę nadać Kommissyi Wy-

znań i Oświecenia Publicznego nową, a ile natura rzeczy dozwoliła zbliżoną do innych Kommissyy Rządowych organizacyą.

Ta pod nowym Naczelnikiem tego Wydziału, podzielona została na trzy Dyrekcye: Wyznań, Wychowania i Funduszów, z przydaniem tey Magistraturze Sekcyi Duchowney, która późnieyszém postanowieniem W. Cesarsko-Królewskiey Mości odebrała nowe upoważnienia i polecenia, które dopełnić miała.

W skutku tych zaięła się Sekcya Duchowna naprzód przełożeniem uwag nad organizacyą Duchowieństwa Katolickiego w roku 1818 wydaną, iako też podaniem myśli do nowych postanowień, a mianowicie tyczących się ustalenia Sądów Duchownych, tudzież wyłączeń osób poświęconych sprawowaniu obrzędów i obowiązków religiynych od niektórych przepisów

praw Administracyynych i Sądowych, utrudniaiących ich powołanie.

Rzeczone przełożenia tyczyły się w szczególności:

1. Ustaw względem sukcessyi po osobach zakonnych.
2. Sposobu odpowiadania z osób w Sądach.
3. Przepisów karności właściwéy i zgodnéy z poszanowaniem winném stanowi.
4. Wyłączeń od posług utrudniaiących właściwe powołanie.
5. Uwolnienia domów zakonnych i Kapłanów posługą parafialną zaymuiących się, od ponoszenia ciężarów lokacyi woyskowéy.

Lecz ponieważ niektórych tu wymienionych punktów zachodzi ścisły związek z proiektowanémi zmianami w ogólném prawie cywilném, rozwaga tych przełożeń do uznania i przyię-

cia ogólnéy xięgi prawa cywilnego odłożoną bydź musiała.

Dopełniaiąc następnie Sekcya Duchowna polecenia wzwyż wzmiankowanego, okazała Kommissyi Wyznań powody do usunięcia niektórych poprzedniczo wydanych, a uważanych za mniéy stosowne do praw Kościoła ustanowień. Za wnioskiem iéy, rozporządzenia tyczące się materyi sumnienia lub przedmiotów bezpośrednio do attrybucyi władz Duchownych należących, uchylone zostały.

Urządzenie Hierarchij Kościelnéy.

Staranie opatrzenia kraiu na przyszłość uzdatnionémi i wychowanémi w duchu religii Kapłanami, zaięło właściwą troskliwość Sekcyi Duchownéy; ułożyła nowy plan głównego Seminaryum Duchownego w stolicy, mieścić maiącego wyborową, a od Biskupów Dyecezalnych przysyłaną na ukształcenie młodzież.

Seminaryum to zastąpić maiące dawne Seminaryum u Xięży Missyonarzy, za łaskawém przyięciem i potwierdzeniem właściwych iemu urządzeń, i oraz zwykłą Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości dla zbawiennych instytucyy szczodrobliwością obdarzone, z rozpoczęciem następuiącego roku szkolnego, iako połączone z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu otworzone zostanie, nad którym baczność i właściwy kierunek rozciąga władza Arcy-Biskupia. Sekcya zaś Duchowna przez obowiązek włożony na nią z organizacyi w celu opatrzenia szkół nauczycielami religii, przedstawia kandydatów z usposobionych Duchownych.

Kapituły nowo ustanowionych Biskupstw Dyecezyi Sandomiérskiéy i Podlaskiéy, niemniéy dawniéyszéy Augustowskiéy, na nowo zaprowadzone i zatwierdzone, a w innych co do

składu i liczby osób stosowniéy uregulowane zostały.

Dziesięciny.

Dzieło układów o dziesięciny z początku powolny postęp maiące, zwłaszcza, iż umowy przez strony niestosownie do prawa zdziałane, a naydalszą potomność obowięzuiące, często dla potrzebnego do ustawy sprostowania i wyiaśnienia powracane bydź musiały. Dzieło to od ostatniego zdania o tém sprawy Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości, za przepisaniem nowéy instrukcyi, a szczególniéy za łaskawém wydaniem przez Waszą Cesarsko-Krolewską Mość postanowienia dozwalaiącego stronom za wiedzą Zwiérzchności Duchownéy dobrowolnego układania się o dziesięciny, przyśpieszone zostało, a termin prekluzyyny do powyższych dobrowolnych układów na dzień 1. Czerwca r. b.

oznaczony, zapowiada blizkie iego ukończenie.

Opatrzenie Duchowieństwa.

Lecz stan funduszów Duchownych, potrzeba dostateczniéyszego opatrzenia osób poświęcaiących się tak świętemu powołaniu, iżby bez trosków o własne i naglące życia potrzeby oddawać się mogli obowiązkom swoim, była powodem wielkomyślnéy Waszéy Cesarsko-Królewskiey Mości troskliwości do ustanowienia Komitetu, któryby obok wykazania funduszów obecnych, wchodząc w potrzeby Duchowieństwa, w ciężary dotykaiące ie nad równość z innémi stanami obywateli, podał Waszéy Cesarko-Królewskiéy Mości obraz istotnych potrzeb i nieuchronnego opatrzenia; dzieło ukończone, Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości złożone zostanie.

Reparacya Kościołów.

Doświadczenie przekonało o potrzebie poprawy przepisów urządzaiących składkę na wystawę lub reparacyą Kościołów. Dozory kościelne późniéyszém postanowieniem Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości, z Dziekana i z właścicieli w parafii osiadłych złożone, przestrzegaią ściśléy całości budowli parafiialnych, i bez ich uznania i wpływu, żadne około nich roboty przedsiębrane nie są; spodziewać się należy, że zastrzeżona część czwarta pozostałości po każdym Beneficiacie, dostarczy z czasem funduszu na przyzwoite ich utrzymanie.

Pomiiaiąc fabryki późniéysze, liczba znaczniéyszych reparacyy Kościołów przywiedzionych do skutku w latach upłynionych wynosi 61. z tych podeymowane nakładem rządu, a po części z oszczędzeń po wakuiących Bi-

skupstwach są: Archi - Katedralny w *Warszawie* wewnątrz, Kościoły Katedralne: w *Lublinie*, w *Sandomierzu*, i w *Chełmie*, równie iak Kościół w *Łomży* i Piiarski w *Radomiu*, niemniéy wznoszący się i blizki ukończenia w *Suwałkach*.

Lubo zmiany wszelkie granic parafiy odłożone są do ogólnego urządzenia, gdzie iednak ważne zachodziły powody, nie odmawiał Rząd ich przyięcia.

Rząd dozwalał również za dobrowolném porozumieniem się stron, i wpływem władzy Duchownéy, na zamiany kościelnych gruntów w miéyscach, gdzie tego dogodność lub potrzeba doradzała.

Korrespondencye ze Stolicą Apostolską.

W liczbie ważniéyszych korrespondencyy ze Stolicą Apostolską, policzyć można Bullę dozwalaiącą utworzenia Kapituły obrzędu Grecko-Unickiego przy Katedrze Chełmskiéy, tudzież zniesienie dawniéyszéy ustawy *Leona Xgo*, wzbraniaiącéy osobom urodzenia nieszlacheckiego wstępu do Kapituł Katedralnych.

Posługa Parafiialna.

Porównywaiąc stan Duchowieństwa Katolickiego z wykazem podanym w rapporcie ostatnim, okazuie się liczba zmniéyszona Xięży Świeckich ubyłych przez zeyście, a nie zastąpionych nowo w stan wstępuiących, o 184 osób. Ilość ich teraźniéysza czyni 2478.

Alumnów po Seminaryach Świeckich podniosła się liczba do 253. a zatém o 69 osób nad stan dawniéyszy; w trzynastu Seminaryach, gdzie się mieszczą, użytych do dozoru i nauki Professorów maią 56.

Zakonników, licząc w to członków Zgromadzeń supprymowanych iest liczba ógólna 1375. mnieysza od wykazaney dawniey o 54. z powyższey iak Duchowieństwa Świeckiego przyczyny. — Zakonnic 359.

Kościołów Parafiialnych wraz z Filialnémi razem 1997. Dekanatów 150.

Duchowieństwo innych Wyznań.

Duchowieństwo wyznania Grecko-Rossyyskiego nie doznało żadney w tych latach zmiany; liczy ogółem w kraiu publicznych Kaplic 8. a Duchownych 9.

Duchowieństwo Ewangielickie oboyga Wyznań.

Nowo pozakładane osady po większey części z osób wyznania Augsburgskiego, tudzież korzyści iakich się spodziewać należało z przemysłu i pracy téy klassy ludzi, stawiały Rząd w obowiąz-

wiązku zapewnienia im dogodności religiyney. — W Woiewództwach Mazowieckiém i Kaliskiém potrzeba ta szczególniey czuć się dała, gdzie zakłady fabryczne są liczniéysze. — W piérwszém z tych, szesnaście mieysc do utworzenia nowych parafiy oznaczono, między którémi w *Zgierzu* i w *Gostyninie* są iuż urządzone; — w Woiewództwie Kaliskiém Parafiia nowo zaprowadzona w mieście *Wieluniu*; a w Woiewództwie Augustowskiém we wsi *Godlewie*, gdzie zupełnego ieszcze oczekuie uregulowania. W Woiewództwie Krakowskiém urządza się parafiia w *Kielcach.*

Znaczniéysze budowle Ewangielickie z przyłożeniem się Rządu podięte, są; dokończenie Kościoła Reformowanego w *Żychlinie* i w *Zelowie*, reparacya Kościoła Augsburgskiego w *Warszawie*, wystawienie domu modlitwy i mieszkania Pastora w *Wie-*

łuniu, urządzenie cmentarza w *Płocku*, przerobienie budowli magazynowéy na dom modlitwy w *Kielcach*.

Parafiy wyznania Reformowanego iest 7. Duchownych przy nich 8. nie licząc w to dwóch Anglików Missyonarzy Towarzystwa Londyńskiego do nawracania żydów. Wyznania Ewangelickiego parafiy 22.—Duchownych 23.

Każde z tych wyznań ma oddzielny dla siebie Konsystorz, który oczekuie urządzenia stałego, iakie dotychczas zaprowadzone bydź nie mogło, aż kadopóki zaproiektowane zmiany w Kodexie praw cywilnych względem zawierania związków ślubnych i aktów cywilnych ostatecznego załatwienia nie otrzymaią,

Sekta filiponów liczy iak dawniéy dwie parafiie w Woiewództwie Augustowskiém: iednę we wsi *Pogorzelcu*, drugą w *Głębokimrowie*; piérwsza obsadzona, w drugiéy nateraz zwiérzchnika niema.

Wyznanie Mahometańskie posiada stałe dwa w kraiu meczety, ieden w *Studziance* w Woiewództwie Podlaskiém, drugi w *Winksznupniu* w Woiewództwie Augustowskiém; w każdém z mieysc powyższych znayduie się Iman.

Wyznanie żydowskie po uchyleniu Kahałów w moc rozporządzenia wydanego przez Waszę Cesarsko-Królewską Mość zaprowadzone zostały wszędzie po Gminach żydowskich Dozory Bóżnicze które aby z czasem nie wracały do nadużyciów dawnych Kahałów, trzechletnie ich składu urzędowanie przepisano. Liczba Dozorów Bóżniczych wynosi ogółem 327.

Wychowanie publiczne. Szkoły wyższe.

W dalszém rozwiianiu utworzonego niedawno wspaniałą dla nauk Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości opieką, Uniwersytetu Królewskiego

w *Warszawie*, brakuiące ieszcze Katedry usposobionémi Nauczycielami obsadzone zostały.

Coraz udoskonalaiąc tymczasowy Statut Uniwersytetu, uzupełniono tytuł tyczący się stopniowania Professorów i odbywania examinów Akademickich z potrzebną ścisłością.

W téy saméy drodze udoskonaleń, przepisano dłuższy czas dla kursu w Wydziale Teologicznym, Administracyyno-Prawnym, i Lekarskim, z przydaniem do piérwszego dwóch nowych Professorów.

Zamierzone dawniéy zaprowadzenie nabożeństwa dla uczniów Uniwersytetu w przyległym Kościele urządzone, Kaznodzieia Akademicki ustanowiony, i obowiązek ten z obowiązkiem Nauczyciela religii w Uniwersytecie połączony.

Nim fundusz na Seminaryum nauczycielskie późniéy od Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości przeznaczony został, z potrzeby doskonalenia kandydatów do stanu nauczycielskiego, wezwani zostali trzéy Professorowie pod kierunkiem Rektora Uniwersytetu, do dawania im nauk sposobiących do obranego zawodu. Liczba ich zmieniaiąca się co rok, dotąd wynosiła rocznie do 18. Doskonalących się zaś za granicą, lub iuż za powrotem użytych w ciągu cztérech lat zeszłych, było 19

Zbiory naukowe.

Zbiory naukowe przy Uniwersytecie, ile zebrane dozwoliły fundusze, ciągle dopełniane i porządkowane, iuż wszystkie prawie odpowiedzieć mogą potrzebie i użytkowi publicznemu, a w wszczególności:

Biblioteka pomnożoną została liczbą voluminów 11,573. i liczby wogóle tomów 111,622.

Gabinet rycin, pomnożony liczbą sztuk 8000. liczy teraz w ogóle sztuk 88,112.

Ogród botaniczny skorym i godnym zastanowienia postępem wzrosły, równać się iuż może znaczniéyszym w Europie tego rodzaiu zakładom: zbogacenie to po większéy części winien zbiorowi rzadkich roślin odebranemu z *Peterzburga*, iako dar wspaniały Nayiaśnieyszéy Cesarzowéy Matki Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości, niemniéy szczodrobliwości Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości, z któréy oprócz funduszu etatem przeznaczonego, raczyłeś N. Panie, dla przyśpieszenia wzrostu tego zakładu, osobnym wesprzeć go zasiłkiem. Ogród ten hoduie 10,000 rodzaiów roślin.

Obserwatoryum Astronomiczne w roku 1819. rozpoczęte co do zewnętrznéy budowy, w roku 1823. ukończo-

ne, zamówione do niego narzędzia w *Monachium* podług nayświeższych wynalazków sporządzone, iuż przybyły.

W końcu roku 1823. Gabinety pomnożone i uporządkowane liczą:

Gabinet wzorów gipsowych, posągów i modelów - - - 682.

Mineralogiczny pomnożony nowo nabytym w Saxonii znakomitym zbiorem, sztuk - - 10,614.

Zoologiczny - - - 22,000.

Fizyczny, apparatów i machin 400.

Laboratoryum chemiczne, narzędzi i sprzętów - - 1400.

Gabinet osobliwości starożytnych, zbierany w celu zachowania od niepamięci i zatracenia rozrzuconych po kraiu starożytności i płodów rzadszych, za wezwaniem przez Kommissyą Rządową Wyznań i Oświécenia Publicznego, Duchowieństwa i Obywateli do przesyłania takowych darów, powoli wzrastać zaczyna.

Uznała Kommissya Rządowa Wyznań i Oświecenia potrzebę tak dla xiąg elementarnych, iako też zachęceń naukowych, posiadania własnéy drukarni i litogafii, co, za otrzymanym od Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości funduszem na początkowy zakład, do skutku w części przywiodła.

Gabinety Lékarskie systematycznie uporządkowane, znacznie się także powiększyły.

Instytut Kliniki i Szkoły położniczéy za powiększeniem funduszu kształci ciągle Lékarzy i osoby płci żeńskiéy do właściwéy dla ludzkości posługi.

Pomimo szczupłości funduszów, niektóre budowle naukowe wzniesione zostały, iako to:

a) Do Pawilonu na skład sztuk pięknych i gabinety, a mianowicie na Zoologiczny, przeznaczonego, przybył Pawilon na Audytorya

Akademickie, na Sale examinacyyne i na Muzeum fizyczne.

b) Dom szkoły Woiewódzkiéy w *Kaliszu.*

c) Dom szkoły Wydziałowéy Xięży Piiarów w *Wieluniu.*

Do rozwinięcia talentów narodowych i uzupełnienia Wydziału sztuk pięknych nie dostawało publicznéy szkoły muzyki, zaprowadzono więc i umieszczono w osobnym gmachu Konserwatoryum muzyczne.

Szkoły, Agromiczna i Górnicza przeszły z początkiem roku 1822. pod zarządzenie Kommissyi Rządowéy Spraw Wewnętrznych.

Wystawa dowodząca wzrostu sztuk pięknych dwa razy się iuż odbyła. Rozdano nagrody okazuiącym się talentom pomiędzy rodakami.

Dozór nad obyczaiami.

Oycowska troskliwość Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości o wycho-

wanie wzrastaiącego pokolenia w zasadach zgodnych z dobrem istotném społeczeństwa, uznała potrzebę utworzenia w pomoc mieyscowym Zwierzchnościom szkolnym, osobney Władzy, obowiązaney baczyć bezpośrednio nad ścisłém wykonaniem przepisów tyczących się porządku i karności w szkołach, tudzież regularności dawanych nauk i obyczaiów szkolney młodzieży. — Kuratorya stopniowo rozwiiana naprzód dla Uniwersytetu, daley dla szkół wyższych w stolicy, za oswoieniem się osób użytych, z przepisami i duchem tey nowey hierarchii, da poznać pomyślne skutki, iakich spodziewać się po niey mogą rozsądni rodzice i Rząd kraiowy.

Towarzystwo Elementarne.

Towarzystwo do xiąg elementarnych opatrzone w roku 1823. potrzebnym funduszem, na nowo w składzie

swoim i przepisach urządzone, zaymuie się przeyrzeniem dawnych i utworzeniem nowych dzieł elementarnych, tudzież rozpoznaniem zdatności podaiących się na mieysca nauczycielskie kandydatów.

Ośmioletnie doświadczenie wskazało potrzebę przeyrzenia i uzupełnienia wewnętrznych urządzeń szkół wyższych, co w roku 1820. uskutecznione i do wykonania podane.

Liczba szkół Woiewódzkich w roku 1822. szkołą Szczebrzeszyńską dotąd Wydziałową, na mocy układu z wieczystym iey Kuratorem Ordynatem *Zamoyskim*, pomnożoną została.

Tych więc iest teraz 12. w nich uczniów 4380. Nauczycieli 190.

Uznawszy potrzebę zaprowadzenia w niektórych kraiu stronach szkół Wydziałowych, oznaczone na to mieysca w *Rawie*, *Starey Częstochowie*, *Mławie* i *Maryampolu*. Wszakże po-

trzeba przygotowania stosownych do tego gmachów, liczby usposobionych Nauczycieli i dostatecznych funduszów, uskutecznienie tego zamiaru dotąd wstrzymała.

Jedna atoli szkoła Wydziałowa w *Włocławku*, po wyporządzeniu gmachu Biskupiego, nowo wzniesiona.

Szkoły Podwydziałowe w *Pinczowie*, *Siedlcach*, *Węgrowie*, *Hrubieszowie* i *Zurominie*, do stopnia Wydziałowych podniesione. Szkoła zaś Chełmska dla zruynowanych gmachów i niedostatku osób w Zgromadzeniu Piiarskiém, do czasu zawieszoną bydź musiała.

W 17. szkołach Wydziałowych było uczniów 2160. Nauczycieli 131.

Co do szkół Podwydziałowych, z tych utrzymywane dawniey przez Zgromadzenia Zakonne, po suppresyach na elementarne zamienione bydź musiały, iako to: w *Miechowie*, *Sieciechowie* i *Koprzywnicy*. Kielecka do tamteyszéy szkoły Woiewódzkiéy wcieloną, a Opatowska, dla zbyt małéy liczby uczniów z etatu wypuszczona, Elementarną się stała.

Jest więc szkół Podwydziałowych 3. w nich uczniów 177. Nauczycieli 13.

Instytuta Nauczycieli elementarnych i organistów w *Łowiczu* i *Puławach*, funduszem i liczbą sposobiących się uczniów pomnożone.

Instytut Głuchoniemych, lubo nie mógł mieć dotąd stałego domu, iest iednak umieszczony w mieszkaniu, iakie możność naiąć dozwoliła. Otrzymał on w roku 1820. z względnéy szczodrobliwości Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości nowy fundusz na 12 ubogiéy młodzieży. Znayduiący się w nim uczniowie oboiéy płci w liczbie 57. doskonalą się oraz w zaprowadzonych do Instytutu rozmaitego rodzaiu rzemiosłach.

Usilnych dokładano starań o pomnażanie w wyższych szkołach zbiorów naukowych, dla postępu nauk dokładnych. Wzrastaią one, iako zakłady nietylko szkołom, ale całym Woiewództwom użyteczne.

Kommissyia Rządowa Oświecenia czuwa nad istotném użyciem właściwych funduszów powstaiących ze szczupłéy składki maiętniéyszych uczniów, aby z oszczędzeń, wielu ieszcze brakuiącémi zbiorami i narzędziami, te szkoły z czasem opatrzyć mogła.

Biblioteki szkolne, tak nabywanémi iako też przeznaczonémi z nayłaskawszego daru Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości dziełami, są wzbogacane; gabinety zaś mineralogiczne Szkół Woiewódzkich pomnożyły się dubletami Gabinetu Uniwersyteckiego.

Pensyie i Szkoły żeńskie.

Na nowo przéyrzane dawniéysze urządzenia; bliższy dozór z wezwaniem osób płci żeńskiéy do czuwania nad témi Instytutami, zapewnia polepszone ich utrzymywanie.

Liczba pensyy i szkół żeńskich była 67. w nich uczennic 1126.

Szkoły Parafiialne.

Co do szkół początkowych w kraiu, te, mimo dokładnych starań, w miastach tylko w dawnéy liczbie utrzymywane, podać można.

Co się zaś tycze szkół Parafiialnych po wsiach, te sposobem składki włościan, dawniéy utrzymywane, dla odmówionych dobrowolnych takowych składek, bardzo znacznie zostały zmniéyszone.

Liczba bowiem szkół Elementarnych wynosiła w końcu roku 1823 tylko 711. w nich uczniów płci oboiéy

18,620. a zatém mniéy od liczby doniesionéy w roku 1820. o 18,676.

Instrukcya młodzieży rzemieślniczéy, wspieraiąca same rzemiosła i przemysł szczególniéy przy chęci podniesienia ich tak potrzebnego w kraiu, zaymuie ciągłe starania Kommissyi Oświecenia, a z przekonania, że moralność ludu odwracaiąc szkodliwe wady i nałogi, czynnie wspiera rządność i pracowitość, do nauk szkoły rzemieślniczéy przydano naukę religii i wspólne nabożeństwo Niedzielne dla uczniów téy szkoły.

Zmieniaiąca się liczba uczniów rozmaitą była w różnych czasach, i z trudnością oznaczona bydź może.

Mimo usiłowań ciągłych i mimo stosowania się nawet w téy mierze, w wydanych urządzeniach do życzeń oświeceńszych Izraelitów, przecież znayduie Kommissya Oświecenia również przeszkody, nietylko w pomnożeniu,

ale nawet w utrzymaniu małéy liczby szkół zaprowadzonych w kraiu dla młodzieży wyznania Moyżeszowego.

Fundusze dotąd trudne do wybrania, lub tymczasowe i zmieniaiące się, nie zaręczały trwałości przy stałéy ludu ku téy Instytucyi niechęci. Liczba więc szkół nietylko powiększoną bydź nie mogła, ale nawet o iednę zmniéyszona. Trzy zatém tylko szkoły żydowskie w Stolicy istnieią.

Fundusze Duchowne.

Fundusze przez Skarb Publiczny na etat Duchowieństwa w czterech latach upłynionych wypłacane były następuiące:

a) w roku 1820 - zł: 1,776,840 gr: 3.
b) w roku 1821 - — 1,806,926 — 13.

W tym roku policzone na oszczędność 226,031 zł: 25 gr. To zmniéyszenie wydatku pozostało i na następne lata;

nastąpiło zaś z chwalebnéy gorliwości Biskupów. którzy przez niedostatek w r. 1820. Skarbu Publicznego, dobrowolną na czas ograniczony uczynili z ⅛ części swych pensyy ofiarę.

c) w roku 1822 - zł: 1,488,426 gr: 13.
d) w roku 1823 - — 1,489,026 — 13.

Istotny dochód z wydzierżawionych dóbr Instytutów supprymowanych wynosił:

a) w roku 1820 - zł: 712,738 gr: 22.
b) w roku 1821 - — 773,400 — 25.
c) w roku 1822 - — 594,798 — 4.
d) w roku 1823 - — 811,168 — 13.

zł: 2,892,106 gr: 4.

Wydatki z tego funduszu, w miarę wpływów na wskazane przedmioty użyte zostały, a mianowicie:

1. Na uposażenie Duchowieństwa Swieckiego, to iest: Parafiy, Suffraganów i Dziekanów, wydano w upłynionych latach 1820. 1821. 1822 i 1823 summę zł: 333,458 gr: 16.

2. Na pensye osobom zakonnym po supprymowanych klasztorach stypendya dla Kleryków będących w Uniwersytecie . . . . . . zł: 785,452 gr: 17
3. Na pensye emerytalne dla sług poklasztornych . . — 2847 — 25.
4. Na szkoły dawniéy przez Klasztory utrzymywane . . — 95,118 — 13.
5. Na opłatę długów przez zgromadzenia zaciągnionych i zaległe podatki do Skarbu . . . . . — 441,975 — 23.
6. Na podatki do Skarbu Publicznego . — 65,290 — 29.
7. Na opłatę podatku subsidii Charitativi za włościan dóbr

supprymowanych od téyże opłaty uwolnionych	— 114,589	—	9.
8. Na utrzymanie Seminaryów Dyecezyalnych	— 40,875	—	—
9. Na Xięży niedołężnością dotkniętych	— 9241	—	20.
10. Na opłatę prowizyi od kapitałów poklasztornych . . .	— 1767	—	6.
11. Na reparacye i budowle kościołów	— 109,290	—	29.
12. Na melioracyą dóbr	-- 221,546	—	21.
13. Na pomiar dóbr	— 65,172	—	28.
14. Na sarta tecta, czyli utrzymanie gmachów poklasztornych	— 23,550	—	25.
15- Na koszta okupacyi i lustracyi funduszów suppressyi uległych	— 43,207	—	7.

16. Na koszta przewiezienia zakonników do przeznaczonych klasztorów . . .	— 4936	—	—
17. Na pensye dla Urzędników i Officyalistów przy Kommissyi Rządowéy i Kommissyach Wojewódzkich będących	— 257,101	—	12.
18. Na pensye dla Officyalistów i inne wydatki Administracyi leśnéy	— 33,892	—	8.
19. Na wsparcie nowo nawróconych . .	— 5513	—	—
20. Na remissye i Niedobory w dochodach etatowych . . .	— 43,168	—	18.
21. Na extraordynarya i różne nieprzewidziane wydatki .	— 90,734	—	6.

Ogół wypłat zł: 2,788,731 gr: 12.

Porównywaiąc zatém wpływy z wydatkami, okazuie się przewyżka piérwszych nad drugiémi o 103,374 zł: 22 gr.

Dla poznania zaś bliższego i rzetelnego dochodu z dóbr poinstytutowych, uznano za niezbędną potrzebę, uskutecznienie dokładnego onychże pomiaru, z oznaczeniem w każdéy posiadłości, klassy gruntu, co przy uskutecznieniu wymiaru oznaczono. Pomiar zaczęty w 1821 r. przez następne lata bez przerwy z należytym postępem prowadzony, iuż ukończonym został.

Długi po zniesionych Instytutach pozostałe wynoszące po ich uzupełnioném obliczeniu 1,126,553 zł: 11 gr: iuż są zaspokoione.

Pozostałe po supprymowanych klasztorach inwentarze podług sprawiedliwéy taxy dzierżawcom tychże dóbr sprzedane, pomnożyły stały fundusz Ogólno-Religiyny. Zebrane z tego źró-

dła summy na dobrach ziemskich czystą hypotekę maiących, na piérwszéy połowie wartości w roku 1821. w ilości 155,735 zł: 15 gr: z procentem $\frac{5}{100}$ zostały umieszczone, sprzęty zaś kościelne za zniesieniem się z Władzą Duchowną, a szczególniey z Biskupami Dyecezyalnémi na użytek kościołów uboższych przeznaczone, kosztownieysze zaś apparata i srebra, Katedry Arcy-Biskupia i Biskupie otrzymały. Część gmachów kościelnych i klasztorów obrócona na rękodzielnie i zakłady użyteczne, część zaś z przeznaczeniem funduszu na ich coroczną i konieczną reparacyą, oczekuie ieszcze korzystnego przenaczenia.

Lasy dóbr supprymowanych urządzone w sposób Adminisracyi Lasów dóbr Rządowych. Takoważ Administracya w Woiewództwach po-Galicyyskich szczególniey rozciągnięta do lasów dotąd będących w posiadaniu

Duchowieństwa, z zostawieniem wolnego z nich posiadaczom użytku, w celu, aby w porządnym stanie teraz i nadal utrzymane były.

Szczupłe niektóre realności po zniesionych Instytutach, iako to, place puste w miastach, domy, młyny oddzielne i w odległości od folwarków będące i uszkodzeniu podległe, a przy znacznych nakładach na utrzymanie, nie wielką i nie pewną przynoszące korzyść, na mocy upoważnienia Namiestnika Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości, za opłatą stałego kanonu w wieczyste posiadanie wypuszczone zostały, przez co stały z nich dochód iest zapewniony; zapisów pobożnych na rzecz kościołów z przydanémi do nich obligami, których zrealizowanie wymaga wydatków, przyiętych i przez Rząd potwierdzonych, było w summie 539,583 zł: Pol.

Spisy dochodów funduszów Duchownych wykazuiące wszelki ich rodzay, zaczęte w całym kraiu w 1817 r. w 1821 ukończone zostały; a lubo spisy takowe dla niedopełnienia ieszcze zamiany dziesięcin wytycznych na pieniądze, dla nieuregulowania hypotek co do kapitałów, iako też dla nieukończonych pretensyy do kahałów, za zupełnie dokładne uważanémi ieszcze bydź nie mogą, służą iednak za skazówkę do poznania i dochodzenia funduszu Duchowieństwa Kraiu naszego. Podług tych spisów, ogólna własność funduszów i Instytutów Duchownych w rocznym dochodzie iest:

w Woie: Mazowieck:	zł:	1,169,255	gr:	—
ditto Lubelskiém	—	571,680	—	7.
ditto Płockiém	—	432,709	—	9.
ditto Podlaskiém	—	310,601	—	17.
ditto Krakowskiém	—	882,469	—	24.
ditto Augustowk:	—	213,557	—	28.

ditto Kaliskiém — 578,861 — 20.
ditto Sandomiersk:— 735,573 — 2.

w Ogóle zł: 4,895,212 gr: 17.

Skutkiem oblikwidacyi długów kahalnych w Woiewództwach po-Galicyyskich przez Kommissye Woiewódzkie dopełnionych okazuie się, iż:

a) Kapitały niezaprzeczone wynoszą zł: 1,212,005 gr: 11.

b) Procenta zaległe od tychże . . — 854,845 — 18.

c) Kapitałów wątpliwych 237,258—10.

Co do długów po kahałach Woiewództw: dawniey pod Rządem Pruskim zostaiących, tych obrachunki główne z końcem r. 1823. zostały rówwnie po Woiewództwach zamknięte.

Stan ich następuiący:

a) Kapitały niezaprzeczone . . . . zł: 304,676 gr: 22.

b) Procent od tych zaległy . . . — 71,470 — 5.

c) Czynsze i daniny niezaprzeczone — 5623 — 8.

Ogółem długów pewnych zł: 381,772 g. 5.

Kapitały zaś wątpliwe wynoszą w ogóle zł: 882,970 gr: 10½.

Według otrzymanych od Kommissyy Woiewódzkich ostatnich podań, fundusze Duchowieństwa do Xięztwa Poznańskiego odpadłe wynoszą:

a) w kapitałach zł: 1,609,899 gr: 22.

b) z dziesięcin pieniężnych i innych danin — 10,541 — —

Fundusze zaś duchowieństwa Poznańskiego w kraiu naszym pozostałe i dotąd przez Kommissye Woiewódzkie wyśledzone wynoszą:

a) w kapitałach . . zł: 506,207 gr: 18.

b) z dziesięcin i czynszów 22,660 — 14.

Więcey zatém iak w podwóynéy ilości fundusze Duchowieństwa naszego pozostały w Xięztwe Poznańskiém.

Dochody z funduszu Duchowieństwa Xięztwa Poznańskiego w kraiu

naszym pozostałe, ściągane są do depozytu Kassy Religiyney; te do końca 1823 wynosiły w ogóle zł: 175,060 gr: 6.

Po odtrąceniu z nich koniecznych wydatków na administracyą, ulokowane zostały czasowo na dobrach ziemskich, pewną hypotekę maiących z procentem $\frac{5}{100}$.

Fundusze Edukacyyne.

Te do końca 1820 roku do oddzielney Kassy Edukacyyney w dopełnieniu woli Naywyższey Waszey Cesarsko-Królewskiey Mości, odtąd Kassom Skarbowym powierzone zostały, a w następnych latach zdziałane w niektórych tytułach oszczędności, policzone były na użytek ogólny Skarbu. Z powodu okazuiącego się w tey epoce niedostatku w dochodach Skarbowych, na zasadzie Postanowienia Namiestnika Waszey Cesarsko-Króle-

wskiey Mości poczynione były na tymże etacie 1820 r. znaczne umnieyszenia. Z tego też powodu i Wydział Wyznań i Oświecenia przy Kommissyach Woiewódzkich z Wydziałem Administracyynym połączonym został.

Fundusze Edukacyyne w 4 wspomnionych latach wynosiły:

w roku 1820	. zł: 1,731,336	gr.	15.
— 1821	. — 1,858,914	—	4.
— 1822	. — 1,465,627	—	17.
— 1823	. — 1,474,627	—	17.

Ważnieysze z nich wydatki nadzwyczayne były następuiące:

Na budowle edukacyyne ogółem zł: 953,015 gr: 24.

Na budowle instytutu agronomicznego — 147,924 — 16.

Na zbiory naukowe — 24,443 — 28.

Na zaprowadzenie gospodarstwa w instytucie agronomicznym . . — 68,039 — 5.

Na xiążki do biblioteki publicznéy	—	149,883	— —
Na urządzenie ogrodu botanicznego . .	—	63,649	— 8.
Na stypendystów w kraiu i za granicą kształcących się . . .	—	228,928	— 14.
Na narzędzia astronomiczne	—	75,403	— 18.
Na instytut głuchoniemych		76,000	— —
Na instytut akuszeryi	—	94,196	— 28.
W ogóle	zł:	1,881,484	gr: 21.

Oszczędność uzyskana pomimo określonych przychodów wyniosła przez powyższe cztery lata zł: 512,354 gr: 2.

Fundusz z opłaty od uczniów wynosił:

w roku $18\frac{19}{20}$.	zł:	283,954	gr: 11.
— $18\frac{20}{21}$.	—	209,676	— 9.
— $18\frac{21}{22}$.	—	190,529	— 3.
— $18\frac{22}{23}$.	—	292,585	— 4.

Rachunki wydatków tego funduszu uskuteczniane za szczególnémi upoważnieniami Kommissyi Rządowéy

Wyznań i Oświecenia przesyłane były do superrewizyi téyże Kommissyi do 1822. Odtąd w dopełnieniu Naywyższego rozkazu Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości Izbie Obrachunkowéy są składane.

WYDZIAŁ SPRAWIEDLIWOŚCI.

ODDZIAŁ I.

O skutkach działań.

Sądownictwo Cywilne.

I. W Sądach Pokoiu zagodzono spraw:

w roku 1820 . . .	4390.
— 1821 . . .	4525.
— 1822	4293.
— 1823 . . .	5702.

Odbyto Rad familiynych:

w roku 1820 . . .	2574.
— 1821 . . .	2520.
— 1822 . . .	2379.
— 1823 . . .	2092.

W sprawach przed sądownictwo cywilne wytoczonych; wydały wyroków:

1. Wydziały Sporne Sądów Pokoiu:

w roku 1820	. . .	15,867.
— 1821	. . .	18,264.
— 1822	. . .	21,475.
— 1823	. . .	18,138.

2. Trybunały Cywilne I. Instancyi:

w roku 1820	. . . .	13,217.
— 1821	. . .	16,405.
— 1822	. . .	17,774.
— 1823	. . .	16,429.

3. Trybunał Handlowy w Warszawie:

w roku 1820	. . .	1440.
— 1821	. . .	1686.
— 1822	. . .	2894.
— 1823	. . .	3390.

4. Sąd Appellacyyny:

w roku 1820	. . . .	1650.
— 1821	. . .	1688.
— 1822	. . .	2189.
— 1823	. . .	2116.

5. Sąd

5. Sąd Naywyższéy Instancyi:

w r. 1820 wydał wyroków ostatecznych . . . . . 170.

Decyzyy Rekurs odrzucaiących 70.

w r. 1821 wydał wyroków ostatecznych . . . . 182.

Decyzyy Rekurs odrzucaiących 126.

w r. 1822 wydał wyroków ostatecznych . . . . 187.

Decyzyy Rekurs odrzucaiących 173.

w r. 1823 wydał wyroków ostatecznych . . . . 194.

Decyzyy Rekurs odrzucaiących 193.

Z ostatniego r. pozostało w Sądzie Naywyższéy Instancyi do rozsądzenia spraw . . . . . 721.

Które częścią w Instrukcyi iuż ukończone, częścią w Instrukcyi pomiędzy Mecenasami zostaią; naywiększa zaś ilość spraw iest takich, których strony z powodu nastąpionéy zgody lub dla innych przyczyn nie popiéraią.

Niepodobna wszelako oznaczyć z pewnością, ile processów istotnie ukończonémi zostało, albowiem w ogólną liczbę wyroków wchodzą wyroki przygotowawcze i przedstanowcze zarówno ze stanowczémi, przecięż takiedne iako i drugie równo Sądy zatrudniaią.

Spraw Konkursowych i Likwidacyynych za Rządów Pruskiego i Austryackiego pozostałych ukończono:

w roku 1820	. . . . . .	86.
— 1821	. . . . . .	55.
— 1822	. . . . . .	24.
— 1823	. . . . . .	12.

pozostało ieszcze do ukończenia 34. po większéy części takich, które z powodu rozrzuconych funduszów po różnych kraiach i wielkiéy liczby osób, których one dotyczą, lub z powodu zaszłych trudności w odzyskaniu akt z Pruss lub Austryi w biegu swoim opóźnienia doznały.

Sądownictwo Kryminalne Policyyne i Policyyno-poprawcze.

1. Wydziały Sporne Sądów Pokoiu iako i Sądy Policyi Prostéy osądziły spraw policyinych:

w roku 1820	. . . .	15,787.
— 1821	. . . .	17,402.
— 1822	. . . .	18,098.
— 1823	. . . .	18,936.

2. Sądy Policyi Poprawczéy odsądziły spraw:

w roku 1820	. . . .	9990.
— 1821	. . . .	10,013.
— 1822	. . . .	10,603.
— 1823	. . . .	11,234.

3. Sądy Kryminalne wydały wyroków:

w roku 1820	. . . .	1383.
— 1821	. . . .	1410.
— 1822	. . . .	1619.
— 1823	. . . .	2098.

4. Sąd Appellacyyny w zastępstwie Sądu Kassacyynego wydał wyroków

ostatecznych w sprawach Policyynych, Policyyno - Poprawczych i Kryminalnych:

w roku 1820	. . . . .	306.
— 1821	. . . . .	353.
— 1822	. . . . .	346.
— 1823	. . . . .	444.

Sądy Karne w ogólności nader szczupło obsadzone, nie były w stanie z przyzwoitym pośpiechem załatwiać spraw biegnących, Kommissya Rządowa Sprawiedliwości zaradzaiąc temu przydawała w Sądach pomoc z funduszów nadzwyczaynych, gdzie tego potrzebę uważała; w obecnéy chwili iuż potrzebie téy stale zaradzono przez dodanie stosownéy pomocy Sądom Kryminalnym, Poprawczym i Policyi Prostéy, i na ten cel Wasza Cesarsko-Królewska Mość powiększyć raczyłeś etat Wydziału Sprawiedliwości na rok 1825 o summę 231,500 złotych.

W upłynionych latach 1820, 1821, 1822, i 1823 przedstawionych było Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości prośb o ułaskawienie osądzonych 23, z których pozyskało złagodzenie kary osób 12.

Odwołuiących się do łaski, których prośby przełożone zostały Namiestnikowi Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości w tychże latach było 1783, z których otrzymało złagodzenie lub zupełne darowanie kary, osób 743.

Spraw karności przeciwko Urzędnikom w obowiązkach swoich wykraczaiącym, rozsądzono stanowczo:

w roku 1820	. . . .	76.
— 1821	. . . .	56.
— 1822	. . . .	65.
— 1823	. . . .	87.

w ostatnim zaś roku pozostało w biegu spraw tego rodzaiu . 50.

O liczbie osób uwięzionych i z więzień uwolnionych, mówić będzie Rada Stanu poniżéy pod Wydziałem Policyynym.

Administracya Depozytów.

Kommissya Rządowa Sprawiedliwości z szczególną troskliwością ciągle nad tém czuwała, aby depozyta po Rządach Pruskim i Austryackim pozostałe, utrzymywane były porządnie, prostuiąc natychmiast każde dostrzeżone zboczenie od istnieiących przepisów.

Depozyt Trybunału Cywilnego Woiewództwa Mazowieckiego, obéymuiący fundusze kilku tysięcy Mass, został uregulowany, i rachunki od Kassyerów tegoż Depozytu począwszy od Rządu Pruskiego do roku 1819 odebrane.

Satysfakcya Depozytów po Rządzie Pruskim pozostałych, przez Skarb

Królestwa Polskiego w zastępstwie Rządu Pruskiego przeięta, zbliżona iuż do końca. Wskazane Trybunałom przez Skarb kapitały Szarwarkowe przez Trybunały przyiętémi zostały. Zachodziły tylko kwestye względem ich bezpieczeństwa, o ile zaś takowe rzeczywistémi były, dopiéro przy ściąganiu wspomnionych kapitałów przekonać się będzie można.

Zaspokoienie pretensyi depozytów do Rządu Austryackiego, zależy od pomyślnego skutku układów z tymże Rządem prowadzonych.

Przestrzegała Kommissya Sprawiedliwości, aby ile bydź może przyśpieszyć i ułatwić wydawanie właścicielom wylegitymowanym ich należytości tak długo oczekiwanéy, i przez to uwolnić Sądy od ciężaru mozolnéy administracyi tychże Depozytów.

Jakoż wydano właścicielom z Depozytów wszystkich Trybunałów Cywilnych:

w roku 1820.

tak w gotowiznie iako i aktywach Talarów 444,697.

w roku 1821.

a) w gotowiznie 307,937—dg. 7—f. 4.
b) w papierach za pieniądze idących 319,541 — 1 — —
c) w aktywach . 458,739 — 16 — 4.

w roku 1822.

a) w gotowiznie . 245,938 — 4 —$10\frac{3}{10}$
b) w aktywach . 415,999 — 12 — $7\frac{2}{15}$

w roku 1823.

a) w gotowiznie. 529,295 — — — $1\frac{7}{60}$
b) w aktywach . 441,677 — 19 —$10\frac{22}{80}$

W ciągu roku 1822 ukończoną została rewizya i uregulowanie Depozytu przy Trybunale Cywilnym Woiewództwa Lubelskiego, tudzież odzyskano od Rządu Austryackiego papie-

ry hypoteczne, dotyczące się Depozytów przy Trybunałach w Woiewództwach po-Gallicyiskich będących, które przy nowey regulacyi hypotek użytemi były.

Równie Depozyta znayduiące się przy Sądach Kryminalnych i poprawczych,, z powodu szczupłego składu osób tychże Sądów dotąd mniey troskliwie utrzymywane, zostały uporządkowane; gdzie zaś tego potrzeba się okazała, przeznaczone były szczegółowe rewizye.

Zaległe Rachunki.

Wszystkie iuż Sądy w przeciągu upłynionych czterech lat, zaległe złożyły rachunki, z dwóch tylko Sądów dotąd złożonemi bydź nie mogły, mianowicie rachunki Sądow Pokoiu Powiatu Lipnowskiego i Powiatu Pyzdrskiego: pierwsze zaginęły i pomimo nayściśleyszego śledztwa wynalezionemi

bydź nie mogą, potrzebne iednak objaśnienia co do stanu wpływów i wydatków Sądu tego iuż są zebrane i do zadecydowania Izbie Obrachunkowéy złożone. Rachunki zaś Sądu Pokoiu Powiatu Pyzdrskiego ieszcze pozostały w Królestwie Pruskiém i o ich odzyskanie Kommissya Rządowa Sprawiedliwości zniosła się z Kommissyą Rządową Przychodów i Skarku. Wreszcie rachunki przez Kommissyą Rządową Sprawiedliwości Izbie Obrachunkowéy składać się maiące, żadne nie zalegaią.

Działania Kommissyy Hypotecznych.

W kolei prawem Séymowém o hypotekach i przywileiach oznaczonéy, Kommissye Hypoteczne odbyły pierwiastkową regulacyą Hypotek, w roku 1820. w Woiewództwie Kaliskiém, w roku 1821. w Woiewództwach Płockiém i Augustowskiem, w roku 1822. w Woiewództwie Podlaskiém, w roku zaś następnym 1823 w Woiewództwie Lubelskiém.

I tak w Woiewództwach tych własność nieruchomości regulacyi ulegaiących iest zapewniona, prawa rzeczowe ściśle oznaczone i główna podstawa kredytu kraiowego utwiérdzona.

Gotowe wydatki zaliczone były przez Skarb publiczny, a następnie w każdém Woiewództwie po zupełném ukończeniu działań Kommissyi Hypotecznéy, proporcyonalnie rozłożone na właścicieli i od tychże ściągane.

WYDZIAŁ SPRAWIEDLIWOŚCI

ODDZIAŁ II.

O postępie Administracyi.

Rewizya wszystkich Magistratur wykonaną została w roku 1821 przez Wizytatorów Rządowych podług szczególnéy Instrukcyi przez Kommissyą

Rządową Sprawiedliwości przepisanéy.

Zapewniony przez to został iednostayny porządek w Sądach tak Cywilnych iako i Kryminalnych, w więzieniach, w Archiwach akt dawnych, tudzież w Kancellaryach Konserwatorów hypotek, Rejentów, Notaryuszów i Obrońców Sądowych.

W Sądach Cywilnych już żadne sprawy zalegać nie mogą, podług porządku w Trybunałach zaprowadzonego; po odbytéy instrukcyi między Obrońcami, sprawy wpisane na wokandy Sądow z początkiem tygodnia, prawie zawsze w przeciągu tegoż tygodnia wszystkie odsądzone bywaią.

Sąd Appellacyyny maiąc sobie poruczone czynności Sądu Kassacyynego co do spraw Kryminalnych, w dotychczasowym składzie nie był w stanie z należytym pośpiechem załatwiać mnożące się coraz bardziéy czynności; u-

stanowiony przeto został 4 Wydział Sądu Appellacyynego i od dnia 1. Października 1822 r. zaczął bydź czynnym.

Na zaspokoienie wydatku ztąd wynikaiącego, przeznaczony został fundusz na drugi Wydział Sądu Naywyższéy Instancyi etatem z roku tego przeznaczony, którego urządzenie ieszcze odłożono.

Dla dogodności odległych Powiatów Woiewództwa Augustowskiego przeniesiony został z *Łomży* do *Suwałk* drugi Wydział Trybunału Cywilnego, który od początku następnego roku tamże czynności swoie odbywa.

Dla ułatwienia Trybunałowi Cywilnemu Woiewództwa Mazowieckiego wydania depozytów, należących do licznych *mass cywilnych* i pupilarnych po Rządzie Pruskim pozostałych i przyśpieszenia właścicielom satysfa-

kcyi, pomnożony został skład Wydziału 3. rzeczonego Trybunału, wyłącznie ukończeniem mass po Rządzie Pruskim pozostałych zaymować się maiący z przeznaczeniem na opłacenie kosztów ztąd wynikaiących pięć procent od mass depozytalnych. Wydział ten otrzymał oraz przepisy, według których postępować winien, i z początkiem r. 1823 rozpoczął wskazane sobie czynności.

W udoskonaleniu Prawodawstwa kraiowego, Deputacya przez Waszę Cesarsko-Królewską Mość wyznaczona, zaymowała się przygotowaniem proiektu do zmian Kodexu Cywilnego, iakoż w roku 1823 zupełnie wykończony przez nią proiekt do Xięgi I. wspomnionego Kodexu, po odbytéy w Radzie Stanu dyskussyi w téy chwili przygotowany iest do narad Seymowych, ciągle się zaś Deputacya ta zaymuie rozbiorem Xiąg następuiących.

W roku 1822 wydane zostało przez Namiestnika Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości postanowienie oznaczaiące czas i sposób odwoływania się do wyższéy Instancyi od decyzyy Kommissyy Hypotecznych i Wydziałów Sądowych wyrokuiących iako zwierzchność hypoteczna.

Dotychczasowe doświadczenie okazało, ile niektóre przepisy tymczasowo obowiązuiącéy procedury Cywilnéy względem exekucyi Sądowych, są niszczącemi dla rolnictwa i niestosownemi do zwyczaiów i położenia kraiu. Dogadzaiąc przeto powszechnéy potrzebie, postanowienie Namiestnika Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości z dnia 8 Lipca 1823 oznacza, które przedmioty na gruncie Dóbr Ziemskich znayduiące się i do utrzymania gospodarstwa potrzebne, iako do gruntu przywiązane i za nieulegaiące exekucyi do ruchomości wystosowanéy,

uważane bydź maią. Drugie zaś z dnia 2 Września tegoż roku, w mieysce zaięcia zboża na pniu przez procedurę wskazanego, zaprowadziło wydzierżawienie dóbr dłużnika na satysfakcyą wierzycieli, przepisuiąc oraz porządek w ich zaspokoieniu.

Środek ten tyle się okazał stosownym do stanu kraiu, iż nie będąc przepisanym procedurą Cywilną, przecież przez zwyczay, prawie we wszystkich Trybunałach przyięty, iuż poprzednio był uzywany.

Oddział III.

O stanie wpływów i użyciu funduszów.

Fundusze na Wydział Sprawiedliwości przeznaczone, wynosiły:

w roku 1820	.	zł: 2,510,460	gr:	—	
— 1821	.	— 2,375,642	—	17.	
— 1822	.	— 2,259,613	—	—	
— 1823	.	— 2,259,613	—	—	
W ogóle		zł: 9,405,328	gr:	17.	

Z te-

Z tego ogółu, włączaiąc oraz pozostałości lat przeszłych, oszczędzono istotnie podług rachunków Skarbowych:

w roku 1820	.	zł. 55,866	gr.	28.
— 1821	.	— 130,654	—	15.
— 1822	.	— 58,931	—	25.
— 1823	.	— 69,488	—	10.
Łącznie		zł. 314,941	gr.	18.

A nadto pozostało w Kassach Skarbowych, niedopisanych ieszcze na oszczędność, na końcu roku 1823. złotych . . . 102,629 gr. 13.

PROKURATORYA JENERALNA.

Przyłączony wykaz (*) wszelkich czynności Prokuratoryi Jeneralnéy okazuie, iż ta Magistratura w ciągu lat czterech miała do upominania, bronienia albo zabezpieczenia i ugodzenia rozmaitego rodzaiu interessów i spo-

(*) *Wykazu tego dla szczupłości mieysca nie umieszczamy.*

rów 23,236, w których według przybliżoney wartości chodziło o summę 184,679,587 zł. 25½ gr.

W szczegółach utrzymano dla Skarbu i rozmaitych Instytutów przez uzyskanie 762 pomyślnych wyroków w wytoczonych 847 sprawach summę 6,802,134 gr. 15. Podano do xiąg hypotecznych w sześciu Woiewództwach 85,771,426 gr. 4. summ Duchownych i Instytutowych, dochodząc ciągle drogą appellacyi usuniętych przez Kommissye Hypoteczne wpisów. Na 463 sprawach o służebności i granice, otrzymano 301 pomyślnych wyroków.

Porównanie liczby sporów pomyślnemi wyrokami utrzymanych i ich wartości, z liczbą i wartością, wyrokami Sądowemi uchylonych, to iest: że z 1310 uzyskanych wyroków 1063 wygrano, a 247 przegrano, i że wygrane ocenione wynoszą zł. 6,802,134, a przegrane ocenione tylko 839,028 zł.,

widocznie odeprzeć dozwala te zarzuty i skargi, które się tylekroć słyszeć dały, iakoby Magistratura dla obrony własności publiczney utworzona, wyszukiwaniem zatartych wiekami i dawnością umorzonych processów niespokoiła prywatne własności. W mnóstwie podanych przez rozmaite Instytuta pretensyy, ieżeli znalazły się niektóre z nich takie, iż ie złożone od stron dowody w biegu sprawy odparły, niesłuszną iest rzeczą obwiniać Magistraturę, którey udziałem są opieka i obrona, która według upoważnienia Władz wyższych działa, i którey wątpliwych sporów opuszczać się nie godzi; przecież nie mała iest liczba spraw takich, w których niechcąc ani Skarb, ani prywatne własności na próżne koszta narażać, Prokuratorya Jeneralna nie wahała się przedstawiać odstąpienia od sprawy, skoro złożone do-

wody o niesłuszności wytoczyć się maiącego sporu, przekonywały.

WYDZIAŁ WEWNĘTRZNY.

Administracya Wewnętrzna.

Czynności tego Wydziału, zaraz od zamknięcia ostatniego Seymu co do wydatków na służbę publiczną stosownie do zdania Deputacyi wyznaczonéy w tym względzie z woli Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości, z mocy i postanowienia Namiestnika; postępowały w zakréślonym obrębie oszczędności.

Przez połączenie i podanie pod ieden stér Wydziałów Kommissyy Woiewódzkich; przez ograniczenie pensyi Officyalistom w Biórach saméy Kommissyi Spraw Wewnętrznych, umniéyszono wydatków Skarbowi w piérwszym roku, bez narażenia na zawód służby publicznéy; w następnych: zachowano fundusze na przedmioty uznane przy układaniu Budżetu za konieczne, lub korzystne dla kraiu.

Spory Graniczne.

Na linii od Królestwa Pruskiego w Woiewództwach Krakowskiém i Kaliskiém, zostawione były przez Kommissyią Demarkacyyną do ułatwienia niektóre wątpliwości; te w roku zeszłym na drogę Dyplomatyczną wprowadzone, według udzielonych wiadomości, zbliżaią się do końca; od strony zaś Woiewództwa Augustowskiego, iedne iuż są ułatwione, drugie stopniowo się ułatwiaią.

Ograniczenie Obwodów.

Zamierzone usunięcie niedogodności dostrzeżonéy w podziale i rozgraniczeniu Obwodów, po otrzymaniu opinii zasiągnionéy od Rad i Kom-

missyy Woiewódzkich, nie mogło nastąpić zarazem; propozycye bowiem zmian, tak się znalazły liczne i rozmaite, iż upatrywana ich konieczność, nie dosyć przyniosłaby służbie publiczney i prywatnym dogodności, w miarę nieporządku i zawikłania, iakieby sprowadziło nagłe wstrząśnienie wszelkim odmianom towarzyszące.

Odstąpiono więc od proiektu ogółowego; cząstkowe iednak zakréślania w miarę pogodzonych dogodności prywatnych z dogodnością Administracyi publiczney, do skutku są doprowadzone.

Rady Obywatelskie.

Przełożenia, do iakich organizacya Rady Obywatelskie upoważnia; przez też Rady, za pośrednictwem Wydziału Administracyynego, z normalnych posiedzeń do Kommissyy Rządowych przesłane, co do Wydzia-

łu Spraw Wewnętrznych, tyczyły się szczególniey wątpliwości, odnoszących się do używania praw politycznych, regulowania xiąg obywatelskich, zaprowadzenia porządków mieyscowych.

Przełożenia te, uzyskanémi postanowieniami i stosownémi do przepisów odpowiedziami, ułatwione zostały.

Wszelkie zmiany w xięgach obywatelskich dopełnione, a postanowienie Namiestnika Waszey Cesarsko-Królewskiey Mości, z dnia 2 Grudnia 1821. iako wypływ artykułu Statutu Organicznego, poddaiące wszystkich Urzędników pod obowiązek zapisania się w xięgi Obywatelskie, skutek swóy wzięło.

Czynności Likwidacyyne.

Dostarczenia podięte w różnych epokach dla woysk Cesarsko-Rossyyskich, zupełnie są tak przez Władze

Królestwa, iako też Kommissyą Prowiantską obliczone, i na tym stopniu stanęły: iż Komitet przez Waszę Cesarsko-Królewską Mość do ustanowienia ostatecznego liquidi wyznaczony, w każdym czasie czynność swoię rozpocząć może, a tak te, iako też wszelkie inne z epoki Xięstwa Warszawskiego do Rządu tegoż Xięztwa i innych pretensye i obrachunki, wraz z dowodami przesłane zostały Kommissyi Likwidacyynéy przy Wydziale Skarbowym ustanowionéy.

Ukończone zupełnie zostały przez Rady Obywatelskie, obliczeń pretensyi liwerantów z dostarczeń podiętych za powiaty i również iak obrachunki z funduszów obywatelskich. Wykryte z tego źródła defekta, drogą exekucyi administracyynéy ściągaią się, a winni przeniewierzenia się, do odpowiedzialności Sądowéy powołani zostali.

Rachunki Magazynowe, z epoki od 1 Lutego 1816. aż do zwinięcia Magazynów, są iuż w większéy części przéyrzane, sprawdzone i Izbie Obrachunkowéy przesłane.

Dla odzyskania wykrytych z tych rachunków na Urzędnikach defektów, część potrąca się z zaległych pensyy, część zawiesza się w exekucyi, aż do ostatecznéy decyzyi Izby Obrachunkowéy; reszta ściąga się w gotowiźnie.

Ludność.

Ludność kraiowa, podług ostatniego w roku 1823 spisu, składała się z 3,704,306 głów. W roku 1819 spis takowy, obéymował 3,138,728; a zatém od rokn 1819 powiększyła się o 565,579.

Jawne i pomyślne skutki pokoiu, zachęceń nieoszczędzanych dla cudzoziemców, wcześnie zawieranych szczególniéy między ludem wieyskim mał-

żeństw, do których artykuł] Dekretu Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości o spisie woyskowym, staie się powodem, a nakoniec coraz doskonalącego się w swoich szczegółach spisu ludności.

Stosownie do Naywyższéy woli Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości, powołano i oddano do szeregów woyskowych, w przeciągu ostatnich lat 4rech 12,000 spisowych.

Atoli wyznać potrzeba, że równie spisy iako też i powołanie zdolnych do woyska, odbywa się z należnym względem na wyłączenia służące: Fabrykantom, Górnikom, wszelkiego rodzaiu rzemieślnikom, iakich mieć koniecznie należało w kraiu, sposobiącym się dopiéro do rozmaitych zakładów fabryk, w czém zawsze wspólne i zgodne uznanie potrzeby, towarzyszyło obudwom Kommissyom tym przedmiotem zarządzaiącym.

Wydarzane częstokroć ukrywanie się spisowych i woyskowych zbiegów, skłoniło do wyiednania Xięcia Namiestnika z dnia 19 Grudnia 1822. skutkiem którego odbyta rewizya przez Wóytów po całym kraiu, a następnie przepisane surowe kary dla dopuszczaiących się tego, bądź z chęci, bądź z zaniedbania lub uchybień przepisom o przesiedleniach; skutecznie zaradziły uchylaniu się od służby woyskowéy i zapobiegły tułactwu równie szkodliwemu dla rolnictwa, iako i porządku wewnętrznego. Porozumienie się z Władzami Cesarstwa Rossyyskiego, względem tegoż samego przedmiotu, położyło tamę wzaiemnym za przeszłość reklamacyom; na przyszłość stawia podobnym wypadkom zaporę; wydarzanym zaś obecnie, wzaiemném i skwapliwém wydawaniem zbiegów, zaradza. Śledztwa w tym przedmiocie dokonywane i wymierzane kary,

tyle były skuteczne, że prawie wszyscy zbiegli Władzom woyskowym powróconémi zostali.

Rolnictwo.

Do smutnego stanu rolnictwa, iaki w obrazie w roku 1819. wystawionym został; to ieszcze teraz dodać należy, że za nieprzerwanym postępem niepomyślnego czasu, płody ziemi do niepamiętnéy prawie spadły bezcenności. W prawdzie ieżeli, iak w owéy tak i obecnéy chwili, widzieć się daią w wielu miéyscach kosztowniéysze zakłady i powiększaiące się stopniowo ulepszenie gospodarstwa; ieżeli się coraz bardziéy upowszechniaią stada owiec szlachetniéyszego rodzaiu, iako teraz iedyny przedmiot pewniéyszego dochodu; ieżeli iuż gdzie niegdzie obok uprawy zbożowéy zaczynaią brać przyzwoitsze miéysce inne rośliny, bądź pożywne, bądź przez wzrastaią-

ce fabryki kraiowe potrzebowane, są to usiłowania możniéyszych właścicieli, skutek obudzonego w oświeceńszéy klassie przemysłu, do którego sama konieczność wydołania publicznym i domowym potrzebom, przynagla. Lecz o gospodarstwie uboższych właścicieli, a szczególniéy włościan z pracy około roli żyiących, a dalekich ieszcze od możności poięcia i wykonania środków dźwignienia się własną usilnością, przytoczyć tego nie można.

Bezcenność płodów, obok wysokiéy stopy kontyngensu liwerunkowego z iednéy strony, z drugiéy drogość nieodzownych potrzeb życia, i stan innych ciężarów publicznych, zatrzymuią ich w ciągłém ubóstwie, a niekiedy na cierpienia niedostatku narażaią.

Zadziwiać się więc nie można, że w pośrodku téy powszechnéy innych klass mieszkańców czynności i pomy-

ślnieyszego bytu, rolnictwo nietylko nie nabiéra od niekorzystnéy pracy wzrostu, lecz w porównaniu innych rodzaiów przemysłu, cofa się do stopnia widocznego otrętwienia. Ztąd w Woiewództwie Augustowskiém, mimo obfitego w poprzedzaiących latach żniwa, dla iednéy tylko zawodnéy wiosny, Rząd był zmuszony, szczególniéy w dobrach Rządowych, zagrożonéy głodem okolicy przyyść w pomoc, udzieleniem na żywność i zasiéw z własnych szpichlerzów zboża, oraz zapobieżeć przez stosowne urządzenia lichwie przekupniów i marnowaniu rolniczego sprzężaiu.

Nie obeszło się iednak bez znacznego pomoru roboczego bydła, bądź z nędzy, bądź z zarazy przez nią sprowadzonéy; iak to będzie wyszczególnione pod Wydziałem Policyi.

Mimo niepomyślnego stanu rolnictwa, nie należało Rządowi zrażać

się przeszkodami, które może szczęśliwa przyszłość usunąć zdoła. W miarę sposobności, ciągłe i te same zwracał on starania do przedmiotów, pośredni i bezpośredni stosunek z rolnictwem maiących. W upłynionych latach, znaczne dla tegoż rolnictwa, szczególniéy w okolicach Woiewództwa Sandomiérskiego, przysporzono korzyści: obwarowaniem brzegów rzeki *Nidy* i osuszeniem rozległych i żyznych pastwisk.

Stado Rządowe koni z końcem 1823 r. składało się:

Z Ogierów celnych . . . 13.
— prowincyonalnych 78.
Klacz stadnych . . . 124.
Koni wierzchowych . . 26.
Młodzieży z dwóch lat . 129.
W ogóle 370.

Stosownie do zwiększonéy liczby Ogierów prowincyonalnych, Stacyy stadnych w upłynionym roku było 7.

w każdém Woiewództwie po iednéy; wyiąwszy Mazowieckie, w którém dwie, i Augustowskie, w którém dotąd ieszcze żadnéy stacyi nie było.

W ciągu upłynionych lat 4. przysłano do upłodnienia klacz obywatelskich 5242. od których opłata przyniosła zł: 62,606.

Zakład owiec w Dobrach Górniczych, w pomyślnym utrzymuie się stanie; w roku 1822. rozmnożył się do zamierzonéy liczby 2000. czystych owiec; wartość szacunkowa owczarni, rosła następnie:

z końcem roku	1820	zł:	54,672.
— —	1821	—	60,448.
— —	1822	—	79,444.

Tak stopniowo powiększaiący się stan maiątku Skarbowego w owcach, wzrastał ciągle; polepszał się przez wyzucie się z pośledniéyszego rodu, użyczaiąc nawet prywatnym właścicielom zapomogi. Odtąd zakład ten, iako

iako czysty zaród owiec Hiszpańskich, w Dobrach Rządowych znaydować się będzie.

Instytut Agronomiczny.

Oddany w roku 1821. pod zarząd Kommissyi Rządowéy Spraw Wewnętrznych; co do pensyi Dyrektora Instytutu i Nauczycieli, tudzież praktycznego gospodarstwa, z własnych utrzymuie się dochodów, które w tym celu na folwarkach *Ruda* i *Wawrzyszew*, Dyrektorowi Instytutu sposobem dzierżawy wypuszczone zostały. Fundusz etatowy 36,000 zł: obracanym iest na utrzymanie ośmiu uczniów sposobiących się do Agronomii wyższéy, tudzież szkoły wiéyskiéy. Z tegoż funduszu zaprowadzoną i utrzymywaną iest praktyczna Weterynarya w *Burakowie*; założona gorzelnia z apparatem *Pistoryusza* dla ułatwienia uczniom praktycznéy nauki gorzelni-

ctwa i podéymowany wydatek na wzorowe narzędzia, xiążki i t. d.

WYDZIAŁ WEWNĘTRZNY
Miasta.

Zaprowadzona w roku 1820 w Wydziale Spraw Wewnętrznych Kommissya do zaięcia się czynnościami Miast, zebrała i uzupełniła opisy Historyczno - Statystyczne wszystkich Miast Królestwa Polskiego.

Ułożony został ogólny wykaz; obeymuiący wszelkie pod tym względem wiadomości, równie iako też o własnościach, dochodach, ludności, gmachach publicznych, domach i t. d. w skutku czego:

Przywłaszczenia nieprawne własności i funduszów mieyskich w wielu Miastach, są iuż odzyskane, w innych ciągle się poszukuią.

W zamiarze zabezpieczenia Miast od podobnych strat na przyszłość, zebrano ich przywileie i od zatraty zabezpieczono.

Przywrócono w wielu Miastach iarmarki i targi, przez co ich fundusze się podniosły.

Z liczby Miast zamieszczonych w Rapporcie ostatnim, 22 Miasteczek dla niedostatku funduszu na utrzymanie ich administracyi, zamieniono na wieyskie osady. Zaprowadzono do wszystkich Miast Urzędy Municypalne.

Zaprowadzono i podano do wykonania przepisy budownicze w Miastach; a następnie:

W zamiarze wewnętrznego uporządkowania tychże Miast, wymierzono i urządzono ich posady; zdięto planów Miast sztuk 140. W Miastach tych pod względem porządku i ozdoby, przybyło w ciągu lat ubiegłych, nowych domów murowanych - 490.
drewnianych 1123.

prócz tego: potwierdzono plany na murowanych 83 i drewnianych 87 domów.

Ogólna ich liczba, we wszystkich Królestwa Miastach prócz stolicy, wynosi 76,870, z których 6776 iest murowanych. Wartość zaś ich zapewniona w Towarzystwie Ogniowém, dochodzi do 175,588,075 zł: Polskich.

Dla wsparcia muruiących domy, udzielono z funduszu, który utworzony został z kaucyi urzędników mieyskich, zapomogę w sposobie pożyczki w summie zł: Pol: 533,319 gr: 17. Wartość domów za pomocą tey pożyczki wymurowanych wynosi zł: Polskich 2,403,390 gr: 28. Dla większych zaś ułatwień, tak właścicielom prywatnym, chcącym po Miastach murować domy, lub zakładać zabudowania fabryczne, iako też Miastom potrzebniącym zasiłku na różne mieyskie budowy, nastąpiło urządzenie, w moc którego do-

zwolono pożyczać na dłuższe lata remanenta po Kassach Mieyskich znayduiące się i zbywaiące od właściwych potrzeb, za opłatą procentów i przyzwoitém zabezpieczeniem. W skutku tego urządzenia, pożyczono z Kass Mieyskich zł: Pol: 201,023.

Znaczniéysze budowy i uporządkowania kosztem Rządu i z funduszów Kass Mieyskich dokonane w Miastach Woiewódzkich są:

W *Kielcach* zrestaurowano i uporządkowano gmach zwany *S. Leonarda*, na umieszczenie Władz Administracyynych i Sądowych.

Uporządkowano i zabezpieczono dom, użyty na więzienie.

W *Lublinie* opustoszały znaczny gmach po *Szeptyckich* zwany, wyrestaurowano dla pomieszczenia w nim Władz Administracyynych. Pałac po-Piiarski nabyty kosztem Kassy Mieyskiey, wyreparowano i przeznaczono

na Lazaret Woyskowy. Drobne sklepy żydowskie przeszkadzaiące ochędóstwu i zacieśniaiące ulice, uprzątniono, i przyozdobiono tę część Miasta, przez wystawienie porządnych sklepów. Urządzono wygodne groblowe wiazdy do Miasta od rogatek Zamoyskich i Lubartowskich; urządzono mosty w całym Obwodzie Miasta. Rozpoczęto restauracyą opustoszałego zamku, urządzaiąc go na więzienie.

W *Kaliszu* wyrestaurowano i rozprzestrzeniono gmach dla Władz Woiewódzkich Administracyynych. Zaczęto budowę mostu na rzece *Prośnie* z kamienia ciosowego. Umocowano brzegi téy rzeki. Uporządkowano i wybrukowano obszerne place przed domami publicznemi. Wzniesiono dom dla Sądownictwa i wybudowano domy rogatkowe.

W *Siedlcach* zrestaurowano Ratusz; przedsięwzięto budowę domu

na Bióro Kommissarza Obwodowego. Wybudowano domy rogatkowe, tudzież staynie i wozownie dla wygody woyska.

W *Płocku* wybudowano dom kosztem Kassy Mieyskiéy na Lazaret Woyskowy. Przedsięwzięto budowę Ratusza.

W *Radomiu* zrestaurowano i urządzono gmach użyty na więzienie i Lazaret Woyskowy. Umocowano tak zwaną groblę Mleczną. Założono i uporządkowano ogród publiczny.

W Miastach Obwodowych:

W *Łomży* wybudowano dom pocztowy, więzienie obszerne, dom dla Urzędu Administracyi Obwodowéy.

W *Sandomierzu* restauruie się i urządza obszerny gmach na więzienie, w którém do 400 więźni wygodnie i bezpiecznie może bydź pomieszczonych.

W *Ostrołęce* dom dla Kommissarza Obwodu.

W *Prasnyszu* wyrestaurowano dla Biόra Kommissarza Obwodowego dom, na ten cel nabyty.

Wybudowano Ratusze w Miastach: *Łomży*, *Rawie*, *Mogielnicy*, *Piasecznie*, *Groycu*, *Warce*, *Gostyninie*, *Sampolnie*, *Kozminku*, *Kłodąwie* i *Przedczu*. Wymurowano dom zaiezdny w *Goszczynie* i *Kunowie*; w *Kozienicach* zaś odwach i iatki.

Prόcz wydatkόw etatowych, wydano na same tylko wewnętrzne Miast uporządkowanie, iako to: reparacye gmachόw mieyskich, na bruki, mosty, studnie, rogatki i t. d. w ostanich czterech latach zł: Pol: 2,981,813. Bruki iuż zrobione w rόżnych Miastach, obeymuią sążni kwadratowych 257,169 $\frac{1}{4}$, a mosty 5673 sążni długości. W Miastach znacznieyszych, a mianowicie Woiewόdzkich i Obwodowych zaprowadzono latarnie rewerberowe. Do wszystkich zaś Miast narzędzia ogniowe, tudzież miary i wagi wzorowe, wedle ogόlnych przepisόw.

Ze względu na ochędόstwo i dla powiększenia dochodu Kass Mieyskich, wystawiono szlachtuzy i iatki w 40 przeszło Miastach.

Dla zapewnienia Kassom Mieyskim stałych dochodόw, tudzież ze względu na polepszenie ogόlne gospodarstwa kraiowego, wypuszczono w wieczystą dzierżawę folwarki i inne pomnieysze realności, należące do fundnszu Miast, iako też place w ich obrębie położone, pod warunkiem zabudowania onych.

Zapewniwszy fundusze wszystkich Miast, uregulowano etaty Kass Mieyskich, ktόre wykazuią: iż dochόd ich roczny wynosi w ogόle zł: Polskich 1,970,786 gr: 17 czyli więcey niż przed tém uregulowaniem o zł: Pol: 204,608 gr: 22.

Warszawa.

Ludność w Stolicy w przeciągu upłynionych lat czterech, następnie rosła:

w r: 1820	ludn: ogólna	prócz	woyska		
		—	—	—	100,338.
—	1821	—	—	—	105,449.
—	1822	—	—	—	112,256.
—	1823	—	—	—	117,284.

Co do wewnętrznego uporządkowania i ozdoby, wybrukowano na nowo ulic 16, rynek 1, placów 3, między temi głównieyszy przy pałacu Rządowym *Krasińskich*; urządzono en chaussée plac zwany *Alexandra*, urządzono nadto wielkie pole mustry przy rogatkach Powązkowskich.

Uporządkowanie i ozdobienie ogrodu Saskiego, przez wysypanie ulic, splantowanie placów, dokończenie krat żelaznych, wystawienie pomp i zniesienie starych budowli, znacznie posunięto. Budowę składu celnego w Ma-

rywillu i officynę tamże dokończono i do stanu mieszkalnego przyprowadzono. Gmach Kommissyi Rządowéy Spraw Wewnętrznych, pawilon dla Kommissyi Woiewódzkiéy Mazowieckiéy, dokończono i ozdobiono. Officyny i pawilony przy Królewskim Uniwersytecie, Obserwatorium w ogrodzie botanicznym, dom fabryki płócienek Saskich przez Rząd zbudowany, dom Towarzystwa Przyiaciół Nauk, kosztem prywatnym wzniesiony i temuż Towarzystwu ofiarowany, do rzędu ozdobnieyszych gmachów téy Stolicy należą.

Ujeżdżalnia przy Saskim ogrodzie, odwach i wieża przy Bernardynach na Krakowskiém Przedmieściu, iatki rzeźnicze przy Wolnicy, kamienica tamże, i sklepy dla przekupniów na placu przy ulicy Nowomieyskiéy, w upłynionych latach powstały. W ogóle domów nowych, w przeciągu lat czte-

rech, stanęło 140. Z tych większéy liczbie udzielono pomocy; a wiele iest między niemi, odznaczaiących się obszernością i ozdobą. Domy murowane, przy Rogatkach Golędzinowskich i Grochowskich, wystawiono.

Latarń rewerberowych z dawniey zaprowadzonemi, iest w ogóle zawieszonych 394.

Przystępy do Stolicy przy drogach bitych, szczególniey Mokotowskiéy, napełniły się ozdobnemi domami i ogrodami; trudno iest nie przyznać téy wielkiey różnicy, iaka między ich niedawnym stanem, a obecnym widocznie spostrzegać się daie.

Scena Narodowa.

Po dokładném przekonaniu się: że mimo usiłowań przedsiębiercy, dochody teatru nie odpowiadały nakładom, dodano 50,000 zł: Pol:, które Wasza Cesarsko-Królewska Mość, na

wsparcie Sceny Narodowéy przeznaczyć raczyłeś.

Ułożono i zatwierdzono Ustawy Teatralne, obeymuiące szczegółowe prawidła, co do porządnego utrzymywania Teatru, oraz sposobu użycia rocznego zasiłku pieniędzy z Kassy Publiczney pobieranego.

Szkołę dramatyczną wraz z Konserwatorium muzyki wokalnéy, o którém pod Wydziałem Oświecenia wzmiankę Rada Stanu umieściła, w dogodnieyszém pomieszkaniu umieszczono.

Kwaterunek.

Dla zapewnienia wygody woysku stoiącemu w Stolicy i zarazem umiarkowania tego obowiązku na podstawie słuzności, wyznaczona z Rady Obywatelskiéy Delegacya przeyrzała naocznie wszystkie domy i oznaczyła w każdym stosunkowe tegoż kwaterunku stopnie. Ułożona Taryffa i podana Władzy Woyskowéy, służyć ma za prawi-

dło postępowania, dla równéy dogodności woyska i mieszkańców.

W Miastach Woiewódzkich i innych dla niedostatku obszernieyszych domów, trudnieysze bywa wydołanie téy potrzebie. Ztąd te ostatnie, większy kwaterunek ponosić muszą, i zrównanie nie może następować, iak przez składki, od których sami mieszkańcy przez uczucie słuszności nie odbiégaią. Jakoż te, w miarę dobréy woli, pod dozorem Władz mieyscowych rozpisywane, Kommissya Rządowa Spraw Wewnętznych i Policyi potwierdza.

Towarzystwo Ogniowe.

W ciągu lat 1817, 1818, 1819 i 1820 wzniósł się niedostatek funduszu na opłatę pogorzeli wieyskich, w summie zł. Pol: 500,000, zaległy w Stowarzyszeniu; skoro dostrzeżonym został, zaradzono mu niezwłocznie: przez regularne rozpisywanie dodatkowych skła-

dek, ilością swoią zdolnych dostarczyć funduszu i na obecne pogorzele i upłacać przeszłe; lecz wydarzone znaczne w ubiegłych czterech latach pożary, zawiodły dotąd zapełnienie iego ostateczne; przecież regularny wpływ tychże składek, rozpisywanych w miarę sposobności stowarzyszonych, dozwala ciągle Towarzystwu, uiszczać się w swoich wypłatach.

W miarę przystępuiących do stowarzyszenia osób, summa assekuracyyna, ciągle się powiększa.

W roku 1819 wynosiła ona

—	—	—	zł:	244,705,209.
—	1820	—	—	255,283,350.
—	1821	—	—	263,523,625.
—	1822	—	—	274,540,675.
—	1823	—	—	297,589,950.

W téy chwili wartość zabezpieczona w miastach i we wsiach domów równała się zł: Pol: 314,073,800.

Składki rozpisane w upłynionych czterech latach wynosiły:

z miast . .	zł.	2,582,787	gr.	15¾
z wsi . . .	—	1,953,226	—	1.
Razem	zł.	4,536,013	gr.	16¾

Pogorzele w upłynionych czterech latach wynosiły:

z miast . .	zł.	2,011,762	gr.	3⅓
z wsi . . .	—	2,632,529	—	24
Razem	zł.	4,644,291	gr.	27⅓

Wykaz ten daie wnosić, iż Towarzystwo miast, w coraz pomyślniéyszym rozwiiać się może biegu: lecz że Towarzystwo wieyskie, ciągle uciążliwszemi musi bydź obarczone składkami, póki przez surowsze kary na podpalaczów nie zapobieży się tego rodzaiu występkom.

Zaległości dotąd ściągnione w gotowiznie, na pokrycie długu dawnego Towarzystwa Ogniowego, wynosiły zł.

zł. 142,855 gr. 7. Tego część obroconą została na wymurowanie kościoła w *Wizaynach*; pozostaiąca summa, iest zbyt szczupłą, aby mogła bydź w proporcyi długu między wierzycieli rozdzieloną.

WYDZIAŁ WEWNĘTRZNY.

Kunszta i Przemysł.

Dozwolenie wprowadzenia do Rossyi za małą opłatą wyrobków tutéyszego przemysłu, a ztąd napływ z zagranicy, przychęconych zabezpieczonym odbytém Fabrykantów; oraz z iednéy strony ciągła w udzieleniu im wszelkich łatwości i pomocy troskliwość Rządu, z drugiéy przykładne usiłowania światłych i gorliwych obywateli, podniosły znacznie w upłynionym od ostatniego Seymu czasie fabryki i rękodzielnie kraiowe. Stan ich obecny iest następuiący:

Fabryki w Warszawie i okolicy.

Fabryka sukien cienkich, pod firmą *Pohland*, przez Rząd założona, sprzedaną została za summę, koszta wyłożone zupełnie pokrywaiącą, JP. *Fränkel;* a przez nabywcę zwiększoną, wyrabia rocznie do 5000 postawów sukna i kazimierów w gatunkach odpowiadaiących celnieyszym zagranicznym.

Fabryka Rządowa kobierców, pomnożona do 18 warsztatów, przynosi rocznie 24,000 zł: Pol: zysku, który na iéy pomnożenie obracanym zostaie.

Dla ułatwienia przędzenia wełny czesanéy, zakupiona na wzór machina do przędzenia od PP. *Coekerell*, a późniéy przez Rząd odstąpiona bez straty, iest w ciągłym ruchu w *Marymoncie* i piękniéyszéy przędzy dostarcza dla różnych fabrykantów.

Zakłady płodów chemicznych P. *Hirszman* i *Kiiewskiego* i odlewów żelaza P. *Evans*, dostarczaią: tak materyałów, iak i narzędzi machin do rozmaitych kunsztów, rękodzieł i rzemiosł na cały kray.

Utrzymuią się pomyślnie, powstałe za pomocą Rządu fabryki safiianów, czerkasów, merynosów, pończoch, drukarnie perkalów, fabryki kwiatów sztucznych, lamp, bronzów, platerowania, grempli, galanteryyne, introligatorskie, wyrobów iedwabnych, chustek, szalów wełnianych i bourre de soie, papieru z słomy, rękawicznicze i t. p.

Fabryki wyróbków cienkich wełnianych po Woiewództwach.

Znakomitsze zakłady wyrobków wełnianych w cienkich gatunkach, powstałe za pomocą Rządu po Woiewództwach są: P. *Harrer* w *Sieradzu*,

P. *Fiedler* w *Opatowku*, Braci *Repphahn* w *Kaliszu*, P. A. *de Lange* w *Przedborzu*, P. *Neuville* w *Wieluniu* i t. p.

W *Kucharach* zaś rękodzielnia sukien cienkich Pana *Poznera*, tych dóbr właściciela, w *Ozorkowie* przędzalnia wełny P. *Schlosser*, w *Tomaszowie* przędzalnia i apretura sukien cienkich P. *Offerman*; własnym nakładem przedsiębiercóẃ są założone.

Osady rękodzielnicze po Woiewództwach.

W Woiewództwie Mazowieckiém miasta Rządowe: *Zgierz*, *Gostynin*, *Łódź*, *Dąbie*, *Łęczyca*, i *Przedecz*: — w Kaliskiém: *Sieradz*, *Koło*. *Konin*, *Turek*, *Kalisz*, *Pabiianice*, *Częstochowa*, obrano i urządzono na osady rękodzielnicze. Przybywaiący cudzoziemcy, dostaią place, ogrody, tymczasowe pomieszczenie i pomoc do bu-

dowania się, pod warunkami korzystnémi.

Nie mnieysze były usiłowania właścicieli miast prywatnych: *Ozorkowa*, *Alexandrowa*, *Konstantynowa*, *Poddębia*, *Tomaszowa*, *Izbicy*, w Woiewództwie Mazowieckiém; *Opatówka*, i *Zduńskiey Woli*, w Kaliskiém, do zaprowadzenia i rozwinięcia osad rękodzielniczych. — Folusze, farbiernie, apretury i przędzalnie dla rękodzielników w tych osadach są opatrzone i codziennie się pomnażaią.

Wyrobki bawełniane.

Wyrobki bawełniane tak się stały pospolitémi, iż żaden kray bez nich obywać się dziś nie może. Materyały tego rodzaiu dostarczane są Królestwu przez Rossyą, *Triest*, *Gdańsk* i inne porty.

Do Woiewództwa Kaliskiego przybyła znaczna liczba tkaczów, i ta codziennie się pomnaża.

W Mazowieckiém podobnie, w kilku mieyscach, są założone osady tkackie; w *Warszawie* powstała, za pamocą daną Pan *May*, rękodzielnia płócienek Saskich.

Zakładaią się blichy i magle: w *Turku*, *Łodzi*, *Pabiianicah*, *Częstochowie*, *Zduńskiey Woli* i t. d. Są liczni ochotnicy, do zaprowadzenia drukowania płócien i perkalów.

Nayważnieyszą rzeczą dla tych rękodzielni, iest zakład w kraiu przędzalni bawełny. — Z tych iedna zaprowadzona kosztem prywatnym w *Lipkowie*, już iest w biegu; drugą w *Łodzi*, przedsiębierze P. *Wendisch* z pomocą Rządu, w połączeniu z fabryką pończoch i tkania perkalów. — Do zakładu innych podobnych przędzalni i tkania są podawane oświadczenia.

Wyrobki lniane.

Przez podniesienie cła i skupowanie w upłynionych latach płócen dla

woyska; wyrabianie płótna w okolicach *Tarnogrodu* i *Hrubieszowa*, w *Kamienicy polskiey*, *Hucie*, *Zelowie*, *Władysławowie* i innych mieyscach, znacznie się pomnożyło. Zaprowadzaią się blichy i magle, zaczęto w tych stronach powszechnie uprawiać lny, pomnażać warsztaty i zatrudniać się przędzeniem na płótno cieńsze i bieliznę stołową ciągnioną. Udzielona iest pomoc: w *Zduńskiey Woli*, *Pabiianicach*, gdzie osada prządek cienkich iest założoną, tudzież w *Częstochowie* i *Opolu*.

Czyniono doświadczenia, obiecuiące poniekąd pomyślny wypadek, przędzenia lnu na machinach przez P. *Bernhard*, dawniey z pomocą Rządu w *Marymoncie*, i przez P. *Rudzkiego* własnym nakładem w *Grzegorzewicach*: w obu mieyscach machiny przędzalne są w ruchu użytecznym.

Wyprawy skór i safianów.

Przy zakazie wprowadzania skór z zagranicy i udzieloney pomocy niektórym przedsiebiércom; powstały zakłady, które z postępem czasu, potrzebie kraiowey odpowiedzieć mogą.

P a p i é r n i e.

Założona w *Jadowie*, przez rzemieślników z zagranicy sprowadzonych, wyrabia dobry welin, pod opieką mieyscowego właściciela.

H u t y s z k ł a.

Prócz szkła pospolitego, którego iest podostatkiem; powstała w *Barcząc*y fabryka, do doskonałości wyrobków Czeskich zblizaiąca się: druga mnieysza poczynaiąca się Pana *Simon* w *Kobielach małych.*

Fabryki faiansów.

Do istnieiącey oddawna fabryki Tomaszowskiey, przybyły: wysoko u-

doskonalona przedsięwięta nakładem prywatnym w *Cmielowie* i zaprowadzona z pomocą Rządu przez P. *Sunderland* w *Iłzy.*

Wyrobki kruszcowe.

Prócz górnictwa Rządowego, kuźnice do prywatnych należące, dostarczaią wyrobów tego rodzaiu z żelaza, do stu kilkudziesiąt cetnarów. Oprócz fabryk drukarni i walcowni założonych w górnictwie, powstał za pomocą Rządu podobny zakład w *Jabłonny.*

Nakoniec wystawienie na widok publiczny celnieyszych płodów tych rękodzielni, odbyło się w stolicy dwa razy; w celu zachęcania przemysłu i okazania powszechności stopnia, do iakiego wznosić się zaczyna.

WYDZIAŁ WEWNĘTRZNY.

H a n d e l.

Główny przedmiot zewnętrznego handlu zboże, żadnego prawie w tych

łatach nie znalazło odbytu. Wielu powierzaiących spławowi do *Gdańska*, tego rodzaiu zakupione zapasy, znaleźli się w tak trudném położeniu: iż przedano ich towar przez publiczną licytacyą; a wartość produktu, nie zawsze wystarczyła na zaspokoienie kosztów spławu, składu i długiego oczekiwania.

Drzewa znaczną zakupiono ilość. Żelazo, cynk, potaż, skóry i wełna ucierpiały na korzyściach, od zagranicznych urządzeń; słabe więc stygnącemu obiegowi pieniędzy przyniosły zasilenie. Pozostał ieden handel sąsiedzki z Państwem Rossyyskiém, iako wspólna korzyść ludów, iednemu berłu poddanych.

Ustaliły go urządzenia w roku 1822 ogłoszone, a wspólne dobro obudwóch kraiów na widoku maiące. W celu ich ścisłego wypełnienia, wydana instrukcya przez Kommissyą Rządową

Spraw Wewnętrznych, zapobiega, aby pod te dobrodzieystwa nie wciskały się zagraniczne towary, z uymą korzyści i obrazą systematu, w obudwóch kraiach przyiętego; który do wzrostu kraiowych fabryk wełnianych, znacznie się przyczynił.

Roboty drogowe, po rozmaitych punktach kraiu prowadzone; wydatki na budowle Rządowe, pomoc dawana fabrycznym zakładom; to wszystko razem połączone, szczególniéy w Województwach, gdzie zakłady fabryczne bardziéy się krzewią, utrzymuie życie wewnętrznego obiegu, który bez tych usiłowań, otrętwiałby zupełnie.

Jarmarki Warszawskie, po uchyleniu swobód, dawniéy kupcom zagranicznym dozwolonych, zwróciły się do handlu wyrobków kraiowych i zamieniły się na targ wszelkich gatunków wełny, mianowicie cienkiéy.

Zakład spławu i budowli statków w Rybakach.

Zakład ten, służy do utrzymania korzystnego na rzekach spławu statkami, Berlinki zwanemi. — Pracuiący w nim kraiowcy, usposobiaią się do sztuki budowania statków. Użytki, iakie zakład tego rodzaiu przynosi dla handlu, podaią mu środki utrzymania się bez pomocy Rządu; a nadto: dochód z niego obracany iest na rozszerzenie zakładu.

Kommunikacye lądowe.

Zapowiedziana w przeszłym Rapporcie zamiana szarwarku na opłatę pieniężną, wprowadzoną została postanowieniem Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości z końcem roku 1820; w przeciągu więc roku tego roboty około dróg dawnym ieszcze trybem prowadzone były. W roku 1821 opłata ta, zastosowana do dymów, z wyłą-

czeniem Plebańskich, szkolnych, klasztornych i szpitalnych, uczyniła:

na rok	1821	zł:	2,340,982.
— —	1822	—	2,387,770.
— —	1823	—	2,389,120.
— —	1824	—	2,441,284.
i przyniosła ogółem		zł:	9,559,156.

Summa ta użytą była na budowę dróg nowych, utrzymywanie dróg iuż zrobionych i opłacenie Administracyi.

Budowa dróg nowych.

Z nowym systematem co do funduszu, przyięto nowy systemat co do porządku w budowaniu dróg; odstąpiono od roboty po rozmaitych punktach kraiu rozpoczętéy; przedsięwzięto wyrobienie naprzód na drogi bite tych traktów, które iako handlowe, dla kommunikacyi wewnętrznéy i z kraiami ościennemi, są naypotrzebnieysze. Idąc podług tego prawidła:

a) Ukończono w roku 1823 trakt Brzesko-Litewski, w przeciągu mil 25 sążni 1997.

b) Trakt Kalisko-Poznański wyprowadzono w przeciągu	— 21	—	38,
tak, iż w roku bieżącym do Kalisza ukończony będzie.			
c) Wyrobiono następnie na drogi bite, pierwsze stacye pocztowe na traktach pocztowych około stolicy, iako to:			
do Piaseczna . . .	— 2	—	385.
do Raszyna . . .	— 1	—	2241.
do Jabłonny . . .	— 2	—	—
tudzież rozmaite drogi około Warszawy i obozu, które ogółem czynią .	— 4	—	976.

d) Nakoniec ukończono rozpoczęte szarwarkami po Woiewództwach niektóre przeprawy i stacye dróg bitych, w przeciągu . . .	— 10	—	1635.
Ogół więc dróg bitych z końcem r. 1824 wynosił . .	mil 66	sążni	2653.

Drogi te opatrzono domami dla dróżników, konduktorów i strażników, oraz domkami mytowemi i rogatkami do poboru opłaty od przejeżdżaiących.

Oprócz dróg powyższych, wystawiono kosztem funduszu szarwarkowego większe mosty pod *Kaliszem*, *Koninem*, *Łowiczem*, *Konarami*, *Łomżą*, *Krasnymstawem* i *Złotoryą*.

Zakupiono i urządzono przy ulicy Nowy-Swiat dom na pomieszcze-

nie Dyrekcyi Jeneralnéy Dróg i Mostów.

W przecięciu koszta budowy iednéy mili drogi bitéy, wynosiły dotychczas około 180,000 zł. Pol. Koszta te nie będą się zdawać wysokie, gdy się zważy: iż znaczna część dróg powyższych wykonaną iest około *Warszawy*, lub w mieyscach, gdzie trudne przeprawy wymagały sypania kosztownych grobel, iak pod *Kołem*, *Kaliszem*, *Raszynem*, *Konarami*, *Woskrzenicą*, *Boimiem*, *Lublinem* i t. d.

Dla przyśpieszenia dalszéy budowy dróg bitych, utworzono zapisy drogowe po 1000 zł. Pol: na funduszu szarwarkowym zabezpieczone, z prowizyą 5 od 100 i umorzeniem w 20 latach. Niedostatek kapitałów, a ztąd przedsiębierców, iest powodem: że dotychczas zapisów tych dopiero za sto tysięcy złotych tylko rozebrano.

Utrzy-

Utrzymywanie dróg bitych.

Na koszta utrzymywania dróg bitych, użyto funduszu

W roku 1821 . .	zł:	181,879	gr.	—
— 1822 . .	—	200,000	—	—
— 1823 . .	—	298,628	—	10
— 1824 . .	—	374,455	—	12

Co wynosiło w przecięciu na rok 1824 około 11,000 zł. Pol. na milę.

Na zastąpienie wydatku tego zaprowadzoną iest na zasadzie powyższego Waszey Cesarsko - Królewskiéy Mości postanowienia, w miarę ukończenia każdéy stacyi drogi bitéy, opłata od przeieżdżaiących, i dochód z tego przez licytacye publiczne dzierżawiony, uczynił:

W roku 1822 . .	zł.	93,428	gr.	—
— 1823 . .	—	120,000	—	—
— 1824 . .	—	148,714	—	28

Nie był więc dostarczaiącym, na powyższe koszta utrzymywania i dozoru dróg bitych; z powodów:

a) Że drogi świeżo pokończone, wymagaią początkowie większéy liczby dróżników do równania kolei i więcéy do sypania materyału.

b) Że niektóre drogi około Stolicy i po Woiewództwach, iako całkowitéy stacyi nie obeymuiące, żadnéy nie ulegaią opłacie, muszą iednak bydź dozorowane i utrzymywane.

Nakoniec wiadomo: że przeiazd i używanie ciągłe dróg bitych na tych tylko traktach rzeczywiście iest korzystném i ustala się, które w całym swym przeciągą są wyrobione, zwiększenia przeto dochodu spodziewać się nie można na poiedynczych stacyach po kraiu rozrzuconych; przeciwnie: na trakcie Brzesko-Litewskim, dochód z opłaty myta corocznie wzrasta.

Oprócz dróżników, użytych do konserwacyi dróg tego rodzaiu; przepisy osobnego postanowienia Xięcia

Namiestnika, zabezpieczaią dostatecznie porządek, ze strony przeieżdżaiących i mieszkańców w bliskości osiadłych.

Koszta Administracyi.

Wydatek na opłatę Dyrekcyi Jeneralnéy Dróg i Mostów, oraz całego korpusu Inżynierów drogowych, Drożników i Strażników, wynosił podług etatu:

W roku	1821 . .	zł.	232,649	gr.	23
—	1822 . .	—	285,962	—	5
—	1823 . .	—	299,727	—	15
—	1824 . .	—	351,364	—	23

Koszta te od początku zaraz, musiały bydź tak znacznemi, z powodu: że roboty po całym kraiu na licznych punktach były rozrzucone: sprowadzeni z zagranicy Technicy, drożéy płaceni bydź musieli; że przygotowanie proiektów, rozmiarów i niwelacye dróg przyszłych, większéy liczby osób wymagało; wydatek ten iednak,

w stosunku przybywaiących dróg powiększać się nie będzie, oprócz na drożników; użyci bowiem do budowy konduktorowie i inżyniery, na etat konserwacyi dróg, przechodzą.

Drogi średnie i boczne.

Dozwolone témże postanowieniem Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości, po dwa dni robocze z każdego dymu, są ciągle używane, pod kierunkiem ogólnym Kommissyy Woiewódzkich i dozorem Wóytów Gmin, do naprawy i uporządkowania dróg ubocznych; tych utrzymanie i reparacya, w miarę możności prowadzone były.

WYDZIAŁ WEWNĘTRZNY

Kommunikacye wodne.

Gdy fundusz, na spławność i czyszczenie rzek z summy 450,000 zł. na 180,000 zmnieyszony został; Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Policyi zniewoloną została zawiesić

czyszczenie koryta *Wisły*, od granicy Pruskiéy do *Płocka* doprowadzane; tudzież roboty około *Bugu* i *Wieprza*; ograniczaiąc działania téy części Administracyi, na dokończeniu robót zaczętych i zabezpieczeniu iuż wykonanych.

Co do Wisły.

Zdięto szczegółowe plany sytuacyyne z niwellacyą całego biegu téy rzeki w Królestwie; za pomocą których są teraz zamierzone rozmaite roboty, dla uregulowania niestałego nurtu, ulepszenia spławności, oraz zabezpieczenia wałami od zalewów żyznych nad tą rzeką nizin, a tamami brzegów od podrywania.

W szczególności: od roku 1820 ubito na *Wiśle* z pomocą dodaną w materyałach i robociznie przez właścicieli nadbrzeżnych, następuiące tamy: 1) Pod *Wyszogrodem*, *Kazimierzem* i pod *Łomiankami*. 2) Tamę przy

kępie Saskiéy, pod *Mniszewem*, *Kuźmami*, *Maciejowicami*, *Stężycą*, *Brześcami*, *Piotrkowicami*, *Winnicą*, *Regowem*, *Staszowem*, *Turskiem*, i t. d. Nadto: wzmocniono wały zasłaniaiące nizinę Kozienicką, oraz rozpoczęto naprawę odwiecznych wałów w Krakowskiém i Sandomierskiém powodzią 1813 r. zniszczonych; przygotowano wszystkie plany i kosztorysy do obwałowania *Wisły* od *Góry* aż do *Warszawy*.

Pilica.

Ukończono czyszczenie téy rzeki powyżéy miasta *Przedborza*, gdzie zaczyna bydź spławną, i następnie rozpoczęto uregulowanie i podwyższenie brzegów i koryta iéy w miéyscach płytkich, iako to pod *Nowémmiastem*, *Łęgonicami* i t. d.

Nida.

Podobnie iak na *Pilicy*, pogłębiano i ścieśniano rozlane w wielu miéyscach koryto, za pomocą tam faszynowych i kamiennych, daiąc stałe brzegi, iak pod *Pińczowem*.

Warta.

Czyszczenie *Warty*, do wsi *Xięże Młyny* doprowadzono i pogłębiono nowe téy rzeki koryto, pomiędzy *Chełmem* i *Unieiowem*; nadto: zniesiono tamy, spław utrudniaiące przy młynach, pod *Kamieńczykiem* i *Włyniem*.

Nakoniec, z funduszu oddzielnie przez Waszę Cesarsko - Królewską Mość wyznaczonego, oczyszczono z zawałów koryto rzeki *Kamienny*, od uyścia do *Kunowa*; porobiono niektóre przekopy; tudzież przysposobiono część materyałów na śluzy, bez których rzeka ta, spławną bydź nie może.

Oprócz powyższych działań przy rzekach spławnych, uskuteczniono ieszcze inne znakomite roboty około rzek i strumieni pomniéyszych; przy któ-

rych ułatwienie odpływu wód i osuszenie gruntów zalanych, głównym było celem.

Szczególnie pod kierunkiem Kommissyi Woiewództwa Mazowieckiego, wykopano nowe koryto rzeki *Bzury*, w szerokości i głębokości potrzebnéy od *Łęczycy* do *Łowicza*; skutkiem czego, oraz po zniesieniu młyna pod *Łowiczem*, kilkomilowe przestrzenie błót i nizin wodą zalanych, zupełnie osuszono i właścicielom obszerne odkryto łąki.

Podobne wystawia korzyści, przekopanie koryta rzeczki *Kąpiel*. Kanał przez błota za *Pragą* do *Narwi* wybity, tudzież inne pomnieysze, nakładem właścicieli mieyscowych, podług planów inżynierów Rządowych wykonane zostały osuszenia; rozpoczęto rozkopanie koryta rzeki *Ner* i *Radomki*.

W końcu, nie można pominąć wzmianki: iż z tegoż, tak szczupłego

iak wyżéy, na rzeki funduszu, zaprowadzoną i utrzymywaną iest szkoła Budownictwa i Miernictwa dróg i spławów, czyli Inżynieryi cywilnéy, z 24 Elewów pensyonowanych, oprócz aplikantów, składaiąca się. Ci, przez miesiące zimowe, oprócz nauk zasadniczych w Uniwersytecie Królewskim, maią urządzone, kosztem funduszu powyższego, oddzielne sale rysunkowe i kursa Inżynieryi stosowanéy. W miesiącach zaś letnich, bywaią przeznaczeni dla praktyki, do prowadzenia i dozoru rozmaitych robót, pod kierunkiem właściwych Budowniczych i Inżynierów. Szkoła ta, od powrotu z zagranicy wysłanych kosztem Rządu Inżynierów, a w niéy Professorów; szczególniéy okazuie postęp i zapewnia kraiowi, do téy ważnéy części administracyi potrzebnych i zdatnych Urzędników, którzy dotychczas po większéy części cudzoziemcami zastępowani bydź musieli.

WYDZIAŁ WEWNĘTRZNY.

Górnictwo.

Liczba zakładów Górniczych, pomnożyła się znacznie, tak przez poprawienie i powiększanie dawnych, iak przez założenie nowych hut, kużni i rozmaitych fabryk, których stan teraźnieyszy iest następuiący:

Żelazo.

Kopalni rud żelaznych iest teraz ogółem	37.
Pieców do żelaza	9.
— kupołowych do przetapiania żelaza	3.
Giserni	6.
Fryszerek	32.
Caymiarni	3.
Blachowni	2.
Stalowni	2.
Kosarni	2.
Wiertarnia, Tokarnia i Drylownia	1.
Szlifierni	2.

Drutarnia	1.
Kowalichów ręcznych . . .	72.

Nadto: założono w *Suchedniowie* 60. nowych ręcznych warsztatów, które machiną parową będą poruszane; prócz tego: nowe zakładaią się Szlifiernie o 15 kamieniach.

Miedź.

Kopalń rud miedzianych . . .	3.
Płoczkarni	2.
Pieców do wypalania i topienia rud miedzianych . .	15.
Hamernia	1.
Fabryka do wyrabiania rozmaitych sprzętów i naczyń miedzianych	1.

Ołów.

Kopalń rud ołowianych . . .	6.
Pieców do topienia rud ołowianych	2.

Srébro.

Pieców do odłączenia srébra .	2.
Piec do czyszczenia srébra .	1.

M o s i ą d z

Pieców do topienia mosiądzu . 2,

Fabryka do wyrabiania rzeczy mosiężnych . . . . . 1.

C y n k.

Kopalń Galmanu . . . . 7.

Hut cynkowych 5. maiących razem Mufli . . . . . 700.

Z tych: 4 w *Dąbrowie*, a 1 w *Niemcach*, gdzie wielka huta, przez przedsiębiércę ze wszystkiémi potrzebnémi budynkami wystawiona, przez Rząd nabytą została.

Węgli kamiennych kopalń . 3.

Węgli kamiennych brunatnych 1.

Walcowni do wyrabiania blach walcowanych: żelaznych, miedzianych, mosiężnych i cynkowych 4.

Fabryka marmuru w Chęcinach.

Oprócz odnowienia dawnych opuszczonych łamów marmurowych w górach Chęcińskich; otworzono nowe góry w *Słupcu*.

Kilka nowych Wapielni i Cegielni pod *Kielcami* w *Dąbrowie*.

Dąbrowa, mała przedtém osada z 3ch domów złożona; przez zaprowadzenie i ulepszenie tam fabryk, do wysokiego stopnia doskonałości doszła; liczy przeszło 600 mieszkańców, zatrudnia codziennie około 900 Górników i Hutników i dostarcza przesło 45,000 cetnarów Cynku.

W pomoc kopalniom, założono i wyprowadzono pięć podziemnych podkopów czyli Sztolni wynoszących sążni 2050.

Reprodukcya fabryk Górniczych.

Górnictwo wydało w 4ch ostatnich latach:

Żelaza lanego	cetnarów	198,138.
— kutego .	—	115,966.
Cynku . .	—	54,399.
Ołowin i Gleyty	—	$4736\frac{1}{2}$.
Mosiądzu .	—	$565\frac{1}{4}$.
Miedzi . .	—	$2168\frac{1}{2}$

Blachy . . . — 8997¾.
Srébra grzywien 389. łótów 19. drachm 4.
Galmanu . . cetnarów 325,275.
Węgli kamiennych . korcy 761,789.
Rudy Miedzi i Ołowiu cetna: 54,524.
Rudy Żelazney . . tur 80,978.
Popiołu ałunowego . korcy 4317.

Kapitał włożony w budowle i zakłady górnicze, oraz w budowle ekonomiczne; w ciągu ostatnich lat czterech zł: 1,853,094. gr: 6. wynosił.

Pod *Inowłodzem* w *Piekle* wystawioną została fabryka wapna. Zakład ten mieści wielki piec *Rumforda*, zamierzony dawniey i wspomniany w ostatnim Rapporcie, a w ciągu ubiegłych lat ukończony.

Rezultat ogólny, wykazuiący rzeczywisty stan Górnictwa, z końcem 1823 roku, iest następuiący:

Skarb dał na fundusz Górnictwa, podług etatu z roku 1816. biorąc przez lat 8. summę . zł: 2,509,542 gr: 20.

Górnictwo zaś:

1. Wydało na budowle istnieiące zł: 3,464,572 gr: 29.) 5,220,771 — 9.
2. W zapasach posiada zł: 1,756,198 gr: 10.)

Więc Górnictwo przysporzyło . zł: 2,711,228 gr: 19.

1. Wartość produkcyi coroczney wynosi — 2,966,206. — 2.
2. Kapitał obiegowy corocznie w kursie będący, a na koszta produkcyi obracany wynosi . . — 2,372,087 — 14.

Zostaie na dochód coroczny . . . zł: 594,178 gr: 18.

Nadto z swych dochodów Górnictwo opłaciło przez lat ośm koszta utrzymania Jeneralney Dyrekcyi Górniczey i 8 Dozorstw, co wynosi w ogóle złotych Pols: 1,484,793 gr: 21.

Gdy w dobrach na rzecz Górnictwa oddanych do kilku tysięcy ludzi, ciągłą zaiętych iest pracą, stan rolnika tak dalece się u nich polepszył, iż w wielu Ekonomiiach, są uzdolnieni włościanie do otrzymania gruntów na czynsz, co pięcioletniém doświadczeniem stwiérdzoném zostało, bo chociaż w tak przykrych czasach, zawsze z góry czynszownicy się wypłacaią.

Lasy Górnicze są wymierzone, i podzielone tak, iż na zawsze dostarczać będą mogły dla fabryk drzewa, a nadto lasy te czynią dochodu około 50,000 zł: Pol.

Przez liczne przykłady, utworzone w tych dobrach, propinacya powiększyła się, a podatek konsumpcyyny w miastach Górniczych, przed założeniem fabryk zaledwie kilkanaście tysięcy czyniący, dziś blizko 150,000 zł: Pol: Rządowi przynosi.

Szu-

Szukanie soli kopalnéy nad *Nidą* w *Szczerbakowie* trwa dotąd, świder zapuszczony został do głębokości 168 sążni Reńskich, i gdy iuż daléy nie można było zapuszczać się, zaczęto robić szyb, który iuż przeszło 120 sążni Reńskich iest głęboki; gdy doydzie do 165 sążni znowu świder będzie zapuszczony dla otrzymania ostatecznego wypadku.

Nakoniec założenie szkoły Górniczéy w *Kielcach*, która idąc w pomoc Urzędnikom w Dozorstwach przy wyuczaniu prostych górników i hutników, iakich iuż Górnictwo Rządowe przeszło 4000 po większéy części Polaków, zatrudnia, kształci młodych rodaków na Urzędników i Officyalistów zdatnych do posad górniczych.

WYDZIAŁ POLICYI.

Bezpieczeństwo publiczne.

Czuwanie nad zachowaniem przepisów, bezpieczeństwo na celu maią-

cych, i użycie śrzodków Policyynych wspartych pomocą Żandarmeryi, skutecznemi się okazały do zniszczenia w kilku punktach kraiu połączonych złoczyńców, a przeszło dwieście osób oskarżonych w różnych czasach uiętemi, i dla oczyszczenia się, lub wymiaru zasłużonéy kary, do Sądu oddanemi zostało.

Nadzwyczaynych wypadków w ostatnich czterech latach zdarzonych, wykaz przedstawia:

Samobóystw: . . .	424.
Przypadków nagłych śmierci	2868.
Pogorzeli w miastach .	412.
— we wsiach .	1954.

znacznieysze klęski tego rodzaiu dotknęły miasta *Łask*, *Międzyrzec* i *Wochyn.*

W upłynionych latach żadne zaraźliwe choroby nie dotknęły kraiowéy ludności.

W roku 1820 zaraza na bydło szczególniéy rozszerzyła się w niektórych częściach kraiu, i do 4000 sztuk bydła zniszczyła.

W roku 1823 w Woiewództwie Augustowskiém z paszy niezdrowéy i niedostatku karmy padło ogółem 36,342 sztuk bydła, stada i trzody.

Ogólne urządzenia tyczące się służących, czeladzi wieyskich i wyrobników, tudzież prawidła odbywania transportów bez uciążliwości dla Gmin, oraz przepisy względem sprawowania dozoru Policyynego nad osobami, straży uległemi; niemniéy przepisy zapobiegaiące przypadkom pożaru, i te co się do Policyi Lekarskiéy odnoszą, przez Postanowienia Xięcia Namiestnika zaprowadzone albo udokładnione zostały.

Urządzenia tyczące się Żydów.

W skutek woli Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości, postanowieniem

25 Kwietnia (7 Maja) 1822 r. obiawionéy, wydano stosowne rozporządzenia, tyczące się zamieszkania Starozakonnych po Miastach, i dla odosobnienia téy części mieszkańców, zaprowadzone iuż były z końcem roku 1823 dla Żydów obręby w Miastach: *Włocławku*, *Gostyninie* i *Suwałkach.*

Niepewność nazwisk, wielu różnym individuom służących, utrudniała ściśle zastosowania przepisów Policyi porządkowéy; dla udokładnienia téy części Administracyi publicznéy, przedsięwzięte i uskutecznione zostały środki, zmuszaiące Żydów do przybrania nazwisk stałych.

Nadużyciom i uciemiężeniom, iakich się dopuszczały kahały, względem uboższéy klassy Żydów, położyło koniec postanowienie Waszéy Cesarsko-Królewskiey Mości z dnia 20 Grudnia 1821 r. (1 Stycznia 1822 r.) W następném iego rozwinięciu po zniesieniu

kahałów, wykrycie funduszów i gotowizny, iaka przy członkach kahalnych pozostać mogła, uzupełnioném iuż z końcem roku 1823 było w Woiewództwach: Krakowskiém, Augustowskiém, Sandomierskiém, Lubelskiém, Płockiem i w Mieście *Warszawie.* Fundusze wykryte w gotowiznie, albo pożyczkach forszusowych, wynoszą zł: Pol. 57,263. Wysokość iednak rzeczonych funduszów, nie może bydź ustanowiona z pewnością, dopóki nie będą ściągnione odpowiedzi na uwagi rachuiącym się poczynione.

Warszawa potrzebowała na bezpośrednie zużycie:

1820. Wołów 40,174. Cieląt 39,959. Skopów 39,213. Wieprzów 23,964. Wartość konsumpcyyna złotych 10,535,617.

1821. Wołów 40,248. Cieląt 41,598. Skopów 29,028. Wieprzów 24,744.

Wartość konsumpcyyna złotych 8,939,288.

1822. Wołów 38,802. Cieląt 41,175. Skopów 42,287. Wieprzów 27,524. Wartość konsumpcyyna złotych 8,775,626.

1823. Wołów 33,758. Cieląt 44,082. Skopów 44,029. Wieprzów 28,854. Wartość konsumpcyyna złotych 8,242,922.

Razem w 4 latach Wołów 152,982 Cieląt 166,814. Skopów 147,557. Wieprzów 105,086. Wartość konsumpcyyna zł. 36,493,453.

Ceny targowe produktów ciągle się zniżały. Wykaz następuiący obeymuie naywyższe ceny w Miastach Woiewódzkich.

W roku 1823.

	Pszenica.		Żyto.		Jęczm:		Owies.	
	zł:	gr:	zł:	gr:	zł.	gr:	zł:	gr.
1. Kielce	19	—	16	24	12	18	8	24.
	17	15	15	15	11	—	7	—

	Pszenica.		Żyto.		Jęczm:		Owies.	
	zł:	gr:	zł:	gr:	zł:	gr:	zł:	gr:
2. Radom	18	—	16	—	13	15	9	—
	16	22	15	7	12	7	7	15.
3. Lublin	16	7	14	22	12	22	9	18.
	13	7	12	10	9	—	7	—
4. Kalisz	21	2	18	7	14	22	10	6.
	20	4	17	8	13	19	8	17.
5. Warsz:	20	15	18	—	17	—	12	—
	19	—	16	22	14	—	10	25.
6. Płock	19	25	17	5	15	8	10	7.
	18	—	14	8	10	25	7	17.
7. Siedlce	21	15	28	15	13	22	9	22.
	18	22	14	—	11	—	8	7.
8. Suwał:	36	—	26	—	22	—	16	—
	20	—	13	—	12	—	6	—

w roku 1824.

	Pszenica.		Żyto.		Jęczm:		Owies.	
	zł:	gr:	zł:	gr:	zł:	gr:	zł:	gr:
1. Kielce	10	6	7	5	5	7	4	—
	9	—	5	—	4	—	3	—
2. Radom	13	—	9	—	7	—	4	15.
	9	—	5	—	4	22	3	9.

	Pszenica.		Żyto.		Jęczm:		Owies.	
	zł:	gr:	zł:	gr:	zł:	gr:	zł:	gr:
3. Lublin	12	—	9	—	5	10	4	13.
	7	15	3	27	4	—	3	—
4. Kalisz	14	20	7	16	6	10	3	26.
	10	7	4	10	3	22	3	—
5. Warsz:	13	18	7	25	7	15	5	15.
	11	—	5	10	5	—	4	4.
6. Płock	14	10	6	12	6	2	4	—
	9	11	3	5	3	15	2	15.
7. Siedlce	14	6	6	—	5	—	5	—
	12	4	4	—	3	—	3	—
8. Suwał:	16	—	9	—	9	—	4	—
	10	—	4	15	5	—	3	—

WYDZIAŁ POLICYI.

Passporta.

Przy należném zachowaniu przepisanych względem udzielenia passportów ostrożności, zapewnione były mieszkańcom w ich interessach, a szczególniey w stosunkach handlowych, wszelkie w uzyskaniu tychże passportów ułatwiania.

Dochód z opłaty stępla passportowego ciągle się powiększał:

w roku 1820 wynosił on zł: 37,590.
— 1821 — — 48,030.
— 1822 — — 64,374.
— 1823 — — 73,962.
Razem zł: 223,956.

Szpitale.

W dalszym postępie administracyi wewnętrzney tych zakładów, zaprowadzone szczegółowe etaty we wszystkich główniéyszych szpitalach, z przepisaniem porządku rachunkowości.

Oprócz cząstkowych reparacyy, i potrzebnych uporządkowań w gmachach szpitalnych téy stolicy, znaczniéysze wykonane są: Kamienica PP. Marcinkanek przy ulicy Nowy-Świat wymurowana.

W Szpitalu Dzieciątka Jezus staynie i wozownie z cegły w miéysce rozebranych drewnianych postawiono.

W domu Braci Miłosierdzia rozszerzono mieysce dla obłąkanych, urządzono tamże kąpiele, i mur od ulicy Czarney wyprowadzony.

Szpital S. Łazarza powiększony o 2 sale, 24 łóżek mieszczące; urządzono w nim oraz kąpiele fumigacyyne, Rozszerzenie mieysca, ściśleyszy dozór i udokładnienie ogólnych przepisów, pomyślnie zaczynaią wpływać na stosunek w iakim się liczba umieraiących znayduie z liczbą chorych.

W Szpitalach Warszawskich łącznie z Szpitalem w *Mieni* pod *Warszawą*, pozostało się w roku 1819 osób 1075.

Przybyło w r. 1820. 3812, umarło 696. wyzdrowiało 3182. pozostało 1009,

Przybyło w r. 1821. 4078. umarło 790. wyzdrowiało 3198. pozostało 1099.

Przybyło w r. 1822. 5922. umarło 978. wyzdrowiało 4828. pozostało 1215.

Przybyło w r. 1823. 6739. umarło 1012. wyzdrowiało 5763. pozostało 1179.

U Dzieciątka Jezus pozostało z roku 1819 niemówląt 460.

W r. 1820 przybyło 1095. umarło 572. oddano mamkom 401. pozostało 582.

W r. 1821 przybyło 1349. umarło 630. oddano mamkom 554. pozostało 747.

W r. 1822 przybyło 1496. umarło 596. oddano mamkom 772. pozostało 875.

W r. 1823 przybyło 1461. umarło 585. oddano mamkom 735. pozostało 1016.

Szpitale Warszawskie miały dochodu nadzwyczaynego z funduszu 5 groszówek:

1. Od widowisk publicznych

w r. 1820	zł:	18,284	gr.	5.
— 1821	—	18,231	—	5.
— 1822	—	16,148	—	10.
— 1823	—	14,912	—	—
Razem	zł:	67,575	gr:	20.

2. Z Legatów:

w r. 1820 zł: 35,580.

— 1821 — 6800.
— 1822 — 34,000.
— 1823 — 134,100.
Razem zł: 210,480.

3. Z Kwesty Wielkanocnéy:
w r. 1820 zł: 21,555 gr. —
— 1821 — 21,197 — —
— 1822 — 15,956 — 16.
— 1823 — 16,074 — 20.
Razem zł: 74,783 gr: 6.

4. Z opłaty od orderu *S. Stanisława*:
w r. 1820 zł: 23,368 gr: —
— 1821 — 18,930 — —
— 1822 — 17,930 — —
— 1823 — 22,448 — 4.

5. Darem Nayiaśniéyszego Pana:
zł: 38,000.

6. Przez układ z Urzędem Municypalnym zł: 1904.

Towarzystwo Dobroczynności w *Warszawie*, żywi ciągle i opatruie niezbędne potrzeby 300 osób w dwóch domach Towarzystwa mieszczących

się, a nadto udziela dla 100 osób za domem mieszkaiących wsparcia w pieniądzach lub żywności i w drzewie na opał.

Wyporządzenie z gruntu gmachu po Karmelitkach na dom Towarzystwa przeznaczonego, za pomocą Rządową iest zupełnie dokonane, a powierzona Siostrom Miłosierdzia administracya, z oszczędnością i porządkiem iest prowadzona.

Zatrudnienia osób pracować mogących, do tego iuż posunięto stopnia, iż ubodzy z własnéy pracy odzież i obuwie noszą.

Prócz zwykłego od Rządu wsparcia w drzewie, Towarzystwo ma zapewniony sobie zasiłek stały roczny po zł: Pol: 20,0000 z Loteryi Klassyczney.

Podobne Towarzystwo Dobroczynności w *Radomiu* do 80 członków dziś liczące, ze składek i różnych

źródeł staraniem własnem zbieranych, wystawiło dom murowany, który kilkadziesiąt ubogich wygodnie mieścić może. Obok wydatku na wymurowanie domu tego, dawano wsparcie 10ciu ubogim.

Na pomieszczenie Szpitali Siostr i Braci Miłosierdzia w *Lublinie*, przeznaczono dogodnieysze zabudowania, i obmyślono stosowny fundusz na ich wyporządzenie.

Szpital Siostr Miłosierdzia w *Płocku* otrzymał wsparcie pieniężne i zasiłek w drzewie z lasów Narodowych, na budowle folwarku do funduszu Szpitala należącego.

Nowo zaprowadzona administracya przez Siostry Miłosierdzia w głównym Szpitalu Sandomiérskim odbywa się z dokładnością; ze szczupłych funduszów zł: Pol: 16,000 utrzymuie się w tym Szpitalu chorych dwudziestu kilku, ubogich i sierot 12, podrzutków 50.

Na zaprowadzenie podobnego Instytutu w *Włocławku*, zapewnione fundusze, prócz domu od Rządu na ten cel przeznaczonego, wynoszą zł: Pol: 16,080.

Szpital Ewangelicki w *Warszawie* po przywiedzioném już do skutku z ofiar dobrowolnych, rozprzestrzeniu i wewnętrzném urządzeniu onegoż, utrzymywanym iest zawsze w należytym porządku.

W Szpitalu Żydowskim zaprowadzono przepisy kontroli dochodów; uzbiérana dotąd summa na murowanie domu, wynosząca zł: Pol: 25,555 nie iest ieszcze wystarczaiącą dla rozpoczęcia téy budowy.

WYDZIAŁ POLICYI.

Więzienia.

Dla iednostayności w administracyi więzień, co do rachunkowości i

kontrolli funduszów ułożono i podano do wykonania instrukcyą tak dla więzień głównych, iako też dla aresztów policyynych, i według tych prowadzona iest, co do wszelkich szczegółów administracya więzień w kraiu.

Uporządkowania wewnętrzne w miarę możności były dokonywane, mianowicie: roboty około więzienia poprawczego w *Sandomierzu* ciągle prowadzone, dziś są posunięte w stosunku do wyłożonych na nie nakładów zł: Pol: 124,000 wynoszących.

Uskuteczniono reparacyą więzienia w *Kalwaryi*, którey koszta wynosiły przeszło zł: Pol: 60,000.

Obwarowano staranniey więzienia w miastach: *Warszawie*, *Łęczycy*, *Radomiu*, *Pułtusku*, *Chęcinach* i *Kielcach.*

Wyporządzono więzienie w *Zamościu*, gdzie przysposobiono mieysca dla osób wskazanych na warowne zamknię-

zamknięcie, i tego rodzaiu więźni przyprowadzono tam z innych mieysc przeszło 150 osób.

Rozpoczęta nowa budowa więzienia w *Łomży*, iuż dziś prawie ukończona.

Zarobek więźni wynosił w pierwszych dwóch latach złotych 88,909. w następnych roboty przy drogach, brukach i inne posługi publiczne, do których pełnienia większa liczba więźni bezpłatnie była używaną, nie daią oszacować w liczbach ich zarobku; w ogólności iednak twierdzić można, iż oszczędzaią wydatków Skarbowi.

W *Chęcinach* użyci więźnie przy fabryce marmurów, zarabiaią rocznie do 5000 zł: Pol.

W *Pyzdrach* przędzeniem wełny są oni zaięci.

W *Brześciu Kuiawskim* rękodzielnia płótna przez więźni robionego przy

niosła dotąd czystego dochodu zł: Pol. 5356.

Założona w *Warszawie* w r. 1822 fabryka bay, kuczbai i sukna w domu kary i poprawy, robione tamże obówia i zarobek z szarpi i łupania drzewa w więzieniu inkwizycyynèm przyniósł do końca roku 1823. po zwrocie nakładów, czystego zysku około 13,000 zł. Pol.

Liczba więźni wynosiła z końcem roku 1819 osób 2078.

W r. 1820 przybyło 4906, umarło 87, wyszło 4832, zbiegło 102, pozostało 1963.

W r. 1821 przybyło 5362, umarło 122, wyszło 4815, zbiegło 89, pozostało 2299.

W r. 1822 przybyło 5591, umarło 203, wyszło 4944, zbieglo 80 (*), pozostało 2506.

(*) *Więzienie w Zamościu oddano pod administracyą Kommissyi Rządowéy Woyny w roku 1821. wraz z pozostałemi tam więźniami 157.*

W r. 1823 przybyło 6477, umarło 307, wyszło 6037, zbiegło 90, pozostało 2549.

Policya Lekarska.

Ogłoszono listę imienną i do publicznéy wiadomości podano wszelkiego rodzaiu Lekarzy, maiących prawo praktykowania w kraiu, których liczba:

a) Doktorów Medycyny i Chirurgii . . . 177.
b) Chirurgów 1go rzędu i Akuszerów . . . 81.
c) Chirurgów 2go rzędu, Dentystów i Okulistów razem 100.
d) Aptekarzy . . . 133.
e) Akuszerek . . . 238.

W ciągu upłynionych lat czterech wydano pozwoleń do praktyki dla Doktorów . . . . . 14.
Chirurgów 1go i 2go rzędu . 25.
Na założenie Aptek . . 30.

Dzieci zaszczepionych ospą krowią:

w roku 1820	. .	67,485.
— 1821	. .	72,545.
— 1822	. .	80,417.
— 1823	. .	84,550.

Sporządzono i podano do wykonania instrukcyą dla Aptekarzy i Materyalistów obéymuiącą przepisy i ostrożności w utrzymywaniu Aptek potrzebne.

Poczta.

Przestrzeganie należnego porządku służby pocztowéy, ponawianie istnieiących urządzeń lub rozwinięcie tychże dla zapobieżenia wszelkim nadużyciom, obeymuią zakres czynności ogólnych przez Dyrekcyą Poczt wykonywanych.

W dalszym postępie miéyscowych uporządkowań, zakupiono lub wystawiono nowych domów pocztowych dwadzieścia cztéry. Stayni i wozowni

pięć. Ogólna summa kosztów na to wyłożonych z funduszów pocztowych w przeciągu upłynionych lat cztérech wynosi zł: 777,853.

Upowszechnione więcéy odbywanie podróży powozami publicznémi, skłoniło Dyrekcyą do przysposobienia nowych dyliżansów wygodniéy mieszczących podróżuiące w nich osoby.

Zaprowadzono także na trakcie Wrocławskim dodatkowe wozy kryte, dla przewożenia towarów kupieckich.

Ułatwienie związkow handlowych lub administracyynych między Obwodami a Woiewódzkiémi miastami, było powodem do ustanowienia nowych kommunikacyy 12 i stacyy przeprzęgowych tyleż.

Dochody pocztowe w upłynionych cztérech latach przyniosły zł: Polskich 4,519,740. które na wydatki pocztowe i wyżéy wytknięte przedmioty do u-

lepszenia służby ściągaiące się, użyte zostały.

Prócz tego przez obrachunek za transporta Rządowe Poczta oszczędziła wydatku Skarbowi zł: Pol: 5,823,925 gr: 25⅔.

Z funduszu kaucyi od Urzędników i Officyalistów pocztowych w gotowiźnie składanych, wypożyczono na procent złotych Polskich 258,474 gr: 21.

Fundusz dla wysłużonych, pochodzący z 2% od pensyi Urzędników i Officyalistów Pocztowych pobieranych, podobnież wypożyczony, wynosi zł: Pol: 86,542.

WYDZIAŁ WOYSKOWY.

Rada Stanu nie zdoła Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości postępu administracyi tego Wydziału w dokładniéyszy wystawić sposób, iak umieszczaiąc tu dosłownie Rapport przez Kommissyą Rządową Woyny złożony. Brzmi on iak następuie:

Przystępuiąc do zdania sprawy z czynności swéy w latach 1820, 1821, 1822 i 1823 Kommissya Rządowa Woyny nie zamiérza wystawiać tu obrazu woyska pod względem służby frontowéy, albowiem powszechnie iest wiadomo: iż Żołnierz Polski prowadzony podług naywyższych Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości rozkazów, powodowany uczuciami nayżywszéy wdzięczności, stale usiłuie doyść i szybkim postępuie krokiem do stanu téy doskonałości, w iakim go Nayiaśniéyszy Panie widzieć pragniesz, i za który w każdym razie, kiedy Wasza Cesarsko-Królewska Mość Woysko swe Polskie oglądać raczysz, nie przestaiesz mu wysokiego swego okazywać zadowolenia.

Rapport więc niniéyszy obeymuiąc tylko ogółowy rys działań Kommissyi Rrządowéy Woyny, będzie oraz dowodem, iak taż Kommissya Rządo-

wa opieraiąc się na udzielonych sobie przepisach, istnieiące urządzenia udokładniać i coraz większą we wszystkich odnogach administracyi woyskowéy oszczędność zaprowadzić nieprzerwanie starała się. I tak: chociaż w przeciągu czasu Rapportem tym obiętego, wydatki Wydziału Woyskowego powiększonemi zostały, przeyściem pod zarządzenie woyskowe Korpusu Kadetów w *Kaliszu*, utworzeniem szkoły applikacyynéy w *Warszawie*, uorganizowaniem Batalionu Weteranów czynnych, Korpusu pociągu, czterech Kompaniy poprawczych, i Korpusu Rakietników, tudzież z powodu: iż wszelkie Korpusa Woyska w zupełniéyszym stanęły komplecie; przecież summa Budżetem woyskowym oznaczona, w miarę lat poprzedzaiących podwyższoną nie została. Dla zastąpienia czego, Kommissya Rządowa Woyny starała się w bacznem

funduszów Budżetowych zarządzeniu zaradcze w téy mierze wynaleść środki.

Rzetelność i niezawodność w wypłatach ziednały iéy wysoki stopień zaufania, a zmiana poprzedniego systematu połączona z zmniéyszeniem cen szczegółów oporządzenia, furażu, opału i wielu innych dostarczeń dla Woyska, postawiły Kommissyą Rządową Woyny nie tylko w możności pokrycia pomnożonych wydatków, ale nadto osiągnienia oszczędności przeszło 7,000,000 zł: Pol: wynoszącéy, która z mocy zezwolenia Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości obroconą została na roboty fortyfikacyyne, tudzież na kupno, wystawienie, lub znaczniéysze poprawy budowli woyskowych, na które żadnego w Budżecie oznaczonego nie masz funduszu.

Pobór do Woyska.

Prawo o zaciągu woyskowym iest dotąd niewzruszoną zasadą, na któréy

się pobór ludzi do woyska opiéra. Urządzenie w téy mierze, maiąc wieloliczne rozgałęzienia, Kommissya Rządowa Woyny w czynnościach swych co do zaciągu woyskowego, znaydowała dotąd niektóre utrudzenia; wykonanie bowiem prawa wzmiankowanego, potrzebuiąc pomocy i współdziałania rozmaitych Urzędników cywilnych, aż do nayniższego szczebla, tém samém doznawało trudności bydź od razu przez każdego zrozumianém; co w zachodzących zdarzeniach dawało z początku powód do mylnego lub niewłaściwego przepisów onego zastosowywania. Zdarzało się nawet, że wiele osób nie posiadaiących prawnego wyłączenia od spisu, pod pozornemi przyczynami wyłamywało się od zaciągu, i że o tyle obowiązek służby woyskowéy spadał na osoby nie używaiące podobnych zabiegów. Poczynione z rozkazu Waszéy Cesarsko-Kró-

lewskiéy Mości rozporządzenia, w celu zaradzenia podobnym nieprzyzwoitościom, pożądany otrzymały skutek, i w roku zeszłym wszyscy nie posiadaiący wyłączenia, stosownie do przepisów i ducha prawa, powołani byli na zaciąg. Z resztą Kommissya Rządowa Woyny wraz z Kommissyą Rządową Spraw Wewnętrznych i Policyi do iednego dążąc celu, tudzież wspólnie z nią opatruiąc corocznie Delegacye zaciągowe, oraz Kommissye Woiewódzkie stosownemi instrukcyami, które myśl prawa o zaciągu rozwiiaią, i zachodzące wątpliwości uprzątaią, ma nadzieię: że ta część służby wkrótce do zupełnéy doskonałości przyprowadzoną zostanie.

Uwolnienia od służby.

Każdego roku w epoce przepisanéy maią sobie udzielane uwolnienia od służby Pod-officerowie i Żołnierze, którzy lata przepisane wysłużyli.

Wszakże dowiedziona użyteczność zatrzymania w szeregach ludzi posiadających znaiomość i nawyknienie do służby, była pobudką Władzy Naywyższéy Woyska, do zapewnienia Pod-officerom i Żołnierzom, którzyby po wysłużeniu lat przepisanych d a l é y w woysku pozostać chcieli, nagrody honorowéy (Belek) i dodatku żołdowego, a to w stosunku do ilości lat ich służby. Rozporządzenie to nader pomyślny przyniosło skutek, albowiem zachowało woysku wielu Pod-officerów i Żołnierzy, którzy przy znaiomości obowiązków swoich łączą nay lepszą ochotę i poświęcenie się służbie Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości.

Lecz obok tych względów tak pożytecznych dla służby woyskowéy, Naywyższa Władza Woyska nie spuszcza z uwagi położenia prywatnych rodzin lub osób, i troskliwa o utrzymanie maiątków ludzi w służbie woyskowéy zo-

staiących, a tém samém zachowania im źródeł dalszego utrzymania, nie odmawia Pod-officerom i Żołnierzom uwolnienia nawet przed wysłużeniem lat przepisanych, gdy tego nagłość potrzeby domowéy ich interessów wymaga, a przepisy prawa dozwalaią. Środki te prawdziwie oycowskie, nie mogły iak ocucić w młodzieży Polskiéy skłonność do służby woyskowéy, którą się zawsze odznaczała; a wielka liczba ubiegaiących się do takowéy wszelkiego stanu ochotników, iak z iednéy strony dowodzi zapału, z iakim młodzież rzeczona dąży pod zaszczytne ukochanego naszego Monarchy chorągwie, tak z drugiéy wykazuie ufność powszechnie pokładaną w sprawiedliwości, która wszelkim woyska tyczącym się rozporządzeniom przewodniczy.

Szkoły Woyskowe.

Między rozliczne dowody życzliwości, którey kray i woysko od Wa-

széy Cesarsko-Królewskiéy Mości doznaie, policzyć należy teraźniéysze urządzenie Korpusu Kadetów w *Kaliszu* i utworzenie szkoły applikacyynéy w *Warszawie*. W piérwszym z tych Instytutów, który co do utrzymania i edukacyi młodzieży iedynym w kraiu naszym nazwać można, gdzie dawniéy tylko stu uczniów się mieściło, teraz więcéy dwóchset synów w woysku lub innym zawodzie służby publicznéy osób zasłużonych, odbiera wychowanie i edukacyą, która ich sposobi na zdatnych w przyszłości Officerów i wiernych Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości poddanych; tudzież dla społeczeństwa, na moralnych i użytecznych członków ukształca. Z liczby téy 150 kosztem Rządowym, 50 zaś, rachuiąc od każdego po zł. Polskich 800 rocznie, kosztem własnym są żywieni, ubierani i edukowani; a gdyby obiętość lokalu Kadeckiego i szczupłość funduszów nie przeszkadzała, biorąc miarę z ilości ubiegaiących się do tego dobrodzieystwa, liczba Kadetów nie tylko funduszowych ale i pensyonaryuszów wkrótce i z łatwością bez porównania pomnożonąby bydź mogła. Stosownie do organizacyi Korpusu Kadetów w *Kaliszu*, ucznie obszerniéyszém od natury obdarzeni poięciem, ukończywszy przepisany kurs przechodzą do szkoły applikacyynéy w *Warszawie*, gdzie młodzież ukształca się w naukach wyższych, iakich wymaga rodzay służby, do któréy ztamtąd są powołani. Szkoła ta ze względu nauk wyższego rzędu w niéy dawanych, za Akademiią Militarną uważać się mogąca, na 24 uczniów iest urządzona.

Podobnież Jego Cesarzewiczowska Mość Wielki Xiążę Wódz Naczelny urządzić rozkazał szkoły Podchorążych, iednę piechoty, a drugą iazdy,

do których wchodzą młodzi Podoffi-cerowie i w niéy na Officerów téyże broni praktycznie usposabiani zostaią.

Prócz szkół powyżéy wymienionych, istnieie w *Warszawie* w miesiącach zimowych szkoła, gdzie młodzi Officerowie i Podofficerowie Artylleryi i Batalionu Saperów odbieraią nauki i doskonalą się w dawniéy iuż nabytych pod kierunkiem uzdatnionych do tego Officerów téyże broni, mieysce etatowych nauczycieli zastępuiących.

Szpitale Woyskowe.

Jeżeli żadna nawet naydrobniéysza część służby woyskowéy nie uchodzi wszystko obeymuiącéy baczności Naczelnéy Władzy Woyska, tedy Władza ta prawdziwie z oycowską troskliwością czuwa nad ścisłém dopełnieniem Wysokich swych rozporządzeń, dążących do zabezpieczenia ulgi cierpieniom chorego żołnierza. Główny

Laza-

Lazaret w *Warszawie*, który pod każdym względem za ieden z naydoskonalszych w Europie uważany bydź może, co do gruntownego leczenia, czystości, porządku, dobroci pokarmów i lekarstw, oraz co do wygodnego i we wszystko obfituiącego opatrzenia chorych, przy nader oszczędnym wydatku, tak iest urządzony, iż nic w téy mierze do życzenia nie zostaie. Podobnéy troskliwości doznaią tak Szpitale Pułkowe, iak niemniéy Infirmerye w Szkołach woyskowych i po twierdzach zaprowadzone. Apteka woyskowa, materyały apteczne bezpośrednio z zagranicy sprowadzaiąc, lub takowe z naywiększą oszczędnością nabywaiąc, lekarstwa w naylepszym gatunku przysposabiać i takowe na nizką cenę wspomnionym Lazaretom i Infirmeryom dostarczać w możności się znayduie.

Prócz kilku Podlékarzy, którzy kosztem przez Kassę Woyskową forszusowanym w Królewsko-Warszawskim Uniwersytecie sposobią się na zdatnych Lékarzy woyskowych, Naczelna Władza Woyska przy głównym Lazarecie Woyskowym rozkazała urządzić szkołę Felczerów, w któréy 24 synów żołnierskich iest nauczanych. Ztamtąd więcéy uzdatnieni, posyłani będą na nauki wyższe powołaniu ich właściwe, a nawet do Uniwersytetu, ieżeliby usposobienia ich do stopnia zamiarowi temu odpowiedniego posunięte bydź mogły.

Z resztą przez zaprowadzenie przy głównym Lazarecie warsztatu bandaży i robienia szarpiiów, opatrzenie tegoż Lazaretu i Korpusów w potrzebne im instrumenta chirurgiczne przez fabrykanta kraiowego zrobione, urządzenie w Szpitalach Pułkowych machin fumigacyynych; tudzież przez inne tym

podobne i w tymże samym duchu poczynione rozporządzenia, Kommissya Rządowa Woyny starała się, aby dokładność służby zdrowia w Woysku, obecnie i na przyszłość zapewnioną była.

Lékarze Woyskowi odebrali rozkazy, aby na wezwanie Władz cywilnych w blizkości ich stanowisk zaymowali się uskutecznieniem danych im zleceń, tak w czynnościach Policyi Lékarskiéy, iako też Medycyny Sądowéy, o ile czynności te od służby im właściwéy odrywać ich nie będą.

WYDZIAŁ WOYSKOWY.

Sądownictwo Woyskowe.

Że w Żołnierzu Polskim ustala się coraz więcéy duch karności i porządku, o tém nie tylko akta Sądownictwa woyskowego, ale i codzienne iego postępowanie dowodnie przekonywa. Jak ze spraw w roku 1825 odsądzonych się

okazuie, liczba przestępstw w tymże roku popełnionych, nierównie była mnieyszą, niżeli w roku poprzedzaiącym.

Dezercya bardzo rzadko się przytrafia i przez środki przedsięwzięte celem uymowania zbiegów i wymierzania kar na tych, którzyby im przytułek dawali, nawet i ten, któryby się tego przestępstwa dopuścił, niebawnie uięty i woysku zwrócony zostaie, tak dalece: że woysko teraz z tego powodu ubytku nie doznaie.

Maiąc na baczeniu, ażeby Żołnierz w należytościach tytułem zasług u osób, u których dawniey w usługach prywatnych zostawał, lub z iakiego bądź innego onemu przypadaiących, którychby w drodze prawa dochodzić był zmuszony, z powodu niemożności dopilnowania się w Sądach: należney obrony pozbawiony nie był; Kommissya Rządowa Woyny przez porozu-

mienie się w tey mierze z Kommissyą Rządową Sprawiedliwości, temu zaradziła. Podobnym sposobem w skutku postanowień Namiestnika Waszey Cesarsko-Królewskiey Mości z dnia 9go Stycznia 1816 roku i 7 Stycznia 1823 roku urządzone zostało doręczanie pozwów, tudzież exekucya wyroków przeciwko woyskowym zapadłych; i tak w powyższych, iako też i w wszelkich innych przedmiotach spraw cywilnych Wydziału Woyskowego dotyczących sie, rzecz na właściwą sobię drogę wprowadzoną została.

Żywienie Żołnierza.

Stosownie do trwaiących w swey mocy urządzeń, Żołnierz żywiony iest z żołdu przez siebie pobieranego. Sposób ten, iak doświadczenie naucza, odpowiadaiący potrzebie onego i pod każdym względem dogodny, praktykowany bydź nie mógł w roku 1823 przez czas, przez który Woysko Polskie ze-

brane pod *Brześć Litewski* dla odbycia Rewii, stawić się przed Waszą Cesarsko-Królewską Mością rozkaz odebrało. Poczynione więc w skutek rozkazu Naczelnéy Władzy Woyska rozporządzenia, zapewniaiąc dostawę żywności i furażu w naturze, podały oraz sposobność spieniężenia tych artykułów w mieyscach przechodu i zebrania się woyska, właścicielom i dzierżawcom dóbr, którzy dostawę takową za gotową zaraz opłatą uskutecznili.

Remonta.

Zakłady Remonty skutkiem Naywyższéy Waszéy Cesarsko - Królewskiéy Mości łaski w Cesarstwie Rossyiskiém urządzone trwaią dotąd. Konie atoli dla Woyska Polskiego potrzebne, równie w pomienionych zakładach, iako i po Woiewództwach wewnątrz Królestwa, o ile to uskuteczniać się da, są zakupowane.

Furaż.

Doświadczenie tyloletnie przekonało: iż istnieiące urządzenie względem dostawy furażu, iak iest dla Korpusów dogodném, tak w swych skutkach istotne dla Skarbu przynosi korzyści. Przepisy więc wspomnionego urządzenia w swéy mocy zachowuiąc, Kommissya Rządowa Woyny mimo miernie oznaczonych w Budżecie summ na furaż, uzyskała na nich taką w roku 1822 oszczędność, iż niedostatek funduszu tego z powodu nieurodzaiu artykułów furażowych w roku pomienionym pokryć w możności się znalazła.

Dostawa drzewa na opał.

Jak we wszystkich dla woyska dostarczeniach, tak i w dostawie drzewa, ciągle łożone były usiłowania, aby przyyść do cen niższych i sprawiedliwych. Lubo w miarę powiększenia się liczby Koszar i innych budowli woy-

skowych, równie iak z powodu corocznego obozowania woyska, potrzeba artykułu tego zwiększyła się, przecież żądane z dostawy rzeczonéy skutki otzymane zostały, nietylko przez zaprowadzenie po Koszarach kuchni parowych, do których połowa tylko ilości drzewa do gotowania przepisanéy potrzebuie się, ale nadto, iż artykuł ten za pośrednictwem kontraktu z Kommissyą Rządową Przychodów i Skarbu zawartego, w składach Rządowych po cenie umiarkowanéy był nabywany.

Dostawa sukien i płócien.

Przedmiotem, który niemniéy zastanowił uwagę wyższéy Władzy woyska, była potrzeba korzystania ze źródeł kraiowych i przemysłu narodowego, dla osiągnienia podwóynego celu; zapobieżeniu ile bydź mogło wypływowi za granicę gotowych pieniędzy i przyłożenia się do wzrostu ręko-

dzielni. Jakoż w piérwszych zaraz latach swoiego zdziałania, śpieszyła taż Władza iść w pomoc wzrostowi fabryk sukiennych, zalecaiąc brać w tychże wszystkie sukna, które były uznane za zdatne do ubrania żołnierza. Następnie gdy te zakłady tak dalece się pomnożyły i udoskonaliły, iż mogły już dostarczać wszelkich gatunków i kolorów dla woyska potrzebnych, usunięto natychmiast od tego użytku wszelkie zagraniczne sukna, a zastępuiąc takowe już od lat kilku własnémi rękodzielni naszych wyróbami, zachowano corocznie w kraiu summę dochodzącą do 2ch milionów złotych Polskich, która na ten przedmiot za granicę wychodziła. Sądzi więc Kommissya Rządowa Woyny, że fabryki kraiowe wpływem tak znacznéy summy corocznie zasilane, pomyślność swoię po części środkowi temu są winne. Usiłowała Kommissya Rządowa Woyny

rozciągnąć takowy i do płócien dla woyska potrzebnych, lecz fabrykacya onych w kraiu na niższym daleko stopniu od wyrobu sukna będąca, nie okazała dotąd równie pomyślnych skutków.

Zważaiąc iednak silną opiekę iaką Rząd gałęzi tey przemysłu narodowego ciągle udziéla, niemniéy staranność z iaką Kommissye Rządowe Spraw Wewnętrznych, tudzież Przychodów i Skarbu dążą do usunięcia wszelkich przeszkód, iakie postępom wyrabiania płótna tyle w kraiu naszym upowszechniać się daiącego, sprzeciwiać się mogą, wątpić nie należy, iż ilość onego z czasem stanie się dostateczną do zaopatrzenia całéy potrzeby woyska.

Podwody woysku dostarczane.

System dostawy podwód dla woyska i wysokość opłaty za takowe ustanowionéy, żadnéy odmianie nie u-

legła. Kommissya Rządowa Woyny tylko opiéraiąc się na kilkoletniém w téy mierze doświadczeniu, wydała urządzenie do udokładnienia téy części służby dążące. Urządzenie to, które przez Jego Cesarzewiczowską Mość Wielkiego Xięcia Naczelnego Wodza zatwiérdzone zostało, zabezpiecza rolnika od wszelkich samowolnych w téy mierze wymagań.

Twierdze.

Roboty w twiérdzy *Zamościu* trwają ciągle, nie wyszczególnia się więc czasowego onych postępu; wymienić tylko ogólnie wypada, że roboty te doszły do stopnia zupełnéy doskonałości, któréy nic dowodniéy wykazać nie zdoła, nad naywyższe Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości w czasie ich przeglądu obiawione zadowolenie, tudzież nagrody nayłaskawiéy przez Wasze Cesarsko-Królewską Mość u-

dzielone tym, pod których się kierunkiem uskuteczniaią.

Do robot fortyfikacyynych używani są więźnie woyskowi. Sposób takowego więźni użycia, iak z iedney strony czyni ich użytecznémi i nieiako wynagradza koszta ich utrzymania, tak z drugiey ma wpływ na ich poprawę; albowiem nawyknienie do pracy, do któréy w ciągu więzienia zostaią używani, poda im po odbyciu kary środki zapewnienia sobie przez pracę godziwego utrzymania, a tém samém odwiedzie od dopuszczania się na nowo występków. Skutki takowego urządzenia tak się okazały zbawiennémi, że więzienie cywilne w *Zamościu* na wzór więzień woyskowych w twierdzy pomienionéy urządzone zostało. Więźnie cywilni tam znayduiący się pod dozor woyskowy oddani, podobnież do robot fortyfikacyynych użyci, też same co więźnie woyskowi na przyszłość korzyści odniosą.

Wasza Cesarsko-Królewska Mość w czasie bytności swéy w roku 1823 na dowód Naywyższéy swéy Łaski, niektórych więźniów w twiérdzy *Zamościu* będących uwolnić zupełnie, wszystkim zaś innym podówczas tam się znayduiącym, więzy zdiąć rozkazać raczyłeś.

Budowle woyskowe.

Budowle woyskowe w roku 1816 obéymowały nieco nad 12,000 ludzi i tysiąc kilkaset koni tylko, a w roku upłynionym 1823 w budowlach wzmiankowanych mieściło się 20,000 głów, w stayniach zaś woyskowych blizko 5000 koni.

Lubo na budowle woyskowe budżet żadnego nie obeymuie funduszu, przedmiot ten wszakże tak ważny, obszerne w czynnościach Kommissyi Rządowéy Woyny zaiął miéysce.

Skutkiem czego budowle wzmiankowane, iako to: w stolicy Koszary Gwardyi, Koszary Sapieżyńskie, Koszary Sierakowskie, Koszary Artylleryi konney Gwardyi, Koszary Mirowskie, Koszary Jazdy obok Pałacu Łazienkowskiego, Koszary Ujazdowskie, zabudowania Arsenałowe, domy Kommissoryatu i Szkoły applikacyyney, domy na pracownie artylleryczne — po Woiewództwach zaś, iako to: w *Górze*, *Lublinie*, *Łęczycy*, *Serocku*, *Kaliszu*, *Zamościu*, *Modlinie i Skierniewicach*, iedne z nich wymienione iuż w dawnieyszym rapporcie, dokończone lub powiększone, drugie na nowo wystawione, inne nakoniec z gruntu wyrestaurowane z funduszu oszczędności kassy woyskowey zostały.

Prócz wymienioyych powyżey budowli, z funduszu tego zastąpione zostało kupno wielu domów i gruntów na użytek woyskowy nabytych; urządzone budowle do ochrony parków i na składy drzewa do konstrukcyi artylleryeznych, tudzież do rozmaitych potrzeb służby zastosowane.

Nadto prócz niektórych zabudowań po Instytutach supprymowanych, w różnych Królestwa mieyscach, pod zarząd i na użytek woyska oddanych, urządzone ieszcze zostały: w *Łowiczu*, *Krasnymstawie*, *Gróycu*, *Kole*, *Warce*, *Sieradzu*, *Siedlcach*, *Białły*, *Terespolu*, *Płocku*, *Kozienicach*, *Radomiu*, *Szadku* i *Piotrkowie*; budowle i staynie woyskowe z funduszów na ten przedmiot oddzielnie przez Namiestnika Waszey Cesarsko-Królewskiey Mości przeznaczonych; a tak bez szczególnych nakładów ciężar kwaterunku w całym kraiu znacznie zmnieyszonym został.

Wszelkie gatunki żelaza, blach i t. p. do fabryki i warsztatów potrzebne, z kuźni kraiowych zakupowane bywaią, co pomaga do podźwignienia i udoskonalenia téy tak ważnéy części przemysłu kraiowego. Pokrywanie dachu blachą cynkową i użycie téyże do gzymsów, którego Kommissya Rządowa woyny doświadczać zaczęła, obiecuie znaczne korzyści w trwalszém zabudowań woyskowych utrzymywaniu, i zapewnia oraz odpływ tego przez Górnictwo kraiowe obficie wyrabianego produktu. — Wreszcie przez zaprowadzenie warsztatów, narzędzi matematycznych dla służby Artylleryi i Inżynieryi, do czego umyślnie sprowadzony został Mechanik z zagranicy; tudzież przez założenie warsztatów Kowalskich, Stelmachskich, Kołodziéyskich, Stolarskich i innych, do któ-

rych Nayiaśnieyszy Panie machinę parową darować raczyłeś, Władza woyskowa ziednała korzyści, nietylko w szczególe dla woyska, którego rozmaite w tym rodzaiu potrzeby, własnémi załatwiaią się sposobami, ale nadto także dla ogólnego dobra; albowiem wielu kraiowców sposobi się w różnych rzemiosłach, które w zakładach tych z dokładnością są nauczane.

Kommissya Rządowa Woyny nadmienić tu nakoniec swym obowiązkiem sądzi, że rachunki Wydziału swego tak utrzymywać stara się, aby wydatek summ na potrzeby woyska zarządzeniu Jéy powierzonych, w każdym momencie iaśnie i dokładnie usprawiedliwić była w stanie.

WYDZIAŁ SKARBOWY.

Załączone do ninieyszego Rapportu cztery roczne obrazy (*), obeymu-

(*) *Obrazy te dla szczupłości miéysca nie umieszczaią się.*

iące wszystkie szczegóły przychodów i wydatków Kass Skarbowych w roku 1820, 1821, 1822 i 1823 uskuteczniionych, wyciągnione z rachunków przez Kommissyą tym Wydziałem kieruiącą corocznie w Radzie Stanu składanych, zawiéraią ogół czynności czteroletnich poboru i użycia grosza publicznego. Ogół ten następuiący wykazuie rezultat:

Pozostało w Kassach Skarbowych na końcu roku 1819
2,417,681. gr: 9. 2,417,681. gr: 9.

Na końcu tegoż roku Kassy Skarbowe miały do pobrania
18,132,016. — 9.

Łącznie
20,549,697 gr: 18.

Też Kassy Skarbowe miały do wypłacenia
8,289,453 gr: 23.

Odtrącaiąc należność płatniczą od powyższego zapasu, okazywała się przewyżka funduszu nad długami . . . 12,260,243 gr: 25.

Wpłynęło do Kass Skarbowych

w r. 1820. 60,762,697. gr: 13.
— 1821. 59,444,352 — 29.
— 1822. 74,322,694 — 16.
— 1823. 69,136,977 — 2.

Łącznie . . 263,666,722 gr: —

Do czego dodawszy Remanent powyższy 2,417,681 — 9

Ogół wynosi . 266,084,403 gr: 9

Wypłacono z Kass Skarbowych

w r. 1820. 60,207,737 gr: 20.
— 1821. 60,852,634 — 11.
— 1822. 67,155,100 — 21.
— 1823. 65,332,224 — 14.

Łącznie . . 253,547,697 gr: 6.

Pozostało zatém w Kassach Skarbowych na końcu roku 1823. 12,536,706 gr: 3.

Od tego remanentu w summie 12,536,706 gr: 3.

Odtrącaiąc ilość należącą do funduszu Xięztwa Warszawsk: 317,881 gr. 20.

Pozostaie fundusz epoki Królestwa , 12,218,824 gr: 13.

Do tego dodaiąc to co Kassy Skarbowe miały do pobrania z epoki Królestwa na końcu roku 1823 . . 40,392,724 gr: 19.

Co czyni łącznie 52,611,549 gr: 2.

A potrącaiąc to co Kassy Skarbowe miały do wypłacenia na końcu roku tegoż . . 18,314,398 gr: 13.

Okazuie się przewyżka funduszów nad długami na końcu roku 1823 . . 34,297,150 gr: 19.

A zatém remanent Kassowy na końcu r. 1823 przewyższa Remanent iaki był na końcu roku 1819 o summę . 10,119,024 gr: 24.

W stanie zaś tychże Kass Skarbowych przewyżka funduszów nad długami większa iest na końcu r. 1823 od podobnéyże prze-

wyżki iaka byłą na końcu r. 1819 o summę 22,036,906 gr. 24

Jakie były środki, za pomocą których powyższe osiągnięte zostały skutki, to następuiącym Rada Stanu wyłuszcza opisem:

a. DOCHODY

I. Dochody Stałe.

1820.

Istotna należność do pobrania w roku 1820. wynosiła po potrąceniu szynkowego od żydów i prowizyi od kapitałów na innem mieyscu zarachowanych na służbę bieżącą 19,512,277 gr: 18.

Na służbę lat zeszłych do końca roku 1819. 3,708,388 — 21

Summa 23,220,666 — 9.

Wpłynęło w tymże roku:

na służbę bieżącą 18,011,093 — 25

na służbę lat zeszłych do końca 1819 roku 1,244,822 — 25.

Razem 19,255,916 — 20.

Zostało zatém na końcu roku 1820 do pobrania:

z służby bieżącéy 1820 1,501,183 — 23

z służby lat zeszłych do końca 1819 roku 2,463,565 — 26. 3,964,749 — 19.

to iest: że pozostałość poborowa w stosnnku do należności wynosiła:

co do służby bieżącéy . . $\frac{1}{13}$

co do służby lat zeszłych . . $\frac{2}{3}$

1821.

Istotna należność do pobrania w roku 1821

wynosiła:
na służbę bieżącą
17,589,566 — 25.
na służbę lat zeszłych do końca roku 1820 wraz z nowo wykrytemi
6,572,618 — 5

24,162,185.

Wpłynęło w tymże roku:
na służbę bieżącą
16,351,191 — 17.
na służbę lat zeszłych do końca roku 1820 1,646,976 — 22.

17,998,168 — 9.

Zostało zatém na końcu r. 1821 do pobrania:
na służbę bieżącą
1,238,375 — 8.
na służbę lat ze-

szłych do końca 1820 roku 4,925,641 — 13. 6,164,016 — 21.
to iest: że pozostałość poborowa w stosunku do należności wynosiła:
co do służby bieżącéy 1821. . . $\frac{1}{14}$
co do służby lat zeszłych . . . $\frac{3}{4}$

1 8 2 2.

Istotna należność do pobrania w r. 1822 wynosiła:
na służbę bieżącą
17,617,529 — 4.
na służbę lat zeszłych do końca roku 1821 po potrąceniu umorzonych i pod innemi tytułami zarachowanych dochodów
4,789,169 — 16.

22,406,698 — 20.

Wpłynęło w tymże roku:

na służbę bieżącą 16,732,286 — 7.

na służbę lat zeszłych do końca roku 1821 1,047,047 — 20.

17,779,333 — 27.

Zostało zatem na końcu r. 1822 do pobrania:

na służbę bieżącą 885,242 — 27.

na służbę lat zeszłych do końca roku 1821. 3,742,121 — 26. 4,627,364 — 23.

to iest: że pozostałość poborowa w stosunku do należności wynosiła:

co do służby bieżącey . . . . . $\frac{1}{20}$

co do służby lat zeszłych . . . . $\frac{3}{4}$

1 8 2 3.

Istotna należność do pobrania w roku 1823 wynosiła:

na służbę bieżącą 17,609,849 — 22.

na służbę lat zeszłych do końca roku 1822 wraz z nowo wykrytemi 4,762,401 — 27.

22,372,251 — 19.

Wpłynęło w tymże roku:

na służbę bieżącą . 16,826,112 — 5.

na służbę lat zeszłych do końca roku 1822 . 881,211 — 5.

17,707,323 — 10.

Zostało zatem na końcu r. 1823 do pobrania:

na służbę bieżącą 783,737 — 17.
na służbę lat zeszłych do końca roku 1822. 3,881,190. — 22. 4,664,928 — 9.
to iest: że pozostałość poborowa w stosunku do należności wynosiła:
co do służby bieżącéy . . . . . . $\frac{1}{23}$
co do służby lat zeszłych . . . . . $\frac{4}{5}$
Ogółuiąc rezultata czteroletnie poboru dochodów stałych, okazuie się:
że należność czteroletnia wynosiła . . 77,405,670 — 15.
że na nią w czterech latach wpłynęło . . . 72,740,742 — 6.

że zatém nie pozostało do pobrania iak 4,664,928 — 9.
to iest: w stosunku do należności prawie $\frac{1}{17}$

Tak nieznaczna zaległość poborowa, pomimo niskości cen ziemiopłodów, iest dowodem regularności Kontrybuentów i usilnego zarazem działania Władz Skarbowych.

WYDZIAŁ SKARBOWY.

II. Dochody Niestałe.

1820.

W ogóle z tytułu dochodów niestałych, miało wpłynąć podług budżetu w roku 1820 17,296,823 gr: 14.
Wpłynęło w tymże roku 18,723,252 gr:25.
Przewyżka zatém okazała się nad zamierzenie budżetowe . 1,426,429, gr: 11

1 8 2 1.

Miało wpłynąć w roku 1821 podług budżetu 19,052,596 — 17.

Wpłynęło w tymże roku . 26,766,057 — 14.

Przewyżka zatém okazała się nad zamierzenie budżetowe . 7,713,460 — 27.

1 8 2 2.

Miało wpłynąć w roku 1822 podług budżetu 33,378,218 — 19.

Wpłynęło w tymże roku - . . 35,539,515 — 23.

Przewyżka zatém okazała się nad zamierzenie budżetowe . . 2,161,297 — 4.

1 8 2 3.

Miało wpłynąć w roku 1823 podług budżetu 35,540,838 — 27.

Wpłynęło w tymże roku . 37,148,571 — 2.

Przewyżka zatém okazała się nad zamierzenie budżetowe . 1,607,732 — 5.

Łącznie zatém w 4ch latach miało wpłynąć podług budżetu 105,268,477 — 17.

Wpłynęło w ciągu lat 4ch 118,177,397 — 4.

Przewyżka zatém w 4ch latach wynosi nad zamierzenie budżetowe . . . . . 12,908,919 — 17.

Ważna zatém ta część dochodów publicznych, którą Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu stosuiąc się do wyraźnéy woli Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości podnieść usiłuie, odpowiedziała szczególniéy troskliwości Rządu, okazuiąc pomimo mniéy sprzyiaiących okoliczności

w przeciągu lat 4ch blizko 13,000,000 przewyżkę nad zamierzenie budżetowe, które to zamierzenie same we dwóynasób się powyższyło. Szczegóły tych dochodów następuiącym obiaśniaią się sposobem:

I. *C ł o.*

1 8 2 0.

Spodziewany dochód z ceł oceniony był w budżecie na rok 1820 . 3,712,000 gr: —

Wpłynęło w ciągu roku . . . 3,898,769 — 23.

Przewyżka zatém wynosiła . . 186,769 gr: 23.

1 8 2 1.

Spodziewany dochód z ceł oceniony był w budżecie na rok 1821 . . 4,000,000 — —

Wpły-

Wpłynęło w ciągu roku . . 4,119,119 — 3.

Przewyżka zatém wynosiła . . 119,119 — 4.

1 8 2 2.

Spodziewany dochód z ceł oceniony był w budżecie na rok 1822 . 4,000,000 — —

Wpłynęło w ciągu roku . 5,388,309 — 13.

Przewyżka zatém wynosiła . . 1,388,309 — 13.

1 8 2 3.

Spodziewany dochód z ceł oceniony był w budżecie na rok 1823 . 4,000,000 — —

Wpłynęło w ciągu roku . . . 5,241,519 — 28.

Przewyżka zatém wynosiła . 1,241,519 gr: 28.

A zatém w ciągu czterech lat zamierzenia budżetowe wynosiły . 15,712,000 — —

Wpłynęło istotnie . 18,647,718 — 8.

Przewyżka zatém wynosi . . 2,935,718 — 8.

Przewyżka tą iest wypadkiem mniéy spodziéwanym. Wiadomo iest Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości, że przeszkody iakiémi urządzenia zagraniczne zatamowały spieniężenie produktów rolnych kraiu naszego, zniewoliły Rząd Królestwa do zupełnéy zmiany systematu handlowego. Zaprowadzona z początkiem roku 1823 nowa Taryffa celna zastosowana do środków iakich obce Rządy względem naszych płodów użyły, i maiąca na celu uzyskanie potrzebnych modyfikacyy w ustawach tychże Rządów, zabroniła wielu przedmiotom handlu przystę-

pu do kraiu, innych zaś przywóz przez podniesioną opłatę celną ścieśniła. Środki te przepowiadały znaczne zmnieyszenie dochodu celnego; lecz ofiary téy wymagało dobro kraiu dla osiągnienia głównego zamiaru, i oprócz tego dla zachęcenia fabryk i rękodzielni, które tym systematem zachęcone, bez początkowego usunięcia konkurrencyi z wyrobami obcémi, tak widocznie rozkrzewićby się nie zdołały. Jakie ztąd wypłynęły skutki na rozszerzenie w kraiu naszym ducha przemysłowego, o tém Rada Stanu miała zaszczyt Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości pod Wydziałem Spraw Wewnętrznych zdać sprawę. W tém mieyscu tę uwagę Rada Stanu dodaie: że przez ściśleysze obsadzenie granic liniią Strażników konnych i pieszych, przez wyięcie ich z pod zwierzchnictwa Komor, przez stosownieyszy podział opłaty Celnéy Wchodowéy i

Konsumowéy, przez ścisłe dopełnienie przepisów Kodexu Handlowego co do xiąg Kupieckich, przez dokładniéysze urządzenie kwitów zaświadczaiących, przez usunięcie żydów stałego sposobu zarobkowania nie maiących w trzechmilowéy przestrzeni nad granicą zamieszkałych, przez udokładnienie Kontrolli wewnętrznéy, i nakoniec przez ułatwiony sposób w odsądzeniu spraw defraudacyynych, dochody celne nietylko przewidzianemu nie uległy zmniéyszeniu, lecz nadto w dwóch ostatnich łatach do 2,600,000 zamierzenie budżetowe przewyższyły.

WYDZIAŁ SKARBOWY.

II. Dochody Niestałe.

2. *Konsumpcya.*

1 8 2 0.

Dochód ten łącznie z szlachtuzowém oceniony był w Budżecie na . . 3,519,731 gr: 18.

Wpłynęło na to w ciągu roku . 4,043,192 — 22.

Przewyżka zatém wynosiła . . . 523,461 gr: 4.

1 8 2 1.

Dochód ten łącznie z szlachtuzowém oceniony był w Budżecie . . 3,760,000 — —

Wpłynęło na to w ciągu roku 4,393,064 — 19.

Przewyżka zatém wynosiła . . . 633,064 — 19.

1 8 2 2.

Dochód ten oceniony był w Budżecie na . . 5,198,323 — —

Wpłynęło na to w ciągu roku 5,866,329 — 19.

Pzewyżka zatém wynosiła . . . 668,006 — 19.

1 8 2 3.

Dochód ten oceniony był w Budżecie na . . 6,115,588 — 11.

Wpłynęło na to w ciągu roku 6,166.116 — 16.

Przewyżka zatém wynosiła . . . . . . 50.528 — 15.

A zatém w ciągu 4 lat zamierzenia Budżetowe wynosiły . . . 18,593,642 — 29.

Wpłynęło istotnie . . 20,468,703 — 26.

Przewyżka zatém wynosi . . . . . . 1,875,060 — 27.

Stopniowe zmnieyszanie się funduszów Skarbowych, które Waszę Cesarsko-Królewską Mość skłoniło do oświadczenia woli swoiéy w odezwie Ministra Sekretarza Stanu z dnia 18/23 Maia 1821. z którego to zmnieyszenia

wynikła potrzeba naprzód uskutecznienia pożyczek, a następnie zarządzenia poborów antycypacyynych, stało się powodem Kommissyi Przychodów i Skarbu do szukania w odmiennéy manipulacyi skutecznieyszego zasilenia percepty. W tym celu w roku 1822 ustanowiła Administracyą Konsumpcyyną w Mieście Stołeczném *Warszawie*, a w roku następnym zaproiektowała podobne Administracye w Miastach Woiewódzkich i Obwodowych. Wzrastaiąca po miastach ludność zwiększana przybywaiącemi obcémi rękodzielnikami zasilała to źródło ważnych dla Skarbu dochodów. Dla przyprowadzenia go do właściwego mu stopnia obfitości, ponowione zostały zaniedbane tylko w wykonaniu przepisy, względem obrębów miéyskich podatkowi Konsumpcyynemu ulegaiących. Uchylono konsensa na wolną rzeź bydła po wsiach w bliz-

kości miast będących wydawane i szkodę dochodom Konsumpcyynym zrządzaiące. Wszelkie poczyniono przygotowania do zaprowadzenia w ciągu roku 1824 Administracyi Konsumpcyynéy w miastach Woiewódzkich, które to miasta dla ułatwienia Kontrolli i zapobieżenia defraudacyi okopami otoczyć postanowiono, nakoniec zaostrzono przepisy karne na przestępuiących w téy mierze urządzenia kraiowe. Takim sposobem nie tylko zamierzenie Budżetowe blizko o dwa razy podwyższyło się, lecz nad to powiękzone zamierzenie, ieszcze przewyżka uskuteczniona została.

3. *Opłaty Stęplowe.*

1 8 2 0.

Dochód z stępla zamierzony był podług Budżetu na 1,400,000.

Na to wpłynęło w ciągu roku 1,744,159 gr: 2.

Przewyżka zatém wynosiła . . . . 344,159 gr: 2.

1 8 2 1.

Dochód z stępla zamierzony był podług Budżetu na 1,500,000.

Na to wpłynęło w ciągu roku 1,694,597 — 12.

Przewyżka zatem wynosiła . . . . . 194,597 — 12

1 8 2 2.

Podług Budżetu miało wpłynąć 1,750,000.

Na to wpłynęło w ciągu roku 1,881,081 — 17.

Przewyżka zatém wynosi . . . . . . 131,081 — 17.

1 8 2 3.

Podług Budżetu miało wpłynąć 1,800,000.

Na to wpłynęło w ciągu roku 2,326,002 — 26.

Przewyżka zatém wynosi . . . . . . 526,002 — 26.

A zatém w ciągu 4 lat zamierzenia Budżetowe wynosiły 6,450,000 — —

Wpłynęło istotnie . . 7,645,840 — 27.

Przewyżka zatém wynosi . . . . . . 1,195,840 — 27.

Wzrost dochodów stęplowych poświadcza, iż ustawa opłaty tego rodzaiu przepisuiąca, ściśléy iak dawniéy iest wykonywaną. Oddzielna Deputacya pracuie nad wygotowaniem w swoim czasie proiektów stosownych przepisów stęplowych, tymczasem zaś Kommissya Skarbu czuwa nad literalném onych wykonaniem. Oprócz szczególnych urządzeń w téy mierze wydanych w latach poprzednich, w roku 1823 zapewniony został Skarbowi pobor kosztów stęplowych w sprawach Policyynych, Kryminalnych i defraudacyynych, uskuteczniona została ściśléysza rewizya xiąg wpisowych w całém Sądownictwie, tudzież nominacyi wszystkich Urzędników i Officyalistów dla ściągnienia zalegać mogącéy opłaty, a wszystko to ku odzyskaniu należnych Skarbowi dochodów. Oprócz nieprzestannego czuwania nad pomnażaniem percepty, zaięła się Kommissya Rządowa odmianą gatunku papiéru pod stępel i znaków wodnych; przedsięwzięte środki sprawiły, że teraz papiér iest trwalszy i naśladowanie onego iest trudniéysze.

WYDZIAŁ SKARBOWY.

II. Dochody Niestałe.

4. *Sól.*

1820.

Dochód z Soli zadzierżawionéy uczynić miał podług Budżetu w roku 1820 . . 5,082,955

Na to wpłynęło w ciągu roku . 5,062,733.

Mniéy zatém wpłynęło od zamierzenia Budżetowego . . . . 20,222 — —

1 8 2 1.

Miało wpłynąć podług Budżetu w r. 1821 5,082,955.

Wpłynęło w ciągu tego roku z dzierżawy i Administracyi . . . 11,416,484 — 7.

Więcéy zatém wpłynęło od zamierzenia Budżetowego . . . . 6,333,529 — 7.

1 8 2 2.

Miało wpłynąć podług Budżetu w r. 1822 16,036,113 — 15.

Wpłynęło w ciągu roku . . 15,873,788 — 2.

Mniéy zatém wpłynęło od zamierzenia Budżetowego . . . 162,325 — 13.

1 8 2 3.

Miało wpłynąć podług Budżetu w r. 1823 16,221,909 — 3.

Wpłynęło w ciągu roku . . . 16,283,210.

Więcéy zatém wpłynęło od zamierzenia Budżetowego . . . . 61,300 — 27.

A zatem w ciągu 4 lat zamierzenie Budżetowe wynosiło . . 42,423,932 — 18.

Wpłynęło w ciągu 4 lat włącznie soli od Austryi i Pruss otrzymanéy . . 48,636,215 — 9.

Więcéy zatém wpłynęło od zamierzenia Budżetowego . . . . 6,212,282 — 21.

Kontrakt o dzierżawę dochodów z soli zawarty w roku 1816 ustał z końcem Maja 1821 roku. Zbliżone do końca układy Likwidacyyne z Dworem Austryackim przepowiadały z nieiaką pewnością, że pretensye byłego Xięztwa Warszawskiego solą w naturze zaspokoione, obok Pruskiéy soli skutkiem podobnychże układów pozyskanéy, postawią nas w możności mienia soli w dostateczném ilości. Nadto uwaga na osłabioną cyrkulacyą pieniędzy, których rok-rocznie przeszło 5,000,000 za sól za granicę wychodziło, niemniéy przekonanie, że Rząd przy ścisłym dozorze zyski przez dzierżawców odnoszone na korzyść kraiu przyiąć powinien, skłoniły Waszę Cesarsko-Królewską Mość do polecenia, aby własna Administracya nad dochodem z soli zaprowadzoną została. W skutek tego zalecenia obięte w zarząd Skarbu dochody solne, bacznego

wymagały dozoru; i dla tego Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu Magazyny Solne pod bezpośrednie swoie wzięła zwierzchnictwo, pomnożyła Straż graniczną, a dla nadzoru Magazynów i granic, oddzielnych ustanowiła Inspektorów. Dla zapobieżenia wewnętrznym defraudacyom, zrównaną została we wszystkich Magazynach cena soli z przecięcia 8 istnieiących cen różnych. Uiednostayniona cena wynosi za cetnar po zł: 27 gr: 6, przez co w Woiewództwie Kaliskiém i Augustowskiém znaczne zniżenie, w innych zaś Woiewództwach lekkie wynikło podwyższenie.

Zawarto w roku 1821 kontrakt roczny o dostawę soli do wszystkich Magazynów za summę zł: 1,818,000, w roku zaś następnym 1822 zawarto nową czteroletnią umowę o też dostawę za summę roczną zł. 1,551,750, przez co oszczędziło się w wydatkach solnych

rocznie 266,250, a w czterech latach oszczędzi się zł: 1,065,000. W celu zasłonienia kraiu od defraudacyi i zarazem dogodzenia potrzebie mieszkańców *Krakowa*, zawarto kontrakt dzierżawny z Senatem Wolnego Miasta *Krakowa*. Źródło wody słonéy pod *Ciechocinkiem* zwróciło także uwagę Rządu, zbadana obfitość wytryskuiącéy wody i rozebrany stopień własności, dały przekonanie pozyskać się mogącéy drogiéy nader korzyści, to iest: że przedmiot pierwszéy potrzeby życia, w znacznéy ilości wkrótce w własnéy mieć będziemy ziemi. Te i tym podobne urządzenia i staranne zabiegi że bezkorzystnemi nie były, dowodzi to powyższy wykaz rezultatów, z którego stopniowe i coraz większe pomnażanie się ważnéy téy części dochodów liczbownie iest dowiedzione.

5. *Tytuń i Tabaka.*

Dochód z tego tytułu odpowiadał zawsze zamierzeniu Budżetowemu, iako kontraktem zapewniony:

w r. 1820	wpłyn: tego doch:	1,011,000.
— 1821	. . .	1,011,000.
— 1822	. . .	1,152,250.
— 1823	. . .	1,350,000.
w 4 latach wpłynęło łącznie		4,524,250.

Z ukończeniem się kontraktu dzierżawnego Tabak i Tytuniów w roku 1816 na lat sześć zawartego, spisana została w roku 1821 nowa kontraktowa umowa, z powiększeniem opłaty roczneý o 300,000 zł. z zapewnieniem oraz na rzecz Skarbu $\frac{3}{4}$ téy przewyżki, iaka nad ilość funtów do nowego układu za podstawę przyiętych, sprzedaną bydź się okaże.

WYDZIAŁ SKARBOWY.

II. Dochody Niestałe.

6. *Szynkowe od Żydów.*

1 8 2 0.

Dochodu tego miało wpłynąć w r. 1820 podług Budżetu . . .
935,145 — —

Wpłynęło w ciągu roku . . 1,509,100 — —

Więcéy zatém wpłynęło nad zamierzenie Budżetowe . . . 573,935.

1 8 2 1.

Miało wpłynąć w roku 1821 podług Budżetu 1,106,809 — 17.

Wpłynęło w ciągu roku . . 1,257,604 — 17

Więcéy zatém wpłynęło od zamierzenia Budżetowego . . . . . . 150,795.

1 8 2 2.

Miało wpłynąć w roku 1822 podług Budżetu 1,255,806 — —

Wpłynęło w ciągu roku . . 1,183,025 — —

Mniéy zatém wpłynęło od zamierzenia Budżetowego . . . . 72,775.

1 8 2 3.

Miało wpłynąć w roku 1823 podług Budżetu 1,175,300 — —

Wpłynęło w ciągu roku . . 1,047,850 — —

Mniéy zatém wpłynęło od zamierzenia Budżetowego . . . . . 127,450.

Łącznie w 4ch latach miało wpłynąć .
4,473,054 — 17.

Wpłynęło w ciągu 4ch lat . . 4,997,579 — 17.

Więcéy zatém wpłynęło od zamierzenia Budżetowego 524,525,

Dochód ten iest czasowy, zmnieyszał on się w czterech latach minionych ciągle, iak wykaz powyższy dowodzi, zmnieyszać się będzie i nadal w miarę przybywaiących trudności dla żydów w wykupywaniu konsensów. Ustanie kiedyś zupełnie, iak tylko prawo zabraniaiące tego rodzaiu zarobków w wykonanie weydzie. Liczba sprzedanych konsensów w roku 1821 do 5143 ieszcze dochodząca, zmnieyszyła się w roku 1823 do 3610, z których na wsie tylko 982 wydano.

7. *Koszerne.*

1 8 2 0.

Dochodu tego miało wpłynąć w roku 1820 podług Budżetu . . 1,728,320 — —

Wpłynęło w ciągu roku . . . 1,671,667 — 24

Mniéy zatém wpłynęło od zamierzenia Budżetowego . . . . 56,642 — 6

1 8 2 1.

Dochodu tego miało wpłynąć w r. 1821 podług Budżetu . . .
1,728,310 — —

Wpłynęło w ciągu roku . . 1,580,370 — 2.

Mniéy zatém wpłynęło od zamierzenia Budżetowego . . . 147,939 — 28.

1 8 2 2.

Miało wpłynąć podług Budżetu r. 1822.
1,687,800 — —

Wpłynęło w ciągu roku . . . . 1,646,964 13.

Mniéy zatém wpłynęło od zamierzenia Budżetowego . . . 40,835 — 17.

1 8 2 3.

Miało wpłynąć w roku 1823 podług Budżetu . 1,533,356 — 7.

Wpłynęło w ciągu roku . . . 1,521,730 — 5.

Mniey zatém wpłynęło od zamierzenia Budżetowego . . . 11,626 — 2.

Łącznie miało wpłynąć w cztérech latach podłg Budżetu . 6,677,776 — 7.

Wpłynęło w ciągu cztérech lat . 6,420,732 — 14.

Mniey zatém wpłynęło w ciągu cztérech lat od zamierzenia Budżetowego . . . 257,043 — 23.

W miarę utrudnionego żydom sposobu zarobkowania szkodę Skarbowi zrządzaiącego, bądź przez usunięcie ich z nadgranicy, bądź przez ścieśnioą wolność trudnienia się propinacyą, bądź też z zatamowanego w ogólności handlu, konsumpcya mięsa koszernego mimo zwiększoney ludności podnieść się nie mogła; z tego wynikło, że dochód Koszernym zwany, iak powyżey wykaz okazuie, z zamierzeniem Budżetowém, na kontraktach opartém, zrównać sie nie mógł.

8. *Opłata od Szynków w Warszawie.*

Z opłat od Szynków w *Warszawie* i *Pradze*, pobrano całą należność piérwszy raz do Budżetu 1823 roku zamieszczoną w ilości 826.981 gr: 18. Opłata szynkowa w części własność Skarbu stanowiąca, zostawiona iest chwilowo na zasilenie Kassy Miasta *Warszawy.* Prawo wydawania konsensów przeiął Skarb na siebie za ryczałtową rocznie na rzecz Miasta opłatą zł: Pol: 826,981 gr: 18. Pobór zaś opłaty konsensowéy zastosowany został do liczby

beczek Piwa i garcy Wódki istotnie wyszynkowanych.

9. *Loterya, Poczta, Mennica, Dochody z Mostów, Kary i Dochody nadzwyczayne.*

1 8 2 0.

Różnych tych dochodów miało wpłynąć w roku 1820 853,826, — 26.

Wpłynęło w ciągu roku . . . 1,291,730 — 14.

Więcéy zatém wpłynęło od zamierzenia Budżetowego . . 437,903 — 18.

1 8 2 1.

Miało włynąć w roku 1821 podług Budżetu 863,522 — —

Wpłynęło w ciągu roku . . 1,293,817 — 13.

Więcéy zatém wpłynęło do zamierzenia Budżetowego . 430,295 — 13.

1 8 2 2.

Miało wpłynąć w roku 1822 podług Budżetu 2,297,932 — 4.

Wpłynęło w ciągu roku . . 2,547,767 — 19.

Więcéy zatém wpłynęło od zamierzenia Budżetowego . . 249,835 — 15.

1 8 2 3.

Miało wpłynąć w roku 1823 podług Budżetu 2,517,703 — 18.

Wpłynęło w ciągu roku . . 2,385,159 — 19.

Mniéy zatém wpłynęło od zamierzenia Budżetowego . . . 132,543 — 29.

Łącznie w czterech latach miało wpłynąć 6,532,984 — 18.

Wpłynęło w ciągu lat cztérech . 7,518,475 — 5.

Więcéy zatém wpłynęło w ciągu lat cztérech od zamierzenia Budżetowego . . 985,490 — 17.

Co do różnych tu połączonych tytułów, które oprócz Poczty wszystkie dzielą ogólny charakter dochodów niestałych w ciągłém mniey lub większém podnaszaniu się, Rada Stanu co do Loteryi w szczególności nadmieni, że obok poboru dochodów zwyczaynych, miały w roku 1823 Depozyta Skarbowe nowe w tym oddziale źródło. Za Naywyższém Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości upoważnieniem przedany został przez przyłączenie do iednéy z Loteryy Publicznych Pałac Biskupów Krakowskich, za który po ostatecznym obrachunku wpłynęło zł: 956,253 gr: 28. Fundusz ten stosownie do Woli Waszéy Cesarsko-

Królewskiéy Mości przeznaczony iest na nowe bliżéy potrzebie służby odpowiadaiące budowle.

WYDZIAŁ SKARBOWY.

III. Dochody z Dóbr i Lasów Rządowych.

I. *Dobra Rządowe.*

1 8 2 0.

Istotna należność do pobrania w roku 1820 wynosiła:

Na służbę bieżącą 1820 r. 10,802,633 gr: 22.

Na służbę lat zeszłych do końca 1819 roku . 12,246,211 — 27.

23,048,845 gr: 19

Wpłynęło w ciągu roku 1820:

Na służbę bieżącą 1820 r. . 6,363,910 — 29.

Na służbę lat zeszłych do końca 1819 roku . . 2,825,202 — 7.

9,189,113 — 6.

Pozostało do poboru na końcu 1820 r.:

Na służbę bieżącą 1820 r. . 4,438,722 — 23.

Na służbę lat zeszłych do końca 1819 roku . 9,421,009 — 20.

13,859,732 gr: 13.

1 8 2 1.

Istotna należność do pobrania w roku 1821 wynosiła:

Na służbę bieżącą 1821 r. 11,032,735 — 14.

Na służbę lat zeszłych do końca 1820 roku po dopełnionem umorzeniu . . .

13,615,643 — 24.

24,648,379 — 8.

Wpłynęło w ciągu roku 1821:

Na służbę bieżącą 1821 r. . 5,468,746 — 27.

Na służbę lat zeszłych do końca 1820 roku . 2,503,791 — 12.

7,972,538 — 9.

Pozostało do poboru na końcu 1821 r.:

Na służbę bieżącą 1821 r. . 5,563,988 — 17.

Na służbę lat zeszłych do końca 1820 roku . 11,111,852 — 12.

16,675,840 — 29

1 8 2 2.

Istotna należność do pobrania w roku 1822 wynosiła:

Na służbę bieżącą 1822 r. 10,911,865 — 17.

Na służbę lat zeszłych do końca 1821 roku po dopełnioném umorzeniu . .

17,005,150 — 3.

27,917,015 — 20.

Wpłynęło w ciągu roku 1822:

Na służbę bieżącą 1822 r. . 5,773,208 — 1.

Na służbę lat zeszłych do końca 1821 roku . . 2,007,093 — —

7,780,301 — 11.

Pozostało do poboru na końcu 1822 r.:

Na służbę bieżącą 1822 r. . 5,138,657 — 16.

Na służbę lat zeszłych do końca 1821 roku . 14,998,057 — 3.

20,136,714 — 19.

1 8 2 3.

Istotna należność do pobierania w r. 1823 wynosiła:

Na służbę bieżącą 1823 r. 10,690,037 — 14.

Na służbę lat zeszłych do końca 1822 roku po dopełnioném umorzeniu . . .

19,333,048 — 6.

30,023,085 — 20.

Wpłynęło w ciągu roku 1823:

Na służbę bieżącą 1823. r. 5,402,979 — 12.

Na służbę lat zeszłych do końca 1822 roku . . 1,236,970 — 16.

6,639,949 — 28.

Pozostało do pobrania na końcu 1823 roku:

Na służbę bieżącą
1823 r. . 5,287,058 — 2.
Na służbę lat zeszłych do końca 1822
roku . 18,096,077 — 20.

23,383,135 — 22.

Znane są powszechnie przyczyny zawodności intrat z dóbr, nie wymaga zatém poszczególnego usprawiedliwienia summa powyższa z tego Tytułu dochodów w poborze zalegaiąca, zwłaszcza, że w niéy mieszczą się w znacznéy ilości pretensye Dzierżawców ostatecznie ieszcze nieobrachowane? Po doświadczeniu lat 1820 i 1821 starała się Władza Skarbowa przy formowaniu Budżetu na rok 1822 uczynić rezultat poborowy w tym Tytule iak naymniéy zawodnym, i dla tego od tego roku taką tylko summę za dochód pewny poczytano, iaka w latach minionych rzeczywiście do Skarbu

bu wpłynęła, reszta zostawioną została przed liniią. Wszelako gdy tak dochód z dóbr w Budżecie został podzielony, nie wypadało w etatach kassowych podobnież sobie postąpić. Rząd zawsze będąc w prawie żądania od Dzierżawiącego całkowitéy kontraktowéy summy, nie mógł dopuścić ażeby część onéy wszystkim w poborze wstrzymaną bydź miała; cała więc należytość bez rozdziału Kassom do odzyskania polecona została. Obok ciągłéy niepopłatności płodów ziemi, w roku 1822 chybiły urodzaie, a Skarb uyrzał się w konieczności, iak to iuż pod Wydziałem Spraw Wewnętrznych nadmieniono, wesprzeć ziarnem włościan Rządowych na zasiew i życie, o ile te potrzeby nie mogły załatwić mieyscowe Magazyny Kommunalne. Konieczność ratowania była tak gwałtowną, że szacunek zapomogi w zbożu nizką ceną obliczony, przeszło zł: Pol:

20

1,150,000 wyniesie. W koléyném usuwaniu przeszkód tamuiących pobór dochodów dzierżawnych, po zniesieniu nieograniczonéy wolności wznoszenia kosztownych budowli, sprostowano wady w kontraktach dzierżawnych istnieiące, poprawiono zasady do weryfikacyi wyciągów intrat przyięte przez bliższe onych zastosowanie do warunków wzaiemnéy umowy, wstrzymano powszechną dawniéy regulacyą dobr, aby więcéy dochodu na wątpliwe zawieszenia nie narażać.

W szczególności *co do budowli* doyrzałe zgłębienie ich stanu przekonało, że koszt na wzniesienie budowl zaczętych takich, które się dla gospodarstwa lub zabezpieczenia dochodu koniecznémi bydź okazywały, dał się ograniczyć do zł: Pol: 1,432,913. a zastąpiony z funduszów antelinealnych nie tamował poboru dochodu za pewny poczytywanego.

Co do obrachunków dawnych.

Prócz należności iakie Skarbowi od dłużnych dzierżawców przez Delegacyą administracyyną od roku 1816 do włącznie 1823 roku przyznane zostały, z wyśledzenia i rozwinięcia kategoryy do oddzielnéy drogi w wyrokach zostawionych, z regressów wystosowanych do osób trzecich, i nareszcie z niedopełnionych zobowiązań kontraktów, z nieusprawiedliwionych awansów, lub zapomóg niezwróconych, okazała się nowa należytość dla Skarbu przeszło sześć miliionów wynosząca, tak, że ogół należności Skarbu wynosi zł: Pol: 14,224,230. Na rachunek téy ściągniono i po większéy części na spłacenie długów z tego samego źródła pochodzących obrécono złotych Polskich 2,084,886. zaś summę zł: Polskich 4,486,998 kaucyami iuż zabezpieczono; nakoniec resztę, to iest: przeszło siedm miliionów przez roz-

poczęte kroki tak administracyyne iako i Sądowe dla Skarbu zapewnić starano się.

2. *Dobra Górnicze tudzież Supprymowane.*

Wpływy tych dwóch Tytułów iako nie zostaiące pod zarządem Władz Skarbowych, szczegółowo iuż Rada Stanu wykazała pod Wydziałami Wyznań i Oświécenia, tudzież Spraw Wewnętrznych. W rachunkach i Tabellach Skarbowych wpływy te iako i dochód z Urzędu spławów, ze Stada Rządowego, z funduszów i kapitałów Edukacyynych, mieszczą się tylko dla kompletności Tytułów, i takie tylko obéymuią summy, iakie Budżetem są zakréślone.

3. *Prowizye od kapitałów.*

1 8 2 0.

Istotna do pobrania należność w roku 1820 wynosiła:

Na służbę bieżącą 1820 roku . . 282,815 gr: 18.

Wpłynęło w ciągu roku 1820 . . 98,423 — 6.

Pozostało do pobrania na końcu roku 1820 . . . . . . 184,392 gr: 12.

1 8 2 1.

Istotna należność do pobrania w roku 1821 wynosiła:

Na służbę bieżącą 1821 roku 238,385 gr: 3
Na służbę roku zeszłego po dopełnioném umorzeniu 172,611 — 23
razem: 410,996 — 26.

Wpłynęło w ciągu roku 1821:

Na służbę bieżącą . 71,276 — 7
Na służbę roku zeszłego 41,383 — 9
razem: 112,659 — 16.

Pozostało do pobrania na końcu 1821 r.

Na służbę bieżącą 167,108 — 26)
Na służbę roku zeszłego 131,228 — 14) . 298,337 — 10.

1 8 2 2.

Istotna należność do pobrania w roku 1822 wynosiła:

Na służbę bieżącą 1822 r. 211,944 — 28.

Na służbę lat zeszłych do końca 1821 r. wraz z nowo wykrytémi ze wszystkich lat poprzedzaiących 799,594 — 12.

1,011,539 — 10.

Wpłynęło w ciągu roku 1822:

Na służbę bieżącą 1822 r. 92,574 — 13.

Na służbę lat zeszłych do końca 1821 roku . 66,502 — 2.

159,076 — 15.

Pozostało do poboru na końcu 1822 r.

Na służbę bieżącą 1822 r. 119,370 — 15.

Na służbę lat zeszłych do końca 1821 roku 733,092 — 10. . 852,462 — 25.

1 8 2 3.

Istotna należność do pobrania w roku 1823 wynosiła:

Na służbę bieżącą 1823 r. 212,866 — 11.

Na służbę lat zeszłych do końca 1822 r. po dopełnioném umorzeniu 849,727 — 27.

1,062,594 — 8.

Wpłynęło w ciągu roku 1823:

Na służbę bieżącą 1823 r. 104,859 — 1.
Na służbę lat zeszłych do końca 1822 roku . 41,338 — 15.
146,197 16.

Pozostało do poboru na końcu 1823 r.
Na służbę bieżącą 1823 r. 108,007 — 10.
Na służbę lat zeszłych do końca 1822 roku 808,589 — 12. 916,396 — 22.

Utrudzony pobór wpływów z tego źródła, iak to z powyższego zogółowania widzieć się daie, wiadoméy powszechnie przyczynie, to iest, niedostateczney cyrkulacyi gotowych pieniędzy, przypisanym bydź powinien. Droga processowa i wynikaiące z niéy postępowanie subhastacyyne, zbyt iest dla dłużnika uciążliwe. Czuwa iednak Władza Skarbowa nad ściągnieniem téy pozostałości, a zarazem nad win-

dykacyą kapitałów zakwestyonowanych, z których po większéy części dla nieukończonych sporów lub niewyświeconych wątpliwości, spodziéwany procent tymczasowie przed liniią na Budżecie stoi. Przy nowéy regulacyi Hypotek zbliżona iest chwila, w któréy znaczna część procentów dotychczas niepewnych, na stały dochód przenieść, a kapitały, do których Skarb nieuzasadnione rozciągnął prawo, stopniowo z rachunków wykréślić będzie można.

4. *Lasy Rządowe.*

1 8 2 0.

Istotna należność do pobrania w roku 1820 wynosiła . 1,124,604 gr: —
Wpłynęło w ciągu roku 1820 . . 1,124,604 — —
Nic zatém nie pozostało do poboru na końcu 1820 roku.

1 8 2 1.

Istotna należność do pobrania w roku 1821 wynosiła:

Na służbę bieżącą 1821 r. . . . 1,316,122 — 22.

Wpłynęło w ciągu roku 1821 . . . 1,198,633 — 25.

Pozostało do pobrania na końcu 1821 roku . . . . 117,488 gr: 27:

1 8 2 2.

Istotna należność do pobrania w roku 1822 wynosiła:

Na służbę bieżącą 1822 r. 1,256,269 gr: 8.

Na służbę lat zeszłych do końca 1821 r. wraz z nowo wykrytémi 128,665 — 21.

. 1,384,934 — 29.

Wpłynęło w ciągu roku 1822:

Na służbę bieżącą 1822 r. 1,032,589 — 25.

Na służbę lat zeszłych do końca 1821 roku 86,028 — 28.

1,118,618, — 23.

Pozostało do poboru na końcu 1822 r.

Na służbę bieżącą 1822 r. 223,679 — 13.

Na służbę lat zeszłych do końca 1821 roku . 42,656 — 23. . 266,316 — 6.

1 8 2 3.

Istotna należność do pobrania w roku 1823 wynosiła:

Na służbę bieżącą 1823 r. 1,270,938 — 9.

Na służbę lat zeszłych do końca 1822

r. wraz z nowo wykrytémi 931,523 — 2.
2,202,461 — 11.

Wpłynęło w ciągu roku 1823:

Na służbę bieżącą 1823 r. 1,048,425 — —

Na służbę lat zeszłych do końca 1822 roku 97,444 — 17.
1,145,869 — 17.

Pozostało do pobrania w końcu r. 1823:

Na służbę bieżącą 1823 r. 222,513 — 9.

Na służbę lat zeszłych do końca 1822 roku 834,078 — 15. 1,056,591 — 24.

Dochody z lasów dzieliły się iak zwykle na dwa osobne rodzaie, to iest: na sperandę pewną czyli linealną, na sperandę niepewną czyli antelinealną. Speranda linealna z iakim skutkięm

spełniła się, wykaz powyższy liczbowie dowodzi. Pozostałość do poboru, osobliwie lat zeszłych, obéymuiąc w sobie walor drzewa na miéyscach do cięcia przeznaczonych, oszacowanego a nie przedanego, po naywiększéy części umorzoną zostanie. Speranda niepewna składa się z ocenienia drzewa bezpłatnie z lasów Rządowych dawanego. Wartość drzewa tego istotnie dostarczanego wykazem powyższym nie obięta, wynosiła:

w ruku 1820	. .	524,006 gr:	14.
— 1821	. .	510,199 —	2.
— 1822	. .	371,093 —	17.
— 1823	. .	428,064 —	9.

Zaczęte w roku 1820 tymczasowe urządzenie leśnictw, posuwane było, o ile tylko oszczędne wskazane na to fundusze dozwalały. Z końcem roku 1823 nie pozostawało do urządzenia iak iedno tylko Woiewództwo Augustowskie. Przygotowane w roku 1822

za zniesieniem się z Izbą Obrachunkową urządzenie manipulacyi i rachunkowości leśnéy w ciągu roku 1823 wydane, i w exekucyą wprowadzone zostało. Szkoła Leśna nie przestaie ukształcać uczniów w nauce skutecznego zarządu téy części własności kraiowéy. W roku 1822 utworzono Szkołę praktyczną w Leśnictwie *Lobochnia.* Na końcu roku 1823 liczba ogólna uczniów wynosiła 52. z których 18 znaydowało się w Szkole teoryczněy, 23 w praktycznéy a 11 do aktualnéy służby weszło.

WYDZIAŁ SKARBOWY.

IV. Dochody Rozmaite.

I. *Opłata Szarwarkowa i Drogowa.*

W roku 1820 dochód ten nie był ieszcze.

1 8 2 1.

Istotna należność tego dochodu w roku 1821 wynosiła:
2,352,438. gr. —

Wpłynęło w ciągu roku . 2,253,128 gr: 19.

Pozostało do poboru na końcu r. 1821 z tego tylko roku . . 99,309 gr: 11.

1 8 2 2.

Istotna należytość w roku 1822 wynosiła:

Na służbę bieżącą 1822 r. 2,607,792 gr: 9.

Na służbę lat zeszłych do końca 1821 r. z nowo wykrytemi ze wszystkich lat poprzedzaiących . . . .
600,800 — 7 3,208,502 — 16

Wpłynęło w ciągu roku 1822.

Na służbę bieżącą 1822 r. 2,478,335 — 14

Na służbę lat zeszłych do końca 1821 roku . . 335,741 — 18 2,814,077 — 2

Pozostało do poboru na końcu r. 1822:

Na służbę bieżącą 1822 r. 129,456 — 25.

Na służbę lat zeszłych do końca 1821 roku . 265,058 — 19. . 394,515 — 14.

1 8 2 3.

Istotna należność w r. 1823 wynosiła:

Na służbę bieżącą 1823 r. 2,528,735 — 2.

Na służbę lat zeszłych do końca 1822 roku po dopełnioném umorzeniu . 363,139 — 18.

2,891,874 — 20.

Wpłynęło w ciągu roku 1823:

Na służbę bieżącą 1823 r. 2,490,607 — 2.

Na służbę lat zeszłych do końca 1822 roku . 85,639 — 21. 2,576,246 - 23.

Pozostało do poboru na końcu r. 1823:

Na służbę bieżącą 1823 r. . 38,128 — —

Na służbę lat zeszłych do końca 1822 roku . 277,499 — 27. 315,627 — 27.

2. *Zwrót awansów na regulacyą hypotek, zwrót pożyczek na zakładanie fabryk, dochód z premiów, dochód z Dóbr przez Rząd Austryacki sprzedanych, dochód z Dziennika Praw i zarobku więzni.*

W roku 1820 Tytuły tych dochodów nie exystowały.

1 8 2 1.

Istotna należność w roku 1821 do poboru wynosiła:

248,555 — 24

Wpłynęło w ciągu r. 1821 . 120,900 — 9

Pozostało zatém do poboru w końcu 1821 roku . . . . . . 127,655 — 15.

1 8 2 2.

Istotna należytość do poboru wynosiła w roku 1822:

Na służbę bieżącą 1822 r. . 696,870 — 10.

Na służbę lat zeszłych do końca 1821 r. z nowo wykrytemi . 194,121 — 20.

890,992 — —

Wpłynęło w ciągu roku

Na służbę bieżącą 1822 r. 324,575 — 24.

Na służbę lat zeszłych do końca 1821 15,183 — 12. 339,759 — 6.

Pozostało do poboru w końcu r. 1822:

Na służbę bieżącą 1822 r. . 732,294 — 16.

Na służbę lat zeszłych do końca 1821 roku . 178,938 — 8. 551,232 24.

1 8 2 3.

Istotna należytość wynosiła w r. 1823:

Na służbę bieżącą 1823 r. 519,005 — 23.

Na służbę lat zeszłych do końca 1822 r. po dopełnioném umorzeniu . . . . 523,522 — 14.

1,042,531 — 7.

Wpłynęło w ciągu roku

Na służbę bieżącą 1823 r. 198,956 — 4

Na służbę lat zeszłych do końca 1822 roku . 109,291 — 13. 308,247 — 17.

Pozostało do pobrania na końcu roku 1823:

Na służbę bieżącą 1823: r. 320,049 — 19.

Na służbę lat zeszłych do końca 1822 roku 414,234 — 1. 734,283 — 20.

3. *Dochód z Urzędu spławów, ze Stada Rządowego, z fundnszów i kapitałów Edukacyynych.*

Dochody te wyżéy iuż obiaśnione zostały.

b) WYDATKI.

Zatwierdzone przez Waszę Cesarsko-Królewską Mość Budżeta na rok 1820, 1821, 1822 i 1823, iakim sposobem co do wydatków spełnione zostały, następuiący summaryczny i czteroletni obiaśnia wykaz.

1820.

Istotna należność do wypłaty wynosiła w roku 1820:

Na służbę bieżącą 1820 r. 61,557,759 gr: 4

Na służbę lat zeszłych do końca 1819 roku . . 8,124, 618 gr: 24.

Łącznie . . . . . 69,682,377 gr: 28.

Wypłacono w ciągu roku 1820:

Na służbę bieżącą 1820 r. 58,150,585 — 25

Na służbę lat zeszłych do końca 1819 roku . . . 2,057,151 — 25.

Łącznie . . . . . 60,207,737 — 20.

Pozostało do opłacenia na końcu roku 1820.:

Na służbę bieżącą 1820 r. 3,47,173 — 9.

Na służbę lat zeszłych do końca 1819 roku . 6,067,466 — 29.

Łącznie . . . 9,474,640 — 8.

1 8 2 1.

Istotna należność do wypłacenia w roku 1821 wynosiła:

Na służbę bieżącą 1821 r. 79,485,500 — 3.

Na służbę lat zeszłych do końca 1820 r. po sprostowaniu w tym roku dopełnioném . 15,426,020 — 29.

Łącznie . . . 94,911,521 — 2.

Wypłacono w ciągu roku 1821:

Na służbę bieżącą 1821 r. 57,907,358 — 6.

Na służbę lat zeszłych do końca 1820 roku . 2,945,276 — 5.

Łącznie . . 60,852,634 — 11.

Pozostało do wypłacenia na końcu r. 1821:

Na służbę bieżącą 1821 r. 21,578,141 — 27.

Na służbę lat zeszłych do końca 1820 roku . . 12,480,744 — 24.

Łącznie . . . 34,058,886 — 21.

1 8 2 3.

Istotna należność do wypłacenia w roku 1822 wynosiła:

Na służbę bieżącą 1822 r. 65,795,590 — 20.

Na służbę lat zeszłych do końca 1821 r. po dopełnioném umorzeniu . 33,190,798 — 18.

Łącznie . . 98,986,389 — 8.

Wypłacono w ciągu roku 1822:

Na służbę bieżącą 1822 r. 60,630,978 — 3.

Na służbę lat zeszłych do końca 1821 roku . . 6,524,122 — 18.

Łącznie . . 67,155,100 — 21.

Pozostało do wypłacenia na końcu r. 1822:

Na służbę bieżącą 1822 r. 5,164,612 — 17.

Na służbę lat zeszłych do końca 1821 roku . . . 26,666,676

Łącznie . . 31,831,288 — 17.

Od zaległości ogólnéy wydatkowéy potrącaiąc zaległość wydatkową X. Warszawskiego . . . . 285,345 — 13.

Istotna zatém zaległość wydatkowa z e-

poki Królestwa na końcu roku 1822 wynosiła . . . . . 31,545,943 — 4.

1 8 2 3.

Istotna należność do wypłacenia w r. 1823 wynosiła:

Na służbę bieżącą 1823 r. 61,881,990 — 27.

Na służbę lat zeszłych do końca 1822 roku po dopełnioném umorzeniu . . 26,752,974 — 23.

Łącznie . . . . 88,634,965 — 20.

Wypłacono w ciągu roku 1823:

Na służbę bieżącą 1823 r. 58,712,637 — 8.

Na służbę lat zeszłych do końca 1821 roku . . . . . 6,619,587 — 6.

Łącznie . . . 65,332,224 — 14.

Pozostało do wypłacenia na końcu r. 1823:

Na służbę bieżącą 1823 r.	3,169,353 — 19.
Na służbę lat zeszłych do końca 1822 roku	20,133,387 — 17.
Łącznie	23,302,741 — 6.
Od zaległości wydatkowey potrącaiąc zaległość wydatkową X. Warszawskiego .	4,988,342 — 23.
Istotna zatém zaległość wydatkowa z epoki Królestwa na końcu roku 1823 wynosiła	18,314,398 — 13.

Aby tak znacznie powiększone dochody, tak rozgałęzione wydatki przyzwoitą kontrollą upewnić, zaięła się Władza Skarbowa wydaniem dla Kass przepisów ogólnych rachunkowości, maiących w zamiarze uiednostaynienia postępowania kassowego, zaprowadzenie ścisłéy i dokładnéy manipulacyi i zabezpieczenie grosza publicznego. Przepisy te do wykonania podane stopniowo doskonaląc się, w miarę ustalaiącéy się regularności skuteczność swoią udowodnią.

IZBA OBRACHUNKOWA.

W poprzedzaiących rapportach Rada Stanu zwykła była umieszczać czynności Izby Obrachunkowéy.

Magistratura ta od ostatniéy swéy organizacyi, bez pośrednictwa Rady Stanu, wprost iedynie Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości obowiązaną iest zdawać sprawę z osiągnionych przez siebie skutków.

DELEGACYA ADMINISTRACYYNA.

W przeciągu lat 1820. 1821. 1822. i 1823 odsądziła Delegacya Administracyyna spraw 1136, to iest: 997 dzierżawnych, 122 allewiacyynych, 3 li-

werantskich, 3 defraudacyynych, 5 administracyynych, a 6 z Kontraktów z Rządem zawartych.

Wzaiemne pretensye Skarbu i stron prywatnych, które Delegacya Administracyyna w przeciągu tych cztérech lat rozpoznawała, wynosiły summę zł: Pol: . . . 58,853,376 gr: 2.
w téy Skarb publiczny likwidował na rzecz Rządu summę zł: Pol: . . . 21,281,324 — —
a strony prywatne summy zł: Pol: . 37,572,052 — 2.
poszukiwały.

W skutek ostatecznego zawyrokowania przysądzoną została Skarbowi publicznemu summa zł: Pol. 20,066,092 — 29.
z pretensyy przez strony prywatne podanych przyznała Dele-

gacya Administracyyna summę zł: Pol: . 16,895,720 — 21.
odesłała bez rozpoznania do likwidacyi obcych Mocarstw zł: Pol: . . . 6,081,860 — 18.
a uchyliła summę zł: Pol: . . . 14,532,169 — 23.

Po zbilansowaniu wzaiemnie przyiętych pretensyy okazuie się, że strony prywatne winne zapłacić Skarbowi publicznemu summę zł: 3,170,372 gr: 8. niektóre zaś pretensye tak Skarbu iako i stron prywatnych dla lepszego udowodnienia odesłane, lub do drogi sporney Administracyynéy zwrócone zostały.

Rozstrzygnięte w sposób powyższy i blizkie całkowitego ukończenia sprawy obrachunkowe z dzierżawcami dóbr Rządowych, dozwoliły nakoniec zapowiedzianego rozwiązania Delegacyi Administracyynéy, która

w zastępstwie Rady Stanu działaiąc niepłonne pracy swéy okazała skutki.

Postanowieniem Namiestnika Waszéy Cesarsko - Królewskiéy Mości z dnia 26 Litopada 1822 rozwiązaną została Delegacya Administracyyna, a Skarb publiczny znalazł widoczną oszczędność przez zwinięcie licznego téy magistratury sladu, który prace swoie znakomitym dla Skarbu rezultatem oznaczył. Zaymuiące dawnieyszą Delegacyą Administracyyną przedmioty zwrócone zostały do Ogólnego Zgromadzenia Rady Stanu, a osoby z grona téyże Rady przez Namiestnika Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości wyznaczone, wstąpiwszy w attrybucye zwiniętéy magistratury, trudnią się rozpoznaniem pozostałych iescze spraw obrachunkowych z Dzierżawcami Dóbr Rządowych, rozstrzygnięciem wydarzyć się mogących przy exekucyi wyroków Delegacyi Admini-

stracyynéy wątpliwości, oraz zasądzeniem wzaiemnych pretensyy Skarbu i uprzywileiowanych posiadaczy Dóbr Rządowych w Woiewództwach po-Galicyyskich, które w skutek Ustawy Seymowéy z roku 1811 i za przyrzeczeniem stosownego posiadaczom uprzywileiowanym wynagrodzenia, na Skarb odebrane zostały.

Te były w przeciągu upłynionych lat cztérech Rządu Waszéy Cesarsko-Królewskiéy Mości usiłowania, aby mógł wydołać włożonym na siebie obowiązkom, i pożądane postępu Administracyi osiągnąć skutki.

(podpisano) Xiążę Zaiaczek.

PROGRAMMA

OSTATNIEY Sessyi SEYMOWEY

Dnia 13. *Czerwca* 1825 *Roku.*

W dniu 13. Czerwca oznaczonym przez Uniwersał Nayiaśnieyszego Cesarza i Króla z dnia 1/13 Lutego r. b. na zamknięcie Seymu, gdy Senatorowie, Posłowie i Deputowani zgromadzą się o dziesiątey godzinie z rana do mieysc Posiedzeń swoich Seymowych, Prezyduiący w Senacie wyznaczy za danym sobie od Nayiaśnieyszego Pana rozkazem, Deputacyą złożoną z dwóch Senatorów, która się uda do Izby Poselskiey, dla wezwania Jéy do połączenia się z Izbą Senatorską.

Marszałek Seymowy zawiadomiony o zbliżaniu się wzwyż wzmiankowanych Senatorów, wyszle dwóch Posłów i dwóch Deputowanych dla przyięcia, i osobiście przyymie ich przy drzwiach Izby, wprowadzi i wskaże Im mieysca na przeciwko siebie.

Ciż Senatorowie wezwą Posłów i Deputowanych do połączenia się z Izbą Senatorską, po czém powstawszy z mieysca swego poprowadzą do rzeczoney Izby Posłów i Deputowanych, na czele których Marszałek Seymowy znaydować się będzie.

Skoro się obiedwie Izby połączą, i gdy Posłowie i Deputowani zaymą mieysca wskazane sobie przez Prezesa Senatu, tenże Prezes wybierze trzech Senatorów, a Marszałek trzech Członków Izby Poselskiey maiących składać Deputacyą, którey polecone będzie doniesienie Nayiaśnieyszemu Panu o połączeniu się obudwóch Izb.

Oczekiwać zatém będą połączone Izby przybycia Monarchy.

Prezyduiący w Senacie i Sekretarz Stanu przyymą Nayiaśnieyszego Pana u drzwi Izby.

A gdy Nayiaśnieyszy Pan zasiądzie na Tronie, maiąc po prawey ręce Ministrów i Radę Stanu, Switę swoią po lewey a Dwór za Tronem, Prezyduiący w Senacie, a po nim Marszałek Izby Poselskiey, za danem sobie od Monarchy pozwoleniem, zdadzą krótką sprawę o czynnościach Seymowych.

Jeden z Członków Rady Stanu ogłosi sankcyą Królewską proiektów na Seymie teraźnieyszym przez obiedwie Izby przyiętych. Po czem Nayiaśnieyszy Pan w ięzyku francuzkim mówić będzie. Mowa ta odczytana zostanie w ięzyku polskim przez Ministra Sekretarza Stanu.

Stosownie do Artykułu 165. Statutu organicznego o reprezentacyi narodowey ieden z Członków Rady Stanu

ogłosi obydwom Izbom z rozkazu Nayiaśnieyszego Pana, iż Seym zamknięty został.

Po odprowadzeniu przez powyższe Deputacye Nayiaśnieyszego Pana do Jego pokoiów, obiedwie Izby udadzą się do Kościoła Katedralnego dla złożonia dzięków BOGU. Arcybiskup *in pontificalibus* TE DEUM odśpiewa.

MOWA
NAYIAŚNIEYSZEGO
CESARZA i KRÓLA

Miana przy zamknięciu Seymu Królestwa Polskiego dnia 13 Czerwca 1825 w Warszawie.

Reprezentanci Królestwa Polskiego!

Trzecie Wasze zgromadzenie przyniosło skutki, których Wam dość powinszować nie potrafię. Naradzaliście się spokoynie i z rozwagą, spełniliście oczekiwanie Oyczyzny Waszéy i usprawiedliwiliście Moie zaufanie.

Religiia otrzymała od Was hołd sprawiedliwy i rozsądny. Jéy prawa pogodzone zostały z Ustawami i z formami, których utrzymania dobro publiczne wymagało, a piérwsza Xięga nowego Waszego Kodexu, założyła

podstawę systematu prawodawczego, zastosowanego do stanu, potrzeb i obyczaiów towarzystwa, którém ma rządzić. Przyszłe Wasze zgromadzenia dokończą téy ważnéy pracy.

Doświadczenie wskazywało niektôre niedogodności w prawie o hypotekach, i w niektórych częściach Kodexu karzącego. Te usunęliście.

Długie nieszczęścia Wasze obciążyły długami własności gruntowe. Własności te, istotną kraiu podporę stanowiące, o konieczną ulgę wołały. Uczuliście potrzebę przyyyścia im w pomoc. Usunięte będą zawday, któreby tamować mogły rozwinięcie prawa o stowarzyszeniu ziemskiém, a za wpływem prawa tego, za usilném i troskliwém wykonywania iego kierowaniem, skutkiem w reszcie szczególnéy pomocy, iaką Rząd zaręczył na przypadek ieśliby dobrodzieystwa samego prawa okazały się ieszcze niedostatecznemi; po-

chlebiam Sobie, iż ostatnie ślady klęsk Waszych zatartemi uyrzycie.

Pospieszyłem z przyięciem wszelkich zmian, iakie Mi przełożyliście. Z Waszéy strony przyięliście wszystkie proiekta do praw, które wnieść pod narady Wasze rozkazałem. Ta zmiana życzeń i światła, ta wzaiemną zgodność, są iedynémi środkami umocnienia ustaw, których używacie; są też zarazem prawdziwym onych celem i nayistotnieyszą korzyścią.

Dla utwierdzenia tak szczęśliwéy iedności, dla utrzymania nadal wzaiemnego zno-zenia się, którego ona iest owocem, wyznączona z grona Waszego Deputacya, dalsze mieć będzie uczestnictwo w układaniu proiektów do praw, przez przeciąg czasu, iaki upłynie aż do przyszłego Seymu.

Rozmaite przedstawiliście Mi żądania. Wezmę ie wszystkie na ścisłą rozwagę. Uwiadomieni zostaniecie o

powodach Moich względem nich postanowień. Uczynionem będzie zadość takowym żądaniom, o ile okoliczności będą pozwalały.

Reprezentanci Królestwa Polskiego! Oddalam się od Was z żalem, ale oraz i z zadowolnieniem, iż widziałem iak do Waszego szczęścia, wedle Waszego dobra i wedle życzeń Moich, przyłożyliście się. Dzielcie to uczucie, roznieście ie pomiędzy współobywateli Waszych; i wierzcie, że będę umiał oddać sprawiedliwość temu zaufaniu, którego dowody naznaczyły teraźnieysze Wasze zgromadzenie. Nie będą one straconemi. Zachwuię głębokie ich wrażenie, które zawsze łączyć się będzie z upragnieniem, iżbym Was przekonał, iak szczerém iest przywiązanie Moie ku Wam, i iaki wpływ postępowanie Wasze mieć będzie na Waszą przyszłość.

M O W A
JW. HRABI ORDYNATA
ZAMOYSKIEGO,
PREZESA SENATU,

Na ostatniéy Sessyi Seymowéy Izb połączonych, miana dnia 13. Czerwca 1825 roku.

NAYIAŚNIEYSZY KRÓLU,
PANIE NASZ MIŁOŚCIWY!

Szanowny Senacie,
Prześwietna Izbo Poselska!

Nadeszła chwila, w któréy zdaiąc sprawę z czynności Seymu, cieszyć się ieszcze Nam godzi Miłościwy KRÓLU, przytomnością Twoią w Stolicy Królestwa. Zazdrościć nam będą liczne Narody, pod Twoiém berłem zostaiące, tych dni, które sprawom naszego

kraiu raczyłeś łaskawie Nayiaśnieyszy Panie poświęcić.

Odznaczać się będzie Seym teraźniéyszy ważnością przyiętych proiektów do praw.

Xięga I. Kodexu Cywilnego znaczne ulepszenia i zastosowania do kraiu doznała, czy to pod względem, iż usunięte zostały sprzeczności praw cywilnych z zasadami religii; czyli pod względem ulepszenia opisów opieki, do potrzeb nayniższych klass zastosowanéy, i wielu innych pożytecznych przepisów. Takowe zmiany iednomyślnością w Senacie uchwalone zostały.

Przyięty proiekt do prawa przez Izbę Poselską, udoskonalaiący przepisy hypoteki co do uprzywileiowanych i osobistych wierzycieli, różnicę między niemi doskonaléy określa; nie mały wpływ mieć będzie na pewnieysze oparcie kredytu, również iednomyślnością przez Senat przyięty został.

Proiekt do prawa względem systematu kredytowego, przez Izbę Poselską przyięty, uzyskał znaczną większość w Senacie. Życzyć i spodziewać się należy, iż w gwałtownéy potrzebie, zadłużonym właścicielom, również iako i wierzycielom niemogącym własności swoiéy odzyskać, w pomoc przybędzie.

Ważna zmiana Artykułu 530 Xięgi II. Kodexu Cywilnego, zachowuiąca świętość pierwotnych umów, co do czynszowników, przyięta przez Izbę Poselską, uzyskała iednomyślność Senatu. Wnosić się godzi, iż powiększy liczbę klassy tak pożyteczné w kraiu, wynoszących się rolników do stopnia swóbód w kraiach nayoświeceńszych zaprowadzonych.

Jeżeli w prawie karném złagodzone zostały artykuły 375 i 393 kary domu poprawy na areszt publiczny, ze smutkiem przyszło Senatowi obo-

strzyć prawo karne względem szerzącego się występku podpalania.

Nareszcie przyiął Senat znaczną większością prawo przechodnie, usuwaiące nadal wszelkie między przepisami religiynemi a cywilnemi sprzeczności, szanuiąc iednak prawa nabyte.

Szczęśliwym sądzić się powinien wierny Senat Twoiego Królestwa Polskiego Nayiaśnieyszy Panie, ieżeli członkom iego do zacisza domowego wracaiącym, dozwolono będzie ponieść przekonanie, że w sprawowaniu na Seymie teraźnieyszym nayważnieyszéy posługi Reprezentacyi Narodowéy, zdołali nayświętszemu obowiązkowi zadosyć uczynić; to iest, bydź rzetelnemi tłumaczami uczuć Narodowych dla Osoby Waszéy Królewskiéy Mości, Pana Naszego Miłościwego. Jeżeli do tego przekonania będziem mogli dodać, żeśmy zdołali zadowolić Oycowskie serce Twoie Miłościwy Pa-

nie, nic nam do życzenia nie pozostaie.

Surowo od obcych narodów sądzeni, może kiedyś potomność usiłowaniom naszym odda należytą sprawiedliwość. Nieograniczone przywiązanie do Oyczyzny, w Polaku często może aż do namiętności posunięte, odznacza go od innych ludów. Żadna ofiara niepodobną, ani trudną nie była, kiedy onę składano na ołtarzu Oyczyzny. Niechay Miłościwy Panie, ta cecha charakteru Narodowego będzie naypewnieyszą rękoymią naszéy wdzięczności dla Osoby Waszéy Królewskiey Mości, Pana Naszego Miłościwego, i wierności dla Tronu. Póki mową Polską ludy na téy ziemi zamieszkałe tłumaczyć się będą, pamięć Twych dobrodzieystw Nayiaśnieyszy Panie, i nadanych ustaw, pokolenie pokoleniu, iak naydroższą przechowywać będzie spuściznę, mieszaiąc te

słodkie dusz szlachetnych uczucia z zasadniczemi towarzystw społecznych podstawami, niezachwianém przywiązaniem i niezłomną dla Tronu wiernością.

GŁOS
JW. STANISŁAWA
PIWNICKIEGO,
MARSZAŁKA IZBY POSELSKIEY,

Na zakończenie Seymu w Izbie Senatorskiéy d. 13. Czerwca 1825 roku.

Nayiaśnieyszy Królu,
Panie Móy Miłościwy!

Stawamy przed Tronem Waszéy Królewskiey Mości dla udowodnienia skutkiem naszych obrad, żeśmy pragnęli korzystać z dobrodzieystwa Twoiego

Nayiaśnieyszy Panie! Nie wiem czyli nasze prace odpowiedzą godnie Twoiemu Miłościwy Królu w nas zaufaniu, ale o tém zaręczyć mogę śmiele, że wszystkim czynnościom Izby Poselskiey przewodniczyła chęć nayszczersza postępowania w duchu zbawiennych zamiarów Twoich, i pamięć na szczęście wspólnéy Oyczyzny.

Proiekta do prawa:

1. O ustanowieniu Towarzystwa Kredytowego Ziemiańskiego.
2. O obostrzeniu kar na podpalaczy.
3. Proiekt zmian kar poprawczych.
4. O przywileiach i hypotekach.
5. Proiekt do prawa zmieniaiący Art: 530.
6. Proiekt w czterech oddziałach do Kodexu Cywilnego.
7. Nakoniec Proiekt do Prawa Przechodniego.

z winną wdzięcznością od Reprezentantów Narodu były przyięte. Te są

owoce prac naszych, które śmiem sobie pochlebiać Twoią Nayiaśnieyszy Panie wsparte Oycowską opieką, zasilą obfitemi plony Oyczyznę naszę.

Raczyłeś Miłościwy Królu wyrwać Twoią wielowładną potęgą Naród nasz cały z zupełnéy zaguby i zapomnienia, racz dzisiay prace Reprezentantów iego z równą przyiąć łaskawością i pobłażeniem i im właściwą powagę i moc przez Swoię Sankcyą Królewską nadać.

M O W A
JW. WOIEWODY
KRASIŃSKIEGO.

Prześwietna Izbo Poselska!

Towarzysz niegdyś prac Waszych z chlubą dopełniam włożonego na mnie

przez Senat obowiązku, wiedno grono do połączenia się z nim Was dostoyni Mężowie, co ufnością współrodaków wybrani, wyobrażacie tę szlachetną Polskę, tak świetną swémi pamiątki; co cnotą tyle nieszczęść i własne gruzy przeżyła, co silną ręką wzniesiona naszego Zbawcy, ieszcze może przykład dawać iak Go kochać, iak Mu bydź wdzięczną.

Zaufanie współrodaków ziednały Wam cnoty Wasze, i znakomite w usługach kraiu przez Was położone prace, iednych w boiowym zawodzie, drugich w trudném urzędowania powołaniu: innych w iednaniu sporów lub w strzeżeniu szal sprawiedliwości; innych w przewodniczeniu ludowi światłem religiyném, a wszystkich poświęcenie się dobru oyczystemu.

Jedna cnota, ziednać Wam tylko mogła ten zazdrości godny zaszczyt,

iż

iż przez Was tłumaczy się obliczem łaskawego Monarchy, silném Jego ramieniem z gruzów dźwigniona Polska, i przez Was głos swóy do Jego Tronu wznosi:

Mógłże bydź kiedy widok wspanialszy, mógłże bydź serca nasze więcéy unoszący, nad widok Monarchy nadaiącego narodowi Prawa, Narodu ten dar przyymuięcego; nad widok Tronu Polskiego, otoczonego całą sławą oyczystą.

Taki to obraz zachwycaiący, poniesiecie na łono zgromadzeń, których zaufaniem przybyliście zaszczyceni. Z chlubą im ogłoście starannych trudów Waszych owoce; a nie przestaiąc przykładem Waszym uwieńczać położone przez Was zasługi, przyłożycie się do upowszechnienia tych świętych uczuć, iakiémi tchną dla Króla i Oyczyzny wierni Polacy.

W Imieniu Senatu mam zaszczyt zaprosić Cię Prześwietna Izbo Poselska, do połączenia się z Nim i poniesienia hołdu Dawcy naszego szczęścia.